

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ

KMM

KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİNİN MƏLUMATI

Bakı – 2022

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSTITUSİYASI AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASINDA ƏN YÜKSƏK HÜQUQİ QÜVVƏYƏ MALİKDİR**

**Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının
149-cu maddəsinin I hissəsi**

Təsisçi

Azərbaycan Respublikasının
Konstitusiya Məhkəməsi

1999-cu ildən nəşr olunur

Səksən altıncı buraxılış

Redaksiya heyəti:

Fərhad Abdullayev (sədr)
Rauf Quliyev
Dürdanə Məmmədova
Tural Aslanov
Anar Hacızadə
Nəzrin Paşayeva
İntiqam Eyvazov

Baş redaktor

Dürdanə Məmmədova

Redaksiyanın ünvanı:

Az1001, Bakı şəhəri, Gənclər meydanı, 1.
Tel: (99412) 492-62-86, 492-98-49
Faks: (99412) 492-86-41

MÜNDƏRİCAT

I hissə

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun Qərarları

Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 35.1, 35.3 və 39.1-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair 2 iyun 2021-ci il tarixli qərar	5
Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 234-cü maddəsinin həmin Məcəllənin 237-ci maddəsi ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair 6 iyul 2021-ci il tarixli qərar	24
Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 32 və 36-cı maddələri baxımından həmin Məcəllənin 37.3-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair 23 iyul 2021-ci il tarixli qərar	45
Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1291 və 1321.1-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 24.1-ci maddəsi ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair 26 iyul 2021-ci il tarixli qərar	72
Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 3-cü maddəsinin 1-ci hissəsinin, 294 və 296-cı maddələrinin şərh edilməsinə dair 30 iyul 2021-ci il tarixli qərar	93

II hissə

Tədbirlər, Səfərlər	121
---------------------------	-----

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

**Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual
Məcəlləsinin 35.1, 35.3 və 39.1-ci maddələrinin
əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair**

2 iyun 2021-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Humay Əfəndiyeva, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən (məruzəçi-hakim) ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 33-cü maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, xüsusi konstitusiya icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Bakı şəhəri Qaradağ Rayon Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 35.1, 35.3 və 39.1-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim K.Şəfiyevin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Bakı şəhəri Qaradağ Rayon Məhkəməsinin hakimi K.Əsədovun və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İqtisadi qanunvericilik şöbəsinin müdiri M.Bazıqovun, mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının sədri S.Hacıyevin və Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi İ.Şirinovun mülahizələrini və iş materiallarını araşdırıb müzakirə

edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Bakı şəhəri Qaradağ Rayon Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi) müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Prosesual Məcəllə) 35.1, 35.3 və 39.1-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh olunmasını xahiş etmişdir.

Müraciətdən görünür ki, Bakı şəhəri Qaradağ Rayon Məhkəməsinin 19 noyabr 2020-ci il tarixli qətnaməsi ilə A.Hacıyeva ilə A.Hacıyev arasında 11 fevral 2008-ci il tarixində bağlanmış nikah pozulduqdan sonra, A.Hacıyeva birgə nikah dövründə əldə edilmiş müxtəlif yerlərdə olan çoxsaylı əmlakın bölünməsi tələbinə dair iddia ərizəsi ilə məhkəməyə müraciət etmişdir.

Müraciətdən qeyd edir ki, daşınmaz əmlakın bölünməsi barədə iddia ərizəsinə hansı məhkəmədə (cavabdehin qeydiyyatda olduğu və ya daşınmaz əşyaların yerləşdiyi yerlər üzrə) baxılmalı olması ilə bağlı məhkəmə təcrübəsində müxtəlif yanaşmalar mövcuddur.

Məsələyə dair mövcud yanaşmalardan birinə görə, ər-arvadın daşınmaz əmlakı ilə bağlı mübahisələrə ərazi aidiyyətinin ümumi qaydaları tətbiq edilərək baxılmalıdır.

Belə ki, Mülki Prosesual Məcəllənin 35.1-ci maddəsinin tələbinə əsasən, qanunla başqa hal nəzərdə tutulmamışdırsa, iddia cavabdehin rəsmi qeydə alındığı yerin məhkəməsinə verilir.

Digər yanaşmaya görə, Mülki Prosesual Məcəllədə daşınmaz əşyalarla bağlı iddiaların ərazi aidiyyəti üçün müstəsna qayda müəyyən edildiyindən, həmin iddialar daşınmaz əşyanın olduğu yerin məhkəməsinə verilməlidir.

Mülki Prosesual Məcəllənin 39-cu maddəsində müəyyən kateqoriyadan olan daşınmaz əşyalarla bağlı iddia ərizələrinin daşınmaz əşyanın yerləşdiyi yerin məhkəməsinə verilməsi təsbit edilmişdir.

Eyni zamanda müraciətdə ilkin iddia ərizəsi cavabdehin qeydiyyatda olduğu yerin məhkəməsinə verildiyi halda, daşınmaz əşyalarla bağlı qarşılıqlı iddiaya həmin məhkəmədə ilkin iddia ilə birlikdə baxılmalı olması və ya müstəsna aidiyyət üzrə daşınmaz əşyanın yerləşdiyi yerin məhkəməsinə müraciət edilməli olması məsələsi-

nə də aydınlıq gətirilməsinin məqsədamüvafiq olduğu qeyd edilmişdir.

Göstərilənlərə əsasən müraciətdən Mülki Prosesual Məcəllənin 35.1, 35.3 və 39.1-ci maddələrinə dair məhkəmə təcrübəsində müxtəlif yanaşmaların olduğunu və ərazi aidiyyəti ilə bağlı normaların tətbiqində qeyri-müəyyənliyin yarandığını nəzərə alaraq, mülki məhkəmə icraatının səmərəliliyinin təmin edilməsi və vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması məqsədi ilə müvafiq məsələ üzrə şərh verilməsinin zəruriliyi qənaətinə gəlmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətdə qaldırılan məsələlərin həlli üçün Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya), həmçinin Mülki Prosesual Məcəllənin məhkəmə aidiyyəti ilə bağlı normalarının nəzərdən keçirilməsini vacib hesab edir.

Konstitusiyada əsas insan hüquqlarından biri kimi müəyyən edilmiş hüquq və azadlıqların məhkəmə təminatı hüququ, ilk növbədə, qanunla müəyyən edilmiş müvafiq yurisdiksiyalı məhkəmələr tərəfindən işə baxılmasını nəzərdə tutur.

Konstitusiyanın 62-ci maddəsinə görə, hər kəsin onun işinə qanunla müəyyən edilmiş məhkəmədə baxılması hüququ vardır. Bu normada nəzərdə tutulmuş “qanunla müəyyən edilmiş məhkəmə” müddəası işlərin aidiyyət qaydalarını, qanuni məhkəmə tərkibinin mövcudluğunu və s. subyektiv elementləri ehtiva edir.

Konstitusiyanın bu maddəsinə uyğun olaraq məhkəmə aidiyyəti qanunvericiliklə dəqiq müəyyən edilməli və bu norma məhkəmə vasitəsindən istifadə edən subyektlər üçün aydın olmalıdır. Məhkəmə aidiyyətinin qanunla dəqiq müəyyən edilməsi hər kəsin hüquq və azadlıqlarının məhkəmə təminatı hüququnun səmərəli həyata keçirilməsinə zəmanət yaradır. Eyni zamanda məhkəmə sistemi daxilində mülki işlərə mahiyyəti üzrə tez bir zamanda baxılıb həll edilməsinin təmin olunması üçün məhkəmə aidiyyəti qaydalarına riayət edilməsi müstəsna əhəmiyyət kəsb edir (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun M.A.Muradovun şikayəti üzrə 2004-cü il 28 aprel tarixli və “Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 30-cu maddəsinin şərh edilməsinə dair” 2013-cü il 28 mart tarixli Qərarları).

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu “İcra haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 87.2-ci və Azərbaycan Respublikası İnzibati Prosesual Məcəlləsinin 2.1-ci maddələrinin şərh edilməsi-

nə dair” 2012-ci il 4 aprel tarixli Qərarında göstərmişdir ki, məhkəmə aidiyyəti ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı şəxsin hüquqlarının və qanuni maraqlarının əsas prosessual təminatlarından biri kimi qəbul olunmalıdır. Məhkəmə aidiyyəti qaydalarının qanunla dəqiq müəyyən edilməməsi məhkəmə və tərəflər qarşısında bu və ya digər işin hansı məhkəmədə baxılması məsələsində qeyri-müəyyənliyə səbəb olmaqla yanaşı, məhkəmə tərəfindən işə ağılabatan müddətdə baxılmasında çətinlik yarana və şəxsin pozulmuş hüquqlarının səmərəli bərpa edilməsi mümkünsüz ola bilər.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi Avropa ölkələrinin milli qanunvericiliyində məhkəmə aidiyyəti məsələsinin dəqiq tənzimlənməsinin vacibliyini xüsusi vurğulamışdır. Belə ki, Çerניçkin Rusiya Federasiyasına qarşı iş üzrə 2010-cu il 16 sentyabr tarixli Qərarında qeyd edilmişdir ki, qanunverici tərəfindən aidiyyət məsələlərinin dəqiq müəyyən edilməməsi şəxsin məhkəmədə müdafiə olunmaq hüququnu və “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi” haqqında Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinin tələblərini pozur.

Konstitusiyanın norma və prinsiplərini inkişaf etdirən Mülki Prosesual Məcəllənin 4-cü Fəslə ərazi aidiyyəti qaydalarını müəyyən etməklə işlərə ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi şərtlərinə uyğun olaraq tam, hərtərəfli və vaxtında baxılmasının təmin edilməsinə yönəlmişdir.

Mülki prosesual qanunvericiliyin ərazi aidiyyətinə dair normalarından görünür ki, qanunvericinin ərazi aidiyyətinin müəyyənləşdirilməsində başlıca məqsədi:

- şəxslərin məhkəməyə əlçatanlığının;
- işlərə ağılabatan müddətdə baxılmasının;
- prosesual qənaət prinsipinin;
- ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinin təmin edilməsidir.

Mülki Prosesual Məcəllənin 35.1-ci maddəsinə əsasən, qanunla başqa hal nəzərdə tutulmamışdırsa, iddia cavabdehin rəsmi qeydə alındığı yerin məhkəməsinə verilir. Həmin Məcəllənin 35.2-ci maddəsinə görə, hüquqi şəxsə iddia hüquqi şəxsin ünvanının olduğu yerə görə verilir. Qeyd edilən maddələrdə mülki məhkəmə icraatının ərazi aidiyyəti ilə bağlı əsas prinsipləri əks olunmuşdur. Belə ki, iddianın bir qayda olaraq cavabdehin rəsmi qeydə alındığı yerin və ya hüquqi şəxsin ünvanının olduğu yerin məhkəməsinə verilməli olduğu təsbit edilmişdir.

Eyni zamanda Mülki Prosesual Məcəllədə mübahisənin predmeti, iş üzrə iddiaçının hüquqlarının müdafiəsi üçün məhkəməyə müraciət imkanının asanlaşdırılması və s. amillər nəzərə alınmaqla ümumi qaydadan fərqli ərazi aidiyyəti nəzərdə tutulmuşdur. Qanunvericilikdə göstərilən bəzi hallarda iddiaçıya prosesual qənaət prinsipinə uyğun olaraq iddia irəli sürməkdə seçim hüququ verilmişdir. Həmçinin tərəflərin öz iradəsinə uyğun olaraq müqavilə ilə müəyyən etdikləri aidiyyət üzrə iddia irəli sürmək imkanı tanınmışdır (Mülki Prosesual Məcəllənin 36 və 40-cı maddələri).

Bununla yanaşı Mülki Prosesual Məcəllədə bir sıra hallar üçün ərazi aidiyyəti dəqiq müəyyən edilərək iddiaçının başqa məhkəmədə iddia qaldırmaq imkanı istisna olunmuşdur. Belə ki, həmin Məcəllədə daşınmaz əşyalarla bağlı müəyyən mübahisələrə dair qanunla müəyyən edilmiş ümumi ərazi aidiyyətindən fərqli aidiyyət növü (müstəsna aidiyyət) nəzərdə tutulmuşdur.

Müstəsna aidiyyəti tənzimləyən Mülki Prosesual Məcəllənin 39.1-ci maddəsinə görə, tikintiyə, qurğuya, torpaq sahəsinə mülkiyyət hüququnun tanınması, tikintinin, qurğunun, torpaq sahəsinin başqasının qeyri-qanuni sahibliyindən götürülməsi, mülkiyyət hüququndan məhrum etmə ilə əlaqədar olmayan sahibkarın və yaxud başqa qanuni sahibin hüquqlarının pozulmasını aradan qaldırmaq haqqında iddialar tikintinin, qurğunun, torpaq sahəsinin olduğu yerə görə verilir.

Müstəsna aidiyyətin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, iddiaçının konkret işə baxılması üçün bu və ya digər məhkəməni öz iradəsinə uyğun olaraq seçmək imkanı istisna olunur və müvafiq işə yalnız Mülki Prosesual Məcəllənin 39-cu maddəsində göstərilmiş məhkəmədə baxılır. Müstəsna aidiyyət müvafiq işlərin düzgün və vaxtında həlli üçün əhəmiyyətli dərəcədə əlverişli şərait yaradılmasının təmin edilməsinə yönəlmişdir.

Qeyd olunmalıdır ki, qanunla xüsusilə daşınmaz əşya ilə bağlı tələblər üzrə müstəsna aidiyyətin müəyyən edilməsi mübahisə predmeti olan əşyanın yerində müayinəsi, həmin əşyaya dair sənədlərin vaxtında toplanması, eləcə də mülki işin ədalətli və qanunauyğun həllinə yönəlmiş digər prosesual hərəkətlərin yerinə yetirilməsini asanlaşdırır və işə obyektiv baxılmasının təmin edilməsinə xidmət edir.

Mülki Prosesual Məcəllənin 39.1-ci maddəsinin məzmununa görə, daşınmaz əşya kimi tikinti, qurğu və torpaq sahəsilə bağlı

istənilən mübahisələrə deyil, yalnız aşağıdakı mübahisələrə müstəsna aidiyyət şamil olunur:

- daşınmaz əşyaya mülkiyyət hüququnun tanınması;
- daşınmaz əşyanın başqasının qeyri-qanuni sahibliyindən götürülməsi;
- sahibkarın və yaxud başqa qanuni sahibin hüquqlarının pozulmasını aradan qaldırmaq haqqında iddialar (mülkiyyət hüququndan məhrum etmə ilə əlaqədar olmayan).

Beləliklə, müstəsna aidiyyət qaydalarını tənzimləyən Mülki Prosesual Məcəllənin 39.1-ci maddəsi daşınmaz əşyalarla bağlı bütün mübahisələri deyil, yalnız həmin maddədə sadalanan konkret tələblər üzrə iddiaları ehtiva edir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, həmin halların dairəsi qanunvericilikdə dəqiq müəyyən edildiyinə görə geniş təfsir edilə bilməz.

Ər-arvadın nikah dövründə əldə etdiyi daşınmaz əşyaya dair ümumi birgə mülkiyyətin bölünməsi və payların müəyyən edilməsi tələbi barədə iddiaya Mülki Prosesual Məcəllənin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq müstəsna aidiyyət üzrə daşınmaz əşyanın olduğu yerin məhkəməsində baxılıb-baxılmaması ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakıları qeyd edir.

Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 32-ci maddəsinə əsasən, nikah müddətində ər-arvadın əldə etdikləri əmlak onların ümumi birgə mülkiyyəti sayılır. Ər-arvadın ümumi birgə mülkiyyətinə ər-arvadın ümumi gəlirləri hesabına əldə edilən daşınar və daşınmaz əşyalar, qiymətli kağızlar, kredit idarələrinə və s. kommersiya təşkilatlarına qoyulmuş paylar, əmanətlər, kapitaldan olan paylar və əmlakın ər-arvaddan kimin adına əldə olunmasından, yaxud əmanətin kimin adına və ya kim tərəfindən qoyulmasından asılı olmayaraq nikah dövründə ər-arvadın qazandığı hər hansı sair əmlak daxildir.

Nəzərə alınmalıdır ki, daşınmaz əşya üzərində ər-arvadın ümumi birgə mülkiyyət hüquqları ailə qanunvericiliyi ilə müəyyən edildiyinə görə, məhkəmələr tərəfindən, ər-arvadın ümumi birgə mülkiyyətini təşkil edən əmlak bölündükdə məhkəmə əmlak üzərində onların mülkiyyət hüquqlarının tanınması məsələsini deyil, ümumi əmlak üzərində mülkiyyətin növünün, başqa sözlə əmlakın hüquqi rejiminin dəyişdirilməsi məsələsini həll etmiş olur. Bu zaman əmlak üzərində ər-arvadın ümumi birgə mülkiyyəti ümumi əmlak üzə-

rində onların hər birinin payı müəyyənləşdirilməklə paylı mülkiyyətə keçirilir. Lakin Mülki Prosesual Məcəllənin 39-cu maddəsində ər-arvadın ümumi əmlakının bölünməsi barədə tələblərə müstəsna aidiyyət üzrə əmlakın olduğu yerin məhkəməsində baxılması nəzərdə tutulmamışdır.

Odur ki, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu yuxarıda göstərilən qanunvericilik normalarını təhlil edərək belə qənaətə gəlir ki, ər-arvadın birgə nikah dövründə əldə etdiyi daşınmaz əşya üzərində ümumi birgə mülkiyyətin bölünməsi ilə bağlı tələblərə müstəsna aidiyyət qaydasında əşyanın olduğu ərazidə yerləşən məhkəmələr tərəfindən baxılması istisna edilir.

Müraciətdə göstərilən ilk iddia ərizəsinin cavabdehin rəsmi qeydə alındığı yerin məhkəməsinə verildiyi halda, daşınmaz əşyalarla bağlı qarşılıqlı iddianın hansı məhkəmədə baxılmalı olmasına dair məsələyə gəldikdə isə Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, Mülki Prosesual Məcəllənin 35.3-cü maddəsində imperativ formada müəyyən edilmişdir ki, qarşılıqlı iddia, aidiyyətindən asılı olmayaraq, ilkin iddianın baxıldığı yerin məhkəməsinə verilir.

Qarşılıqlı iddianın hüquqi təbiəti bu iddiaya ilkin iddianın baxıldığı yerin məhkəməsində və onunla birgə baxılmasını tələb edir. Qarşılıqlı iddia tələblərin məzmununa, mübahisəli hüquq münasibətinin xarakterinə, habelə işdə iştirak edən şəxslərin dairəsinə görə ilkin iddia ilə sıx əlaqədar olduğundan, qanunvericilikdə belə iddiaların qanunla müəyyən edilmiş xüsusi aidiyyət növündən asılı olmayaraq ilkin iddianın baxıldığı yerin məhkəməsinə verilməsi müəyyən edilmişdir. Qarşılıqlı iddia cavabdehin məhkəmədə ona qarşı irəli sürülmüş iddiadan prosesual müdafiə vasitəsidir.

Qeyd edilməlidir ki, qarşılıqlı iddianın ilkin iddia ilə birlikdə baxılması zərurəti Mülki Prosesual Məcəllənin 156-cı maddəsində təsbit edilmiş şərtlərdən də irəli gəlir. Belə ki, həmin Məcəllənin 155 və 156-cı maddələri qarşılıqlı iddianın verilməsi və onun məhkəmə tərəfindən qəbul edilməsi hallarını tənzimləyir.

Mülki Prosesual Məcəllənin 155.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, cavabdeh, işin baxılmasına başlanana kimi ilk iddia ilə birlikdə baxılmaq üçün iddiaçıya qarşılıqlı iddia verməyə haqlıdır. Məcəllənin 155.2-ci maddəsinə əsasən, məhkəmə baxışı zamanı qarşılıqlı iddia o halda verilə bilər ki, onun verilməsi üçün əsaslar məhkəmə baxışı gedişində əmələ gəlmiş olsun.

Həmin Məcəllənin 156.1-ci maddəsində hakim tərəfindən qarşılıqlı iddianın aşağıdakı hallarda qəbul edilməsi müəyyən edilmişdir:

- qarşılıqlı tələb ilk tələbin qarşılıqlı ödənilməsinə yönəlmişsə;
- qarşılıqlı iddianın təmin edilməsi ilk iddianın tam və ya qismən təmin edilməsini aradan qaldırırsa;

- qarşılıqlı və ilk iddia arasında qarşılıqlı əlaqə varsa və onlara birlikdə baxılması mübahisələrə daha tez və düzgün baxmaqla nəticələnərsə.

Mülki prosessual qanunvericiliyin qeyd olunan normalarının məzmunu belə nəticəyə gəlməyə imkan verir ki, qarşılıqlı iddia cavabdehin ilkin iddiasına qarşı tələb və müdafiə vasitəsinin təzahürüdür və hər iki iddia növü arasında bağlılıq və asılılıq mövcud olmaqla, qarşılıqlı tələblərin ödənilməsinə və ya aradan qaldırılmasına yönəlmişdir. İlkin və qarşılıqlı iddiaların birlikdə baxılması tərəflər arasındakı mübahisənin qısa müddətdə həll edilməsini, ziddiyyətli qərarların çıxarılmasının qarşısının alınmasını təmin edir.

Beləliklə, bir-biri ilə əlaqəli olan işlərə, iddia tələbinin daşınar və ya daşınmaz əşya ilə bağlı olmasından asılı olmayaraq, bir icraatda baxılmalıdır. Bu qayda ədalət mühakiməsinin bərabərlik, çəkişmə və dispoziitivlik prinsipləri əsasında həyata keçirilməsini təmin edir, tərəflərdən hər hansı birinə imtiyazların və ya üstünlüklərin verilməsini istisna edir. Bununla yanaşı, prosessual qənaət prinsipi məhkəmə proseslərinin uzadılmasının aradan qaldırılmasına, bir sıra prosessual institutların münasib hala gətirilməsinə, onların qanunvericiliklə daha dəqiq tənzimlənməsinə yönəlmişdir. Bu mənada qarşılıqlı iddia institutu minimal vasitə sərf etməklə məhkəmə prosesində yüksək nəticələrin əldə edilməsində mühüm vasitəçilik rolu oynayır (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun M.Xocalıyevin şikayəti üzrə 2014-cü il 9 iyul tarixli Qərarı).

Göstərilənləri nəzərə alaraq belə qənaətə gəlmək olar ki, mülki məhkəmə icraatı qaydasında qarşılıqlı iddia institutunun təbiətindən asılı olaraq tərəflərin hüquq bərabərliyi prinsipinin təmin edilməsi, onların verilmiş iddiaya qarşı həmin icraatda mümkün vasitələrlə müdafiə hüququnun qorunması baxımından qarşılıqlı iddia Mülki Prosessual Məcəllənin 35.3-cü maddəsinə əsasən aidiyyətinə asılı olmayaraq ilkin iddianın baxıldığı yerin məhkəməsinə verilməlidir.

Qeyd olunanlara əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

– ər-arvadın daşınmaz əşya üzərində ümumi birgə mülkiyyətinin bölünməsinə dair iddiaların ərazi aidiyyəti Mülki Prosesual Məcəllənin 35.1-ci maddəsinə uyğun olaraq qanunla başqa hal nəzərdə tutulmamışdırsa, cavabdehin rəsmi qeydə alındığı yer üzrə müəyyən edilməlidir;

– daşınmaz əşya üzərində mülkiyyət hüququnun tanınmasına dair iddialar müstəsna aidiyyət qaydalarını tənzimləyən Mülki Prosesual Məcəllənin 39.1-ci maddəsinə əsasən həmin daşınmaz əşyanın olduğu yer üzrə məhkəməyə verilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Ər-arvadın daşınmaz əşya üzərində ümumi birgə mülkiyyətinin bölünməsinə dair iddiaların ərazi aidiyyəti Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 35.1-ci maddəsinə uyğun olaraq qanunla başqa hal nəzərdə tutulmamışdırsa, cavabdehin rəsmi qeydə alındığı yer üzrə müəyyən edilməlidir.

2. Daşınmaz əşya üzərində mülkiyyət hüququnun tanınmasına dair iddialar müstəsna aidiyyət qaydalarını tənzimləyən Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 39.1-ci maddəsinə əsasən həmin daşınmaz əşyanın olduğu yer üzrə məhkəməyə verilməlidir.

3. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

5. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

**ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**О толковании статей 35.1, 35.3 и 39.1 Гражданского
процессуального кодекса Азербайджанской
Республики в их взаимосвязи**

2 июня 2021 года

город Баку

Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Умай Эфендиевой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Махира Мурадова, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева (судья-докладчик),

с участием секретаря суда Фараида Алиева,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 27.2 и 33 Закона Азербайджанской Республики "О Конституционном суде" и статьей 39 Внутреннего устава Конституционного суда Азербайджанской Республики, на основании обращения Гарадагского районного суда города Баку рассмотрел в судебном заседании, проведенном в порядке письменной процедуры особого конституционного производства конституционное дело о толковании статей 35.1, 35.3 и 39.1 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики в их взаимосвязи.

Изучив и обсудив доклад судьи К.Шафиева по делу, суждения представителей заинтересованных субъектов – судьи Гарадагского районного суда города Баку К.Асадова и заведующего отделом Экономического законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики М.Базыгова, специалистов – председателя Гражданской коллегии Верховного суда Азербайджанской Республики С.Гаджиева, судьи Бакинского апелляционного суда И.Ширинова и материа-

лы дела, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л:

Гарадагский районный суд города Баку обратился в Конституционный суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный суд) с просьбой о толковании статей 35.1, 35.3 и 39.1 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики (далее – Гражданский процессуальный кодекс) в их взаимосвязи.

Из обращения видно, что после расторжения решением Гарадагского районного суда города Баку от 19 ноября 2020 года, брака, заключенного 11 февраля 2008 года между А.Гаджиевой и А.Гаджиевым, А.Гаджиева обратилась в суд с исковым заявлением о разделе находящегося в различных местах многочисленного имущества, нажитого в период брака.

Обратившийся отмечает, что в судебной практике существуют различные подходы относительно того, в каком суде (по месту регистрации ответчика или по месту нахождения недвижимых вещей) следует рассматривать исковое заявление о разделе недвижимого имущества.

Согласно одному из существующих подходов относительно данного вопроса, споры о недвижимом имуществе супругов должны рассматриваться с применением общих правил территориальной подсудности.

Так, на основании требования статьи 35.1 Гражданского процессуального кодекса, иск предъявляется в суде по месту официальной регистрации ответчика, если иное не предусмотрено законом.

Согласно другому подходу, поскольку Гражданский процессуальный кодекс устанавливает исключительный порядок территориальной подсудности исков по недвижимости, то данные иски должны быть предъявлены в суд по месту нахождения недвижимости.

В статье 39 Гражданского процессуального кодекса закреплено, что исковые заявления по определенной категории недвижимого имущества предъявляются в суд по месту нахождения недвижимости.

В то же время в обращении отмечается также целесообразность внесения ясности в вопрос о том, должен ли встречный иск в отношении недвижимого имущества в случае подачи первоначального искового заявления в суд по месту регистрации ответчика рассматриваться в том же суде вместе с первоначальным иском или же по исключительной подсудности быть подан в суд по месту нахождения недвижимого имущества.

На основании вышеизложенного обратившийся пришел к такому выводу, что, учитывая различные подходы в судебной практике относительно статей 35.1, 35.3 и 39.1 Гражданского процессуального кодекса и возникающую неопределенность в применении норм, связанных с территориальной подсудностью, необходимо дать толкование по соответствующему вопросу в целях обеспечения эффективности гражданского судопроизводства и формирования единой судебной практики.

Для решения поставленных в обращении вопросов, Пленум Конституционного суда считает важным рассмотрение норм Конституции Азербайджанской Республики (далее – Конституция), а также Гражданского процессуального кодекса, связанных с судебной подведомственностью.

Право на судебную гарантию прав и свобод, определенное в Конституции как одно из основных прав человека предусматривает в первую очередь рассмотрение дела установленными законом судами соответствующей юрисдикции.

Согласно статье 62 Конституции, каждый имеет право на рассмотрение его дела в установленном законом суде. Предусмотренное данной нормой положение “в установленном законом суде”, включает правила подсудности дел, наличие законного состава суда и прочие субъективные элементы.

В соответствии с этой статьей Конституции судебная подведомственность должна быть четко установлена законодательством, и данная норма должна быть ясна для субъектов, пользующихся судом. Точное установление судебной подведомственности законом гарантирует эффективное осуществление права на процессуальное обеспечение прав и свобод каждого. В то же время исключительное значение для обеспечения скорейшего рассмотрения и разрешения гражданских дел по существу в судебной системе представляет соблюдение правил судебной подведомственности (Постановления Пленума

Конституционного суда по жалобе М.А.Мурадова от 28 апреля 2004 года и “О толковании статьи 30 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики” от 28 марта 2013 года).

Пленум Конституционного суда в своем Постановлении "О толковании статьи 87.2 Закона Азербайджанской Республики "об исполнении" и статьи 2.1 Административно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики" от 4 апреля 2012 года указал, что при осуществлении правосудия, судебная подведомственность должна восприниматься как одна из основных процессуальных гарантий прав и законных интересов лица. А это требует точного определения законом правил судебной подведомственности. В противном случае перед судом и сторонами помимо возникновения неопределенности в вопросе о том в каком суде должно рассматриваться то или иное дело, могут возникнуть затруднения в рассмотрении судом дела в разумные сроки и стать невозможным эффективное восстановление нарушенных прав лица.

Европейский суд по правам человека особо подчеркивает важность четкого регулирования вопроса судебной подведомственности в национальном законодательстве европейских стран. Так, в Постановлении по делу «Черничкин против Российской Федерации» от 16 сентября 2010 года отмечается, что отсутствие четкого определения законодателем вопросов подсудности нарушает право лица на защиту в суде и требования пункта 1 статьи 6 Конвенции "О защите прав человека и основных свобод".

Глава 4 Гражданского процессуального кодекса, развивающая нормы и принципы Конституции, определяя правила территориальной подсудности, направлена на обеспечение полного, всестороннего и своевременного рассмотрения дел в соответствии с условиями осуществления правосудия.

Из норм Гражданского процессуального законодательства о территориальной подсудности следует, что важнейшей целью законодателя в определении территориальной подсудности является обеспечение:

- доступности лиц к суду;
- рассмотрения дел в разумные сроки;
- принципа процессуальной экономии;

– эффективности правосудия.

На основании статьи 35.1 Гражданского процессуального кодекса, иск предъявляется в суде по месту официальной регистрации ответчика, если иное не предусмотрено законом. Согласно статье 35.2 данного Кодекса, иск к юридическому лицу предъявляется по месту нахождения его юридического адреса. В указанных статьях отражены основные принципы гражданского судопроизводства, связанные с территориальной подсудностью. Так, закреплено, что иск, как правило предъявляется в суд по месту официальной регистрации ответчика или по месту нахождения юридического лица.

В то же время, Гражданский процессуальный кодекс, учитывая предмет спора, упрощение возможности обращения в суд для защиты прав истца по делу и пр. факторы, предусматривает территориальную подсудность, отличающуюся от общего порядка. В некоторых случаях, указанных в законодательстве, истцу в соответствии с принципом процессуальной экономии предоставляется право выбора при предъявлении иска. Кроме того, в соответствии с волей сторон признается возможность предъявления иска по подсудности, определенной договором (статьи 36 и 40 Гражданского процессуального кодекса).

Вместе с тем в Гражданском процессуальном кодексе для ряда случаев четко определена территориальная подсудность и исключена возможность предъявления истцом иска в другом суде. Так, в данном Кодексе по определенным спорам, связанным с недвижимым имуществом, предусмотрен вид подсудности (исключительная подсудность), отличающийся от установленной законом общей территориальной подсудности.

Согласно статье 39.1 Гражданского процессуального кодекса, регулирующей исключительную подсудность, иски о признании права собственности на строение, сооружение, земельный участок, об истребовании строения, сооружения, земельного участка из чужого незаконного владения, об устранении нарушений прав предпринимателя или иного законного владельца, не связанных с лишением права собственности, предъявляются по месту нахождения строения, сооружения, земельного участка.

Сущность исключительной подсудности заключается в том, что исключается возможность выбора истцом по своей воле того или иного суда для рассмотрения конкретного дела, и соот-

ветствующее дело рассматривается только в суде, указанном в статье 39 Гражданского процессуального кодекса. Исключительная подсудность направлена на обеспечение создания существенно благоприятных условий для правильного и своевременного разрешения соответствующих дел.

Следует отметить, что установление законом исключительной подсудности, в частности, по требованиям, связанным с недвижимым имуществом, упрощает обследование на месте имущества, являющегося предметом спора, своевременный сбор документов по данному имуществу, а также выполнение других процессуальных действий, направленных на справедливое рассмотрение в соответствии с законом гражданского дела, и служит обеспечению объективного рассмотрения дела.

Согласно содержанию статьи 39.1 Гражданского процессуального кодекса, исключительная подсудность распространяется не на все споры, связанные со строением, сооружением и земельным участком, как недвижимым имуществом, а лишь на нижеследующие споры:

- иски о признании права собственности на недвижимое имущество;
- иски об истребовании недвижимого имущества из чужого незаконного владения;
- иски об устранении нарушений прав предпринимателя или иного законного владельца (не связанных с лишением права собственности).

Таким образом, статья 39.1 Гражданского процессуального кодекса, регулирующая правила исключительной подсудности, охватывает не все споры, связанные с недвижимым имуществом, а только иски по конкретным требованиям, перечисленным в данной статье.

Пленум Конституционного суда считает, что поскольку круг этих обстоятельств четко установлен в законодательстве, то не может широко толковаться.

Что касается того, рассматривается ли требование о разделе общей совместной собственности и определении долей в отношении недвижимого имущества, нажитого супругами в период брака, по исключительной подсудности в соответствии со статьей 39 Гражданского процессуального кодекса в суде по месту

нахождения недвижимого имущества, Пленум Конституционного суда отмечает следующее.

На основании статьи 32 Семейного кодекса Азербайджанской Республики, имущество, нажитое супругами во время брака, признается их общей совместной собственностью. К общей совместной собственности супругов относятся приобретенные за счет общих доходов супругов движимые и недвижимые предметы, ценные бумаги, паи, сбережения, вложенные в кредитные учреждения или в иные коммерческие организации, доли в капитале и любое другое имущество, нажитое супругами в период брака независимо от того, на имя кого из супругов оно приобретено либо на имя кого и кем был сделан вклад.

Следует иметь в виду, что поскольку права общей совместной собственности супругов на недвижимое имущество определяются семейным законодательством, то при разделе судами имущества, составляющего общую совместную собственность супругов, суд решает вопрос изменения вида собственности на общее имущество, иными словами, правового режима имущества, а не вопрос признания их прав собственности на имущество. При этом общая совместная собственность супругов на имущество переходит в долевую собственность с определением доли каждого из них в общем имуществе. Однако статья 39 Гражданского процессуального кодекса не предусматривает рассмотрения требований о разделе общего имущества супругов по исключительной подсудности в суде по месту нахождения имущества.

Поэтому, Пленум Конституционного суда, анализируя вышеуказанные законодательные нормы, приходит к такому выводу, что рассмотрение требования о разделе общей совместной собственности на недвижимое имущество, приобретенное супругами в период брака, в порядке исключительной подсудности судами, расположенными на территории, по месту нахождения имущества исключаются.

Что же касается указанного в обращении вопроса о том, в каком суде должен рассматриваться встречный иск по недвижимому имуществу в случае подачи первоначального искового заявления в суд по месту официальной регистрации ответчика, Пленум Конституционного суда отмечает, что в статье 35.3 Гражданского процессуального кодекса в императивной форме установлено, что

встречный иск независимо от подсудности, предъявляется в суде по месту рассмотрения первоначального иска.

Правовая природа встречного иска требует рассмотрения данного иска в суде по месту рассмотрения первоначального иска и вместе с ним. Поскольку встречный иск по содержанию требований, характеру спорного правоотношения, а также кругу участвующих в деле лиц тесно связан с первоначальным иском, то в законодательстве установлено, что такие иски независимо от установленного законом особого вида подсудности предъявляются в суд по месту рассмотрения первоначального иска. Встречный иск является процессуальным средством защиты ответчика от предъявленного к нему в суде иска.

Следует отметить, что необходимость рассмотрения встречного иска вместе с первоначальным иском вытекает из условий, закрепленных в статье 156 Гражданского процессуального кодекса. Так, статьи 155 и 156 данного Кодекса регулируют случаи предъявления встречного иска и его принятия судом.

В соответствии со статьей 155.1 Гражданского процессуального кодекса ответчик вправе до начала рассмотрения дела предъявить к истцу встречный иск для совместного рассмотрения с первоначальным иском. На основании статьи 155.2 Кодекса, встречный иск может быть предъявлен в ходе судебного рассмотрения дела, если основания для его предъявления возникли в ходе такого рассмотрения.

В статье 156.1 данного Кодекса установлено, что встречный иск принимается судьей в следующих случаях:

- если встречное требование направлено к зачету первоначального требования;
- если удовлетворение встречного иска исключает полностью или в части удовлетворение первоначального иска;
- если между встречным и первоначальным иском имеется взаимная связь и их совместное рассмотрение приведет к более быстрому и правильному рассмотрению споров.

Содержание указанных норм Гражданского процессуального законодательства позволяет сделать такой вывод, что встречный иск служит проявлением требования и средства защиты ответчика против первоначального иска и направлен при наличии связи и зависимости между обоими видами исков на удовлетворение или устранение взаимных требований. Совместное рас-

смотрение первоначальных и встречных исков обеспечивает разрешение спора между сторонами в кратчайшие сроки, предотвращение вынесения противоречивых решений.

Таким образом, связанные друг с другом дела, должны рассматриваться в одном производстве, независимо от того, касается иск движимого или недвижимого имущества. Данный порядок обеспечивает осуществление правосудия на основе принципов равенства, состязательности и диспозитивности, исключает предоставление одной из сторон привилегий или преимуществ. Вместе с тем принцип процессуальной экономии направлен на устранение затягивания судебных процессов, приведение ряда процессуальных институтов в приемлемое состояние, их более четкое регулирование законодательством. В этом смысле институт встречного иска при минимальном расходовании средств играет важную посредническую роль в достижении высоких результатов в судебном процессе (Постановление Пленума Конституционного суда по жалобе М.Ходжалиева от 9 июля 2014 года).

С учетом вышеизложенного можно прийти к такому выводу, что в порядке гражданского судопроизводства в зависимости от природы института встречного иска, встречный иск с точки зрения обеспечения принципа равноправия сторон, их права на защиту возможными средствами в данном производстве против предъявленного иска, в соответствии со статьей 35.3 Гражданского процессуального кодекса независимо от подсудности предъявляется в суд по месту рассмотрения первоначального иска.

На основании вышеизложенного, Пленум Конституционного суда приходит к следующим выводам:

- территориальная подсудность исков о разделе общей совместной собственности супругов на недвижимое имущество в соответствии со статьей 35.1 Гражданского процессуального кодекса должна быть установлена по месту официальной регистрации ответчика, если иное не предусмотрено законом;
- иски о признании права собственности на недвижимое имущество на основании статьи 39.1 Гражданского процессуального кодекса, регулирующей правила исключительной подсудности, должны быть предъявлены в суд по месту нахождения данного недвижимого имущества.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном суде”, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. Территориальная подсудность исков о разделе общей совместной собственности супругов на недвижимое имущество в соответствии со статьей 35.1 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики должна быть установлена по месту официальной регистрации ответчика, если иное не предусмотрено законом.

2. Иски о признании права собственности на недвижимое имущество на основании статьи 39.1 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики, регулирующей правила исключительной подсудности, должны быть предъявлены в суд по месту нахождения данного недвижимого имущества.

3. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

4. Постановление опубликовать в газетах «Азербайджан», «Республика», «Халг газети», «Бакинский рабочий» и «Вестнике Конституционного суда Азербайджанской Республики».

5. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

**Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin
234-cü maddəsinin həmin Məcəllənin 237-ci maddəsi
ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair**

6 iyul 2021-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Humay Əfəndiyeva, Rövşən İsmayılov (məruzəçi-hakim), Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə, məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə, “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 33-cü maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, xüsusi konstitusiyaya icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Şəki Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 234-cü maddəsinin həmin Məcəllənin 237-ci maddəsi ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair konstitusiyaya işinə baxdı.

İş üzrə hakim R.İsmayılovun məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Şəki Apellyasiya Məhkəməsinin sədri M.Əkbərovun və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının Dövlət quruculuğu, inzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin İnzibati qanunvericilik sektorunun müdiri K.Paşayevanın, mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının sədri H.Nəsibovun, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının sədri E.Rəhimovun, Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun

Hüquqi təminat və insan hüquqları məsələləri idarəsinin rəisi A.Osmanovanın mülahizələrini, ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Cinayət hüququ və kriminologiya kafedrasının müdiri, hüquq üzrə elmlər doktoru, professor Ş.Səmədovanın rəyini və iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ :

Şəki Apellyasiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyası Məhkəməsi) müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra – Cinayət Məcəlləsi) 234-cü maddəsinin bəzi müddələrinin həmin Məcəllənin 237-ci maddəsi ilə əlaqəli şəkildə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 60 və 71-ci maddələri, eləcə də “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyanın (bundan sonra – Konvensiya) 6 və 7-ci maddələri baxımından şərh olunmasını xahiş etmişdir.

Müraciətdən görünür ki, Şəki Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 2 fevral 2021-ci il tarixli hökmü ilə H.Şıxalızadəyə qarşı irəli sürülən ümumi ittihamdan Cinayət Məcəlləsinin 234.1-ci maddəsi ilə verilmiş ittiham xaric edilmiş və o, həmin Məcəllənin 237.2.3-cü maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayət əməlini törətməkdə təqsirli bilinərək 4 il müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmişdir.

Hökmə əsasən, ibtidai istintaq orqanı tərəfindən H.Şıxalızadəyə qarşı Cinayət Məcəlləsinin 234.1 və 237.2.3-cü maddələri ilə ittiham irəli sürülmüşdür ki, o, yaşadığı evinin həyətyanı sahəsində külli miqdarda, ümumi təmiz çəkisi 4 kq 900 qr olan narkotik tərkibli çətənə (*kannabis*) bitkilərini qanunsuz olaraq kultivasiya etmiş, həmin bitkilər əməliyyat-axtarış tədbirləri nəticəsində aşkar edilərək götürülmüşdür.

Həmçinin, H.Şıxalızadə 1 iyun 2020-ci il tarixində yaşadığı evin həyətyanı sahəsində əkib-becərdiyi narkotik tərkibli çətənə (*kannabis*) bitkilərinin yarpaqlarını qurudaraq ümumi təmiz çəkisi 250,00 qr olan çətənə (*kannabis*) bitkisindən kustar üsulla hazırlanmış qurudulmuş marixuananı şəxsi istehlak miqdarından artıq miqdarda

qanunsuz olaraq satış məqsədi olmadan əldə etmiş və yaşadığı evin divarından asmaqla saxlamışdır.

İş üzrə verilmiş apellyasiya protestinə əsasən, qeyd olunan məhkəmə hökmü H.Şıxalızadəyə Cinayət Məcəlləsinin 234.1-ci maddəsi ilə verilmiş ittiham həmin Məcəllənin 237.2.3-cü maddəsi ilə əhatə olunmaqla, Cinayət Məcəlləsinin 234.1-ci maddəsi ilə olan ittihamın ümumi ittihamdan çıxarıldığı hissədə qanunsuz və əsassız olduğundan, eləcə də cinayət qanununun norması düzgün tətbiq edilmədiyindən ləğv edilməli, H.Şıxalızadə Cinayət Məcəlləsinin 234.1 və 237.2.3-cü maddələri ilə təqsirli bilinərək ona cinayətlərin məcmusu üzrə cəza təyin edilməklə yeni ittiham hökmü çıxarılmalıdır.

Müraciətdən hesab edir ki, əkilmiş narkotik tərkibli çətənə bitkilərinin hissələrinin toplanması Cinayət Məcəlləsinin 237-ci maddəsinin tərkib əlamətini təşkil edir. Odur ki, əkilmiş narkotik tərkibli çətənə bitkisinin hissələri olan yarpaqlarının toplanması və qurudulması hansı məqsədlə edilməsindən asılı olmayaraq Cinayət Məcəlləsinin 237-ci maddəsi ilə tövsif edilməlidir. Belə hallarda hər iki maddə ilə ittihamın verilməsi təqsirləndirilən şəxsin hüquqi vəziyyətinin əsassız ağırlaşdırılmasına səbəb olmaqla yanaşı, hüquqi müəyyənlik prinsipinə ziddir.

Şəki Apellyasiya Məhkəməsinin qənaətinə görə, H.Şıxalızadənin əməlinin tövsifi məsələsində ittiham tərəfi və birinci instansiya məhkəməsinin mövqelərində fikir ayrılığı ilə əlaqədar, habelə məhkəmə təcrübəsində analoji işlər üzrə vahid yanaşmanın formalaşdırılması üçün Konstitusiyaya Məhkəməsinə müraciət edilməsi zərurəti yaranmışdır.

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, mövcud konstitusiyaya işinin predmetini artıq əkilib- becərilmiş və tərkibində narkotik maddələr olan bitkilərin toplanmasının Cinayət Məcəlləsinin 237-ci maddəsi ilə yanaşı həmin Məcəllənin 234-cü maddəsi ilə (qanunsuz olaraq narkotik vasitələri əldə etmə və saxlama hissəsində) məcmu qaydasında tövsif edilməsinin hüquqi müəyyənlik və konstitusiyaya əhəmiyyətinə malik olan ümumhüquqi ədalət prinsiplərinin tələbləri baxımından mümkünlüyü məsələsi təşkil edir.

Hər hansı əməlin cinayət hesab edilməsi həmin əməli törədən şəxsin barəsində mühüm cinayət-hüquqi nəticələr törətdiyindən

cinayət-hüquqi məsuliyyətə səbəb olan hansı hərəkət və ya hərəkətsizlik, o cümlədən məhz hansı vəzifənin yerinə yetirilməməsi hüquqi müəyyənlik prinsipinə uyğun olaraq qanunda dəqiq və aydın göstərilməlidir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun məsələ ilə bağlı hüquqi mövqeyi ondan ibarətdir ki, cinayət məsuliyyəti yaradan əməlin qanunda dəqiq, birmənalı və açıq-aşkar şəkildə göstərilməsi tələb edilir. Müvafiq olaraq, təqsirsiz şəxslərin cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmasına və təqsirli şəxslərin cinayət məsuliyyətindən kənar qalmasına şərait yaratmamaq məqsədilə məsuliyyəti müəyyən edən cinayət qanununun müddəası qeyri-müəyyən və iki-mənalı olmamalıdır (“Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 228.1, 229.1, 230, 231 və 232.1-ci maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 2010-cu il 21 iyun tarixli Qərar).

Cinayət qanunvericiliyi sahəsində hüquqi müəyyənlik prinsipi Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin VIII hissəsindən və Konvensiyanın 7-ci maddəsindən irəli gəlir. Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin VIII hissəsindəki müddəa Əsas Qanunda qanunçuluq prinsipini ifadə edərək, cinayət və cəzanın qanuna əsaslanmasını tələb etməklə yanaşı (*nullum crimen sine lege və nulla poena sine lege prinsipləri*), cinayət qanununun genişləndirici təfsirinin qadağan edilməsi (*lex stricta*) və cinayət qanunvericiliyinin aydın və müəyyən olmasını da (*lex certa*) tələb edir.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin Böyük Palatasının (bundan sonra – Avropa Məhkəməsinin Böyük Palatası) Korbely Macarıstana qarşı iş üzrə 2008-ci il 19 sentyabr tarixli Qərarında göstərilmişdir ki, Konvensiyanın 7-ci maddəsi ittiham olunan şəxsin maraqlarının ziyanına cinayət-hüquqi normaların geriyə qüvvəsinin qadağan edilməsi ilə məhdudlaşmır. Bununla bərabər, həmin maddədə özündə daha ümumi prinsipləri ehtiva edir. Həmin prinsiplərə əsasən yalnız qanun cinayətin tərkibini və buna görə cəzanı müəyyən edə bilər (*nullum crimen, nulla poena sine lege*), o cümlədən ittiham olunan şəxsin ziyanına, məsələn, analogiya üzrə, cinayət hüquq normalarının genişləndirici şərh olunmasını qadağan edir. Bu prinsiplərin mahiyyətindən aydın olur ki, milli qanunvericilik cinayətin tərkibini dəqiq müəyyən etməlidir (§ 70).

Bununla belə hüquq normalarının bəzən qaçılmaz olan natamamlığı və ya qeyri-müəyyənliyi isə məhz məhkəmə təcrübəsi vasitəsilə

aradan qaldırılır (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun R.Cəfərovun şikayəti üzrə 2012-ci il 18 may tarixli Qərarı).

Bu zaman məhkəmə təcrübəsində normativ hüquqi aktların müddəaları onların konstitusiya hüquqi mənasına uyğun tətbiq olunmalıdır (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “M.Məmmədovun şikayəti əsasında Azərbaycan Respublikası İnzibati Prosessual Məcəlləsinin 55-ci maddəsinin bəzi müddəalarının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 60-cı maddəsinin I hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” 2014-cü il 29 aprel tarixli Qərarı).

Bu baxımdan müraciətdə qaldırılan məsələnin düzgün həll edilməsi üçün Cinayət Məcəlləsinin 234 və 237-ci maddələrinin nəzərdən keçirilməsinə zərurət yaranır.

Cinayət Məcəlləsinin 234.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq cinayət əməlinin obyektiv cəhətini satış məqsədi olmadan qanunsuz olaraq narkotik vasitələri və ya psixotrop maddələri şəxsi istehlak miqdarından artıq miqdarda əldə etmə, saxlama, hazırlama, emal etmə və daşıma təşkil edir. Həmin Məcəllənin 237.1-ci maddəsinə əsasən isə cinayət məsuliyyəti qanunsuz olaraq tərkibində narkotik maddələr olan bitkiləri xeyli miqdarda kultivasiya etməyə (əkmə, yetişdirmə və ya onları (onların hissələrini) toplama) görə yaranır.

Qeyd edilən maddələrdə göstərilən cinayət əməlləri alternativ tərkiblikdir. Cinayət Məcəlləsində alternativ əlamətli obyektiv cəhətə malik xeyli sayda cinayət tərkibi vardır. Alternativ əlamətli cinayət tərkibini o cinayət əməlləri yaradır ki, orada başa çatmış cinayət tərkibinin olması üçün Cinayət Məcəlləsinin müvafiq maddəsinin dispozisiyasında alternativ olaraq nəzərdə tutulmuş hərəkət və ya hərəkətsizlikdən birinin törədilməsi kifayət etsin. Başqa sözlə, alternativ əlamətli cinayət tərkibinin xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, belə cinayətin başa çatmış hesab edilməsi üçün müvafiq maddədə nəzərdə tutulmuş alternativ hərəkətlərdən birinin və ya bir neçəsinin törədilməsi kifayətdir. Bu hərəkətlərdən hətta birinin başa çatması artıq cinayətin törədilməsi kimi qiymətləndirilir (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 64-cü maddəsi və Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 8-ci maddəsi baxımından həmin Məcəllənin 18-ci maddəsinin və Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 27.1-ci maddəsinə münasibətdə həmin Məcəllənin 234.1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” 2020-ci il 18 sentyabr tarixli Qərarı).

Bu səbəbdən, Cinayət Məcəlləsinin yuxarıda göstərilən maddələrinin obyektiv cəhətini təşkil edən hərəkətlərdən hər hansı birinin başa çatması anında bu maddədə nəzərdə tutulan cinayət başa çatmış hesab olunur.

Müzakirə olunan məsələnin həllinə dair yanaşmalardan biri ondan ibarətdir ki, qanunverici tərəfindən Cinayət Məcəlləsinin 237-ci maddəsində narkotik vasitənin kultivasiyasının vahid elementləri sırasında narkotik tərkibli bitkilərin, onların hissələrinin toplanmasının cinayət məsuliyyətinə səbəb olan ayrıca hərəkət kimi nəzərdə tutulması, həmin əməlin (toplamanın) həm də Cinayət Məcəlləsinin 234.1-ci maddəsinə əsasən qanunsuz olaraq narkotik vasitələri əldə etmə kimi tövsifini istisna edir. Əks hal eyni əmələ görə şəxsin Cinayət Məcəlləsinin müxtəlif maddələri ilə təkrarən cəzalandırılması ilə nəticələnəcəkdir. Bu isə Konvensiyaya dair 7 saylı Protokolun 4-cü maddəsinin tələblərinə ziddir.

Bununla bağlı nəzərə almaq lazımdır ki, Avropa Məhkəməsinin Böyük Palatasının Sergey Zolotukhin Rusiyaya qarşı iş üzrə 2009-cu il 10 fevral tarixli Qərarında göstərilmişdir ki, 7 saylı Protokolun 4-cü maddəsində təsbit edilmiş təminat əvvəlki ittiham və ya bəraət hökmünün “res judicata” qüvvəsinə artıq mindiyi halda yeni cinayət işi başlandıqda yer alır... Konvensiyaya dair 7 saylı Protokolun 4-cü maddəsinin məqsədi – “yekun” qərarla nəticələnmiş cinayət təqibinin təkrarlanmasını qadağan etməkdir. Öz növbəsində “Cinayət işləri üzrə hökmlərin beynəlxalq qaydada tanınması haqqında” Avropa Konvensiyasına istinad edən Konvensiyaya dair 7 saylı Protokolun İzahedici Məruzəsinə müvafiq olaraq, “qərar” ənənəvi ifadəyə görə “res judicata” qüvvəsinə mindikdə yekun sayılır (§ 83, 107).

Bununla belə Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, qanunverici tərəfindən qanunsuz olaraq tərkibində narkotik maddələr olan bitkiləri (onların hissələrini) xeyli miqdarda toplama cinayət məsuliyyətinə səbəb olan hərəkət kimi Cinayət Məcəlləsinin 237-ci maddəsində xüsusi olaraq nəzərdə tutulduğu halda, həmin əməlin həm də Məcəllənin 234.1-ci maddəsi ilə qanunsuz olaraq narkotik vasitələri əldə etmə kimi tövsif edilməsi Cinayət Məcəlləsinin 17.4-cü maddəsinin tələbi ilə uzlaşmır.

Belə ki, Cinayət Məcəlləsinin 17.4-cü maddəsinə əsasən, bu Məcəllənin Xüsusi hissəsində həm ümumi, həm də xüsusi normada nəzərdə tutulmuş cinayətin törədilməsi cinayətlərin məcmusunu

yaratmır və bu halda xüsusi norma tətbiq olunur. Bu müddəanın tələblərinin yerinə yetirilməsi, cinayət qanununda da ifadə olunan (Cinayət Məcəlləsinin 8.1-ci maddəsi) ümumhüquq ədalət prinsipinin təmin edilməsinin vacib bir zəmanətidir.

Eyni zamanda nəzərə alınmalıdır ki, Cinayət Məcəlləsinin 17.4-cü maddəsində müəyyən edilmiş qayda “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Qanununun 10.4-cü maddəsindən irəli qəlibir. Həmin normaya əsasən eyni normativ hüquqi aktda ümumi və xüsusi normalar arasında ziddiyyət mövcud olduqda xüsusi norma tətbiq edilir.

Bu baxımdan Cinayət Məcəlləsinin 17.4-cü maddəsinə müvafiq olaraq ümumi norma ilə xüsusi normanın arasında olan kolliziyanı sonuncunun xeyrinə həll edilməsi qaydası yetişdirilən narkotik tərkibli bitkilərin (onların hissələrinin) toplanılması üzrə hərəkətlərin Cinayət Məcəlləsinin 234-cü maddəsi (əldə etmə) ilə və yaxud cinayətlərin məcmusu kimi – Cinayət Məcəlləsinin 237 və 234-cü (əldə etmə) maddələri ilə tövsifinin qarşısını alır.

Burada diqqətə alınmalıdır ki, “kultivasiya” anlayışının tərkibinə yabani şəkildə bitən bitkilərin toplanması kimi əlamətin daxil edilməsi bu anlayışın elmi və hüquqi mənaları ilə uzlaşmır (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun "Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 237-ci maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair" 2013-cü il 25 fevral tarixli Qərarı).

Eyni zamanda Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun (bundan sonra – Ali Məhkəmənin Plenumu) “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və ya onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə dair cinayət işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 4 mart 2011-ci il tarixli Qərarının 4-cü bəndində ifadə olunan izahın mənasına görə, Cinayət Məcəlləsinin 234.1-ci maddəsi ilə məsuliyyətə səbəb olan əməl (qanunsuz olaraq narkotik vasitəni əldə etmə) kimi şəxs tərəfindən kultivasiya edilən (yetişdirilən) narkotik tərkibli bitkilərin (onların hissələrinin) toplanılması deyil, yalnız yabani çətənə bitkisinin, xaş-xaşın və ya onların müəyyən hissələrinin, eləcə də məhsul yığımına başa çatdıqdan (müəyyən subyekt tərəfindən qanuni yetişdirilmiş bitkilər, onların hissələri yığıldıqdan) sonra digər (yəni narkotik vasitənin yetişdirilməsinə aidiyyəti olmayan) şəxs tərəfindən mühafizə olunmayan əkin sahəsin-

dən tərkibində narkotik vasitələr olan bitkilərin yığılması başa düşülməlidir.

Ali Məhkəmənin Plenumunun izahının bu cür verilməsi məhz ondan irəli gəlir ki, Cinayət Məcəlləsində kultivasiyanın elementi kimi çıxış edən narkotik tərkibli bitkilərin (onların hissələrinin) toplanılmasına görə cinayət məsuliyyətini müəyyən edən xüsusi norma – 237-ci maddə mövcuddur.

Buna oxşar mövqelərə digər dövlətlərin məhkəmə təcrübəsində də rast gəlinir (məsələn, Belarus Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun “Narkotik vasitələrlə, psixotrop maddələrlə, onların prekursorları və analoqu ilə, güclü və zəhərli maddələrlə əlaqəli cinayətlərə dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 26 mart 2003-cü il tarixli qərarının 9-cu bəndi; Qazaxstan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun “Narkotik vasitələrlə, psixotrop, güclü və zəhərli maddələrlə əlaqəli cinayətlərə dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 14 may 1998-ci il tarixli qərarının 2-ci bəndi; Rusiya Federasiyası Ali Məhkəməsi Plenumunun “Narkotik vasitələrlə, psixotrop, güclü və zəhərli maddələrlə əlaqəli cinayətlərə dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 15 iyun 2006-cı il tarixli qərarının 6-cı bəndi).

Lakin, bu özlüyündə Cinayət Məcəlləsinin 234 və 237-ci maddələrinin məcmusunu tamamilə istisna edə bilməz. Belə ki, cinayət əməlinə görə təyin edilən cəzanın, digər məsələlərlə yanaşı, bu əməlin ictimai təhlükəliliyinin xarakterinə və dərəcəsinə uyğun gəlməsini tələb edən ədalət prinsipi, Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi hissəsində əks olunan müvafiq normalar vasitəsilə təmin edilir. Bu zaman həmin normalar cinayətlərin məcmusuna görə cəzaların təyini qaydalarını müəyyənləşdirən müddəalarla əlaqəli şəkildə tətbiq olunmalıdır (Cinayət Məcəlləsinin 8, 17 və 66-cı maddələri). Konstitusiya baxımından əhəmiyyətli sayılan bu məqsədə, konkret şəxs tərəfindən cinayət qanununun müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş və buna görə də bir-birindən cinayətin obyektivi və predmeti, obyektiv və subyektiv cəhətləri baxımından fərqlənən əməllərin cinayətlərin məcmusuna dair qaydalara uyğun olaraq tövsif edilməsi və cəzalandırılması zamanı nail olunur. Əks təqdirdə cinayət qanununun məqsədlərinə və vəzifələrinə, habelə cinayətə görə təyin edilən cəzanın məqsədlərinə zidd olan vəziyyət yarana bilər.

Buna müvafiq olaraq şəxs tərkibində narkotik maddələr olan bitkilərin kultivasiya edilməsi prosesi çərçivəsində onları (onların hissələrini) toplamaqla yanaşı Cinayət Məcəlləsinin 237.1-ci maddəsinin dispozisiyasından kənara çıxan cinayət xarakterli hərəkətlərə yol verərsə, yəni həmin Məcəllənin 237-ci maddəsi ilə onun əməllərini tamamilə əhatə etmək mümkün olmadıqda, həmin hərəkətləri cinayətlərin məcmusu qaydasında Cinayət Məcəlləsinin 237-ci maddəsi ilə yanaşı həm də Məcəllənin digər müvafiq maddələri ilə tövsif edilməlidir.

Başqa sözlə, toplanılan narkotik tərkibli bitkilərdən (onların hissələrindən) satış məqsədi olmadan şəxsi istehlak miqdarından artıq miqdarda və yaxud satış məqsədi ilə istənilən miqdarda narkotik vasitənin hazırlanması və bundan sonra onun saxlanması, daşınması, göndərilməsi, emal edilməsi, satılması üzrə hərəkətlər təqsirkarın əməllərinin Cinayət Məcəlləsinin 237-ci maddəsi ilə yanaşı, həmin Məcəllənin 234-cü maddəsi ilə tövsif edilməsini tələb edir.

Göstərilənləri nəzərə alaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

– bu Qərarın təsviri-əsaslandırıcı hissəsində müəyyən edilmiş hüquqi mövqelərə əsasən, qanunsuz olaraq xeyli və ya külli miqdarda əkilmiş, yetişdirilmiş tərkibində narkotik maddələr olan bitkilərin (onların hissələrinin) toplanması Cinayət Məcəlləsinin 237-ci maddəsi ilə tövsif edilməlidir;

– toplanılan narkotik tərkibli bitkilərdən və ya onların hissələrindən satış məqsədi olmadan şəxsi istehlak miqdarından artıq miqdarda və yaxud satış məqsədi ilə istənilən miqdarda narkotik vasitənin hazırlanması və bundan sonra onun saxlanması, daşınması, göndərilməsi, emal edilməsi, yaxud satılması kimi cinayət əməlləri Cinayət Məcəlləsinin 17.1-ci maddəsinin tələblərinə müvafiq olaraq bu Məcəllənin 234 və 237-ci maddələri ilə tövsif edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Bu Qərarın təsviri-əsaslandırıcı hissəsində müəyyən edilmiş hüquqi mövqelərə əsasən, qanunsuz olaraq xeyli və ya külli miqdarda əkilmiş, yetişdirilmiş tərkibində narkotik maddələr olan bitkilərin (onların hissələrinin) toplanması Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 237-ci maddəsi ilə tövsif edilməlidir.

2. Toplanılan narkotik tərkibli bitkilərdən və ya onların hissələrindən satış məqsədi olmadan şəxsi istehlak miqdarından artıq miqdarda və yaxud satış məqsədi ilə istənilən miqdarda narkotik vasitənin hazırlanması və bundan sonra onun saxlanması, daşınması, göndərilməsi, emal edilməsi, yaxud satılması kimi cinayət əməlləri Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 17.1-ci maddəsinin tələblərinə müvafiq olaraq bu Məcəllənin 234 və 237-ci maddələri ilə tövsif edilməlidir.

3. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

5. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

**ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**О толковании статьи 234 Уголовного кодекса
Азербайджанской Республики во взаимосвязи
со статьей 237 данного Кодекса**

6 июля 2021 года

город Баку

Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Умай Эфендиевой, Ровшана Исмаилова (судья-докладчик), Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда Фараида Алиева,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 27.2 и 33 Закона Азербайджанской Республики "О Конституционном суде" и статьей 39 Внутреннего устава Конституционного суда Азербайджанской Республики, на основании обращения Шекинского апелляционного суда рассмотрел в судебном заседании, проведенном в порядке письменной процедуры особого конституционного производства, конституционное дело о толковании статьи 234 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики во взаимосвязи со статьей 237 данного Кодекса.

Изучив и обсудив доклад судьи Р.Исмаилова по делу, суждения представителей заинтересованных субъектов – председателя Шекинского апелляционного суда М.Акперова и заведующего сектором Административного законодательства отдела Государственного строительства, административного и военного законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики К.Пашаевой, специалистов – председателя Уголовной коллегии Верховного суда

Азербайджанской Республики Х.Насибова, председателя Уголовной коллегии Бакинского апелляционного суда Э.Рагимова, начальника Управления по вопросам правового обеспечения и прав человека Генеральной прокуратуры Азербайджанской Республики А.Османовой, мнения эксперта – заведующей кафедрой уголовного права и криминологии юридического факультета Бакинского государственного университета, доктора юридических наук, профессора Ш.Самедовой и материалы дела, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л:

Шекинский апелляционный суд обратился в Конституционный суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный суд) с просьбой о толковании некоторых положений статьи 234 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики (далее – Уголовный кодекс) во взаимосвязи со статьей 237 данного Кодекса с точки зрения статей 60 и 71 Конституции Азербайджанской Республики, а также статей 6 и 7 Конвенции “О защите прав человека и основных свобод” (далее – Конвенция).

Как видно из обращения, приговором Шекинского суда по тяжким преступлениям от 2 февраля 2021 года из выдвинутого против Г.Шихализаде общего обвинения, было исключено обвинение, предъявленное по статье 234.1 Уголовного кодекса, и он, будучи признан виновным в совершении преступного деяния, предусмотренного статьей 237.2.3 данного Кодекса, приговорен к 4 годам лишения свободы.

Согласно приговору, орган предварительного следствия выдвинул против Г.Шихализаде обвинение по статьям 234.1 и 237.2.3 Уголовного кодекса в том, что он незаконно культивировал на приусадебном участке своего дома, наркотикосодержащие растения – коноплю (*каннабис*) в большом количестве (общий чистый вес – 4 кг 900 г), данные растения были обнаружены и изъяты в результате оперативно-розыскных мероприятий.

Кроме того Г.Шихализаде 1 июня 2020 года незаконно получил без цели сбыта в количестве, превышающем необходимое для личного потребления, высушенную марихуану, изготовленную кустарным способом из конопли (*каннабиса*) общим чистым весом 250,00 г. путем сушки листьев наркотикосодержащих растений – конопли (*каннабиса*), которые он выращивал на приусадебном участке своего дома, и хранил ее, в подвешенном состоянии на стене дома.

На основании поданного по делу апелляционного протеста, вследствие того, что обвинение, предъявленное Г.Шихализаде по статье 234.1 Уголовного Кодекса, будучи охвачено статьей 237.2.3 данного Кодекса, является незаконным и необоснованным в части исключения обвинения по статье 234.1 Уголовного Кодекса из общего обвинения, а также неправильного применения нормы уголовного закона, указанный приговор суда должен быть отменен, Г.Шихализаде следует признать виновным по статьям 234.1 и 237.2.3 Уголовного кодекса и вынести ему новый обвинительный приговор с назначением наказания по совокупности преступлений.

Обратившийся считает, что сбор частей посаженных наркотикосодержащих конопляных растений охватывается составом статьи 237 Уголовного кодекса. Поскольку сбор и сушку листьев, являющихся частями посаженного наркотикосодержащего растения – конопли, независимо от цели совершения, следует квалифицировать по статье 237 Уголовного кодекса. В таких случаях предъявление обвинения по обеим статьям, являясь причиной необоснованного усугубления правового положения обвиняемого, одновременно противоречит принципу правовой определенности.

Согласно заключению Шекинского апелляционного суда, в связи с разногласием в позициях стороны обвинения и суда первой инстанции в вопросе квалификации деяния Г.Шихализаде, а также для формирования единого подхода в судебной практике по аналогичным делам возникла необходимость обращения в Конституционный суд.

На основании вышеизложенного, Пленум Конституционного суда считает, что предметом данного конституционного дела является возможность квалификации сбора уже выращенных растений, содержащих наркотические вещества наряду со статьей 237 Уголовного кодекса еще и в совокупности со статьей 234 данного Кодекса (в части незаконного приобретения и хранения наркотических средств) с точки зрения требований общеправовых принципов правовой определенности и справедливости, представляющих конституционное значение.

Признание какого-либо деяния преступлением влечет за собой существенные уголовно-правовые последствия в отношении лица, совершившего данное деяние, поэтому какое действие или бездействие, являющееся основанием уголовно-правовой ответственности, в том числе невыполнение какой именно обязанности в соответствии с принципом правовой определенности, должно быть четко и ясно указано в законе.

Правовая позиция Пленума Конституционного суда по данному вопросу заключается в том, что требуется точное, однозначное и четкое указание в законе деяния, влекущего за собой уголовную ответственность. Соответственно, с целью предотвращения привлечения к уголовной ответственности невиновных лиц и избежания непривлечения к уголовной ответственности виновных лиц, положение уголовного закона, устанавливающее ответственность, не должно быть неопределенным и двусмысленным. (Постановление “О толковании некоторых положений статей 228.1, 229.1, 230, 231 и 232.1 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики” от 21 июня 2010 года).

Принцип правовой определенности в области уголовного законодательства вытекает из части VIII статьи 71 Конституции и статьи 7 Конвенции. Положение в части VIII статьи 71 Конституции, выражая принцип законности в Основном законе, наряду с требованием обоснования преступления и наказания законом (принципы *nullum crimen sine lege* и *nulla poena sine lege*), одновременно требует запрещения рас-

ширительного толкования уголовного закона (*lex stricta*), а также ясности и определенности (*lex certa*) уголовного законодательства.

В Постановлении Большой Палаты Европейского суда по правам человека (далее – Большая Палата Европейского суда) от 19 сентября 2008 года по делу Корбей против Венгрии указано, что статья 7 Конвенции не ограничивается запретом обратной силы уголовно-правовых норм в ущерб интересам обвиняемого. Вместе с тем, данная статья содержит более общие принципы. На основании этих принципов, только закон может установить состав преступления и наказание за него (*nullum crimen, nulla poena sine lege*), в том числе запрещает расширительное толкование уголовно-правовых норм в ущерб обвиняемому, к примеру, по аналогии. Из сущности данных принципов выясняется, что национальное законодательство должно четко устанавливать состав преступления (§ 70).

В то же время порой неизбежная неполнота или неопределенность правовых норм устраняется именно посредством судебной практики (Постановление Пленума Конституционного суда по жалобе Р.Джафарова от 18 мая 2012 года).

При этом в судебной практике положения нормативных правовых актов должны применяться в соответствии с их конституционно-правовым смыслом (Постановление Пленума Конституционного суда "О проверке соответствия некоторых положений статьи 55 Административно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики части I статьи 60 Конституции Азербайджанской Республики на основании жалобы М.Мамедова" от 29 апреля 2014).

В этом контексте для правильного решения поставленного в обращении вопроса возникает необходимость в рассмотрении статей 234 и 237 Уголовного кодекса.

В соответствии со статьей 234.1 Уголовного кодекса объективную сторону преступного деяния образует незаконное приобретение, хранение, изготовление, обработка, перевозка без цели сбыта наркотических средств или психотропных веществ в количестве, превышающем необходимое для личного

потребления. На основании же статьи 237.1 данного Кодекса, уголовная ответственность наступает за незаконное культивирование растений, содержащих наркотические вещества (посев, выращивание или их сбор (их частей)) в значительном количестве.

Преступные деяния, указанные в отмеченных статьях, имеют альтернативный состав. Уголовный Кодекс содержит значительное количество составов преступлений, обладающих альтернативными признаками объективной стороны. Состав преступления с альтернативным признаком образуют такие преступные деяния, в которых для наличия состава оконченного преступления достаточно совершения одного из действий или бездействия, предусмотренных в качестве альтернативы, диспозицией соответствующей статьи Уголовного кодекса. Иными словами, особенность состава преступления с альтернативным признаком заключается в том, что для признания такого преступления оконченным достаточно совершения предусмотренных соответствующей статьей одного или нескольких альтернативных действий. Окончание хотя бы одного из этих действий уже расценивается как совершение преступления (Постановление Пленума Конституционного суда Азербайджанской Республики "О толковании статьи 18 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики с точки зрения статьи 64 Конституции Азербайджанской Республики и статьи 8 данного Кодекса и статьи 234.1 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики в отношении статьи 27.1 данного Кодекса" от 18 сентября 2020 года).

По этой причине преступление, предусмотренное данной статьей, считается оконченным в момент совершения любого из действий, составляющих объективную сторону вышеуказанных статей Уголовного кодекса.

Один из подходов к решению обсуждаемого вопроса заключается в том, что предусмотренное законодателем в статье 237 Уголовного кодекса в числе единых элементов культивирования наркотических средств сбора наркотикосодержащих растений, их частей как отдельного действия, влекущего уголовную

ответственность, исключают квалификацию данного деяния (сбор) на основании статьи 234.1 Уголовного кодекса еще и как незаконное приобретение наркотических средств. В противном случае это приведет к повторному наказанию лица за одно и то же деяние по разным статьям Уголовного кодекса. А это противоречит требованиям статьи 4 Протокола номер 7 к Конвенции.

В этом контексте следует иметь в виду, что в Постановлении Большой Палаты Европейского суда по делу Сергей Золотухин против России от 10 февраля 2009 года указано, что гарантия, закрепленная в статье 4 Протокола №7, начинает действовать в случае возбуждения нового уголовного дела, когда предшествующий обвинительный или оправдательный приговор уже вступил в силу "res judicata". Цель статьи 4 Протокола № 7 к Конвенции-запретить повторение уголовного преследования, завершившегося "окончательным" решением. В свою очередь, в соответствии с Пояснительным докладом к Протоколу №7 к Конвенции, ссылающимся на Европейскую конвенцию о международном признании судебных решений по уголовным делам, "решение" считается окончательным, если, согласно традиционному выражению, вступило в силу "res judicata" (§ 83, 107).

Вместе с тем, Пленум Конституционного суда считает, что в то время, как законодатель специально предусматривает незаконный сбор в значительном количестве растений, содержащих наркотические вещества (их частей), как действие, влекущее уголовную ответственность, в статье 237 Уголовного кодекса, квалификация данного деяния еще и по статье 234.1 Кодекса, как незаконное приобретение наркотических средств, не сочетается с требованием статьи 17.4 Уголовного кодекса.

Так, на основании статьи 17.4 Уголовного кодекса если преступление предусмотрено общей и специальной нормами Особенной части, совокупность преступлений отсутствует, и уголовная ответственность наступает по специальной норме. Выполнение требований данного положения является важной гарантией обеспечения общеправового принципа справедливо-

сти, выраженного также в уголовном законе (статья 8.1 Уголовного кодекса).

В то же время следует иметь в виду, что порядок, установленный в статье 17.4 Уголовного кодекса, вытекает из статьи 10.4 Конституционного закона Азербайджанской Республики “О нормативных правовых актах”. На основании данной нормы в случае возникновения в одном и том же нормативном правовом акте противоречия между общими и специальными нормами применяется специальная норма.

В этом контексте в соответствии со статьей 17.4 Уголовного кодекса порядок разрешения коллизии между общей и специальной нормой в пользу последней предотвращает квалификацию действий по сбору выращенных наркотикосодержащих растений (их частей) по статье 234 (приобретение) Уголовного кодекса или по совокупности преступлений по статьям 237 и 234 (приобретение) Уголовного кодекса.

Здесь следует иметь в виду, что включение в состав понятия «культивирование» такого признака, как сбор дикорастущих растений не сочетается с научным и правовым смыслами этого понятия (Постановление Пленума Конституционного суда “О толковании некоторых положений статьи 237 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики” от 25 февраля 2013 года).

Одновременно согласно смыслу разъяснения, изложенного в пункте 4 Постановления Пленума Верховного суда Азербайджанской Республики (далее – Пленум Верховного суда) “О судебной практике по уголовным делам о незаконном обороте наркотических средств, психотропных веществ или их прекурсоров” от 4 марта 2011 года, в качестве деяния, влекущего ответственность по статье 234.1 Уголовного кодекса (незаконное приобретение наркотических средств), следует понимать сбор не культивируемых (выращиваемых) лицом наркотикосодержащих растений (их частей), а лишь дикой конопли, мака или их определенных частей, а также по завершении уборки урожая (сбора законно выращенных определенным субъектом растений и их частей) – сбор другим лицом (то

есть не имеющим отношения к выращиванию наркотических средств) на неохраняемом посевном участке растений, содержащих наркотические средства.

Давая такое разъяснение Пленум Верховного суда исходил именно из того, что за сбор наркотикосодержащих растений (их частей), выступающий в Уголовном кодексе в качестве элемента культивации, действует специальная норма – статья 237, устанавливающая уголовную ответственность.

Похожие позиции встречаются и в судебной практике других государств (к примеру, пункт 9 постановления Пленума Верховного суда Республики Беларусь “О судебной практике по делам о преступлениях, связанных с наркотическими средствами, психотропными веществами, их прекурсорами и аналогами, сильнодействующими и ядовитыми веществами” от 26 марта 2003 года; пункт 2 постановления Пленума Верховного суда Республики Казахстан “О применении законодательства по делам, связанным с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных, сильнодействующих и ядовитых веществ” от 14 мая 1998 года; пункт 6 постановления Пленума Верховного суда Российской Федерации “О судебной практике по делам о преступлениях, связанных с наркотическими средствами, психотропными, сильнодействующими и ядовитыми веществами” от 15 июня 2006 года).

Однако само по себе это не может полностью исключить совокупности статей 234 и 237 Уголовного кодекса. Так, наказание, назначенное за преступное деяние, обеспечивается посредством принципа справедливости и соответствующих норм, отраженных в Особенной части Уголовного кодекса, требующих, наряду с другими вопросами, его соответствия характеру и степени общественной опасности данного деяния. При этом указанные нормы должны применяться во взаимосвязи с положениями, определяющими порядок назначения наказаний по совокупности преступлений (статьи 8, 17 и 66 Уголовного кодекса).

Эта цель, считающаяся конституционно значимой, достигается во время квалификации и наказания конкретным лицом

деяний, предусмотренных соответствующими статьями уголовного закона и поэтому отличающихся друг от друга с точки зрения объекта и предмета, объективной и субъективной стороны преступления; в соответствии с правилами относительно совокупности преступлений. В противном случае может возникнуть ситуация, противоречащая целям и задачам уголовного закона, а также целям назначенного за преступление наказания.

В соответствии с этим, если лицо наряду со сбором растений, содержащих наркотические вещества (их частей), в рамках процесса культивации совершит действия преступного характера, выходящие за пределы диспозиции статьи 237.1 Уголовного кодекса, то есть, при отсутствии возможности полностью охватить его действия статьей 237 данного Кодекса, то эти действия следует квалифицировать в порядке совокупности преступлений не только по статье 237 Уголовного кодекса, но и другим соответствующим статьям Кодекса.

Иными словами, действия виновного по изготовлению из собранных наркотикосодержащих растений (их частей) наркотических средств в количестве, превышающем необходимое для личного потребления без цели сбыта, или в любом количестве с целью сбыта с последующим хранением, перевозкой, пересылкой, обработкой, сбытом наряду со статьей 237 Уголовного кодекса требуют квалификации также по статье 234 данного Кодекса.

Учитывая вышеизложенное, Пленум Конституционного суда приходит к следующим выводам:

– на основании правовых позиций, определенных в описательно-мотивировочной части настоящего Постановления, незаконный сбор посаженных, выращенных растений (их частей), содержащих наркотические вещества в значительном количестве или крупном размере, следует квалифицировать по статье 237 Уголовного кодекса;

– преступные действия, такие, как изготовление из собранных наркотикосодержащих растений либо их частей наркотических средств в количестве, превышающем необходимое для

личного потребления, без цели сбыта или в любом количестве с целью сбыта, с последующим хранением, перевозкой, пересылкой, обработкой или сбытом, в соответствии с требованиями статьи 17.1 Уголовного кодекса следует квалифицировать по статьям 234 и 237 данного Кодекса.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном суде”, Пленум Конституционного суда

ПОСТАНОВИЛ:

1. На основании правовых позиций, определенных в описательно-мотивировочной части настоящего Постановления, незаконный сбор посаженных, выращенных растений (их частей), содержащих наркотические вещества в значительном количестве или крупном размере, следует квалифицировать по статье 237 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики.

2. Преступные действия, такие, как изготовление из собранных наркотикосодержащих растений либо их частей наркотических средств в количестве, превышающем необходимое для личного потребления, без цели сбыта или в любом количестве с целью сбыта, с последующим хранением, перевозкой, пересылкой, обработкой или сбытом, в соответствии с требованиями статьи 17.1 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики следует квалифицировать по статьям 234 и 237 данного Кодекса.

3. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

4. Постановление опубликовать в газетах «Азербайджан», «Республика», «Халг газети», «Бакинский рабочий» и «Вестнике Конституционного суда Азербайджанской Республики».

5. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

**Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin
32 və 36-cı maddələri baxımından həmin Məcəllənin
37.3-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair**

23 iyul 2021-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova (məruzəçi-hakim), Humay Əfəndiyeva, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə, məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 33-cü maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, xüsusi konstitusiya icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Balakən Rayon Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 32 və 36-cı maddələri baxımından həmin Məcəllənin 37.3-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim S.Salmanovanın məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Balakən Rayon Məhkəməsinin hakimi Z.Tahirovun və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının Sosial qanunvericilik şöbəsinin müdiri A.Vəliyevin, mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının sədri S.Hacıyevin, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi R.Eyvazovun mülahizələrini, ekspertlər Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsi-

nin Mülki hüquq kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru Ş.Yusifov və Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Mülki hüquq kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru S.Süleymanlının rəylərini və iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ :

Balakən Rayon Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin (bundan sonra – Ailə Məcəlləsi) 32 və 36-cı maddələrinə münasibətdə həmin Məcəllənin 37.3-cü maddəsinin şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Müraciətdən görünür ki, Z.Xanlayev N.Xanlayevaya qarşı iddia ərizəsi ilə Balakən Rayon Məhkəməsinə müraciət edərək nikah dövründə əldə etdikləri pulun və götürdükləri kreditin yarısının cavabdehdən alınıb ona verilməsini xahiş etmişdir. İddia onunla əsaslandırılmışdır ki, tərəflər 27 may 2001-ci ildən rəsmi nikahdadırlar, üç övladları vardır. İddiaçı nikah dövründə “AccessBank” Qapalı Səhmdar Cəmiyyətinin Zaqatala filialından 3 iyul 2019-cu il tarixli kredit müqaviləsi əsasında ona məxsus mənzili ipoteka qoyaraq 30 000 manat kredit götürmüşdür. Z.Xanlayev hesab etmişdir ki, həmin kreditin, habelə birgə nikah dövründə əldə etdikləri pulun yarısı N.Xanlayevadan alınıb ona verilməlidir.

Balakən Rayon Məhkəməsi işə baxarkən ər-arvaddan birinin nikah dövründə kredit müəssisələrindən aldığı kreditin ər-arvadın ümumi birgə mülkiyyətini təşkil edib-etməməsi, tərəflər arasında ümumi əmlak bölgüsünün predmeti olub-olmaması ilə bağlı həm qanunvericilikdə, həm də məhkəmə təcrübəsində ziddiyyətlərin olduğu qənaətinə gəlmişdir.

Müraciətdə qeyd olunur ki, bəzi hüquqi yanaşmalara görə ər-arvadın nikahı dövründə ər və ya arvadın kredit müəssisələrindən aldığı kreditlər ailənin ümumi tələbatına yönəldilmişdirsə, həmin kredit Ailə Məcəlləsinin 32-ci maddəsinə əsasən ər-arvadın ümumi birgə mülkiyyətinə daxildir və ümumi borc olaraq ər-arvad arasında əmlakın bölgüsü halında hər birinin əmlakdakı payına uyğun bölünməlidir. Ɖr-arvadın bir-birinə qarşı əmlak bölgüsü haqqında

iddiasına baxılarkən Ailə Məcəlləsinin 37.3-cü maddəsinə uyğun olaraq ümumi borcların bölünməsi məsələsi də həll olunmalıdır.

Digər hüquqi yanaşmaya görə, ər və ya arvadın nikah dövründə kredit müəssisələrindən aldığı kredit onların ümumi birgə mülkiyyətinə daxil deyildir. Belə ki, bu kredit müvafiq faiz və cərimələr də daxil olmaqla müəyyən müddətlərdə həmin kredit müəssisəsinə qaytarılmalıdır. Ona görə də alınmış kredit məbləği əldə edilmiş hər hansı əmlak qazancı, gəlir və ya gəlir hesabına əldə edilən daşınar və daşınmaz əmlak deyil, ödənilməli olan borcdur və ər-arvadın ümumi birgə mülkiyyətinə aid edilə bilməz.

Müraciətedənin qənaətinə görə, Ailə Məcəlləsinin 32-ci maddəsinin mənasına əsasən, ər-arvadın ümumi mülkiyyətinə ər-arvadın nikah dövründə əldə etdiyi gəlirlər, qazanc, pensiya və müavinət, paylar, əmanətlər, ümumi gəlirlər hesabına əldə edilən daşınar və daşınmaz əmlak, yəni faktiki qazanılmış gəlirlər və əmlaklar daxildir. Həmin maddədə ər-arvadın ümumi birgə mülkiyyətinə bankdan alınan kreditin daxil olduğu müəyyən edilməmişdir. Bankdan alınan kredit ər-arvadın ümumi birgə mülkiyyətinə daxil olmadığından, həmin borc ər-arvadın bir-birinə qarşı ümumi əmlakın bölünməsi tələbi üzrə ümumi əmlak kimi bölünə bilməz. Odur ki, Ailə Məcəlləsinin 37.3-cü maddəsi ər və ya arvadın bir-birinə qarşı ümumi əmlakın bölgüsü iddiası üzrə deyil, məhz üçüncü şəxslərin, o cümlədən kredit müəssisəsinin verilən kreditlə bağlı ər-arvada qarşı iddiası əsasında ər-arvadın ümumi borclarının bölünməsinə nəzərdə tutur.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciət ilə bağlı aşağıdakıları qeyd edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 13 və 29-cu maddələrinə müvafiq olaraq, Azərbaycan Respublikasında mülkiyyət toxunulmazdır və dövlət tərəfindən müdafiə olunur. Konstitusiya hər kəsin mülkiyyət hüququnu, mülkiyyətçinin təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə əmlaka sahib olmaq, əmlakdan istifadə etmək və sərəncam vermək hüquqlarını nəzərdə tutur, habelə mülkiyyətin, o cümlədən xüsusi mülkiyyətin qanunla müdafiəsinə təminat verir. Heç kəs məhkəmənin qərarı olmadan mülkiyyətindən məhrum edilə bilməz.

Konstitusiyanın 34-cü maddəsində ər ilə arvadın ailə münasibətlərində bərabər şəxsi və əmlak hüquqlarına malik olduqları müəyyən edilmişdir.

Bir qayda olaraq bir əşya üzərində bir şəxsin mülkiyyət hüququ olur və bu fərdi mülkiyyət adlanır. Bir əşya üzərində birdən çox mülkiyyət hüququ olduqda ümumi mülkiyyət halı yaranır. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Məcəllə) 213-cü maddəsinə əsasən, iki və ya bir neçə şəxsin mülkiyyətində olan əşya onlara ümumi mülkiyyət hüququ əsasında mənsubdur. Əşya mülkiyyət hüququnda mülkiyyətçilərin hər birinin payı müəyyənləşdirilməklə (paylı mülkiyyət) və ya belə paylar müəyyənləşdirilmədən (birgə mülkiyyət) ümumi mülkiyyətdə ola bilər.

Birgə mülkiyyət qanunvericilikdə nəzərdə tutulan əsaslardan əmələ gəlir. Birgə mülkiyyət rejiminin yaranmasını şərtləndirən əsaslardan biri nikahdır.

Ər-arvadın ümumi birgə mülkiyyətində olan əmlakın qanuni rejimi Mülki Məcəllənin 225-ci və Ailə Məcəlləsinin 31-37-ci maddələri ilə müəyyən edilmişdir.

Mülki Məcəllənin 225.1-ci maddəsinə əsasən, ər ilə arvadın nikah dövründə qazandıqları əmlak, əgər nikah kontraktında və ya onlar arasındakı razılaşmada ayrı qayda nəzərdə tutulmayıbsa, onların ümumi mülkiyyətidir.

Ailə Məcəlləsinin 32.1-ci maddəsi nikah müddətində ər-arvadın əldə etdikləri əmlakın onların məhz ümumi birgə mülkiyyəti olduğunu müəyyən edir.

Göründüyü kimi, nikah dövründə ər-arvadın qazandıqları və əldə etdikləri əmlak qanunvericiliklə müəyyən edilmiş hallar (tərəflərin bu barədə qarşılıqlı razılaşması, habelə əşyanın əvəzsiz əqdlər üzrə əldə edilməsi) istisna olmaqla, onların ümumi birgə mülkiyyətini təşkil edir. Ər-arvadın birgə mülkiyyətinin rejimi onların əmlakının qanuni rejimi hesab olunur (Ailə Məcəlləsinin 31.1-ci maddəsi).

Ər-arvadın ümumi birgə mülkiyyətinə onların hər birinin əmək, sahibkarlıq və ya intellektual fəaliyyəti nəticəsində əldə etdikləri gəlirlər, aldıqları pensiya və müavinətlər, eləcə də xüsusi təyinatı olmayan digər pul ödəmələri, ər-arvadın ümumi gəlirləri hesabına

əldə edilən daşınar və daşınmaz əşyalar, qiymətli kağızlar, kredit idarələrinə və s. kommersiya təşkilatlarına qoyulmuş paylar, əmanətlər, kapitaldan olan paylar və nikah dövründə ər-arvadın qazandığı hər hansı sair əmlak daxildir. Qanunverici əmlakın ər-arvaddan kimin adına əldə olunmasından, yaxud əmanətin kimin adına və ya kim tərəfindən qoyulmasından asılı olmayaraq nikah dövründə tərəflərin qazandığı əmlakın onların ümumi birgə mülkiyyətini təşkil etdiyini təsbit etmişdir (Ailə Məcəlləsinin 32.2.1 və 32.2.2-ci maddələri).

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, nikah dövründə ər və ya arvadın kredit müəssisələrindən aldığı kreditin onların ümumi birgə əmlakına daxil olub-olmaması məsələsi ilə bağlı ilk növbədə əşya hüquq institutunun əmlak anlayışına aydınlıq gətirilməlidir.

Əmlak anlayışı bir əşyanı və ya maddi dəyəri olan konkret bir subyektiv hüququ deyil, bir şəxsə mənsub maddi dəyəri olan bütün subyektiv hüquqların və öhdəliklərin cəmini ifadə edir. Yəni mülki hüquqda əmlak anlayışı şəxsin bütöv iqtisadi vəziyyətini ifadə edir. Mülki Məcəllənin 391-ci maddəsində də tərəflərdən birinin özünün bütün gələcək əmlakını və ya onun bir hissəsini digər tərəfə verməyi, yaxud onu uzufrukla yüklü etməyi öhdəsinə götürdüyü müqavilənin etibarsızlığı ilə bağlı müddəasında əmlak sözü məhz bu mənada ifadə edir. Həmçinin Mülki Məcəllənin 6.1.3-cü maddəsində mülki qanunvericiliyin prinsipləri içərisində xüsusi qeyd olunan mülki dövriyyə iştirakçılarının əmlak müstəqilliyi prinsipində də əmlak ifadəsi bu mənada istifadə olunmuşdur. Mülki Məcəllənin qeyd edilən maddəsində nəzərdə tutulan bu prinsipə hər bir şəxsin (subyektin) digər şəxslərdən ayrı və müstəqil olaraq iqtisadi varlığa malik olduğu, bir subyekt olaraq ayrı və müstəqil şəkildə mülki hüquq və öhdəliklərin tərəfi (subyekt) olduğu vurğulanır. Bunun məntiqi nəticəsi olaraq Mülki Məcəllənin 1151.1-ci maddəsində vəfat edən fiziki şəxsdən qalan əmlakı ifadə edən miras əmlak müddəası da məhz bu mənada istifadə olunmuşdur.

Beləliklə, şəxsə (hüquqi və ya fiziki şəxsə) mənsub maddi dəyəərə malik olan bütün haqlar (hüquqlar) əmlakın aktiv qismini, iqtisa-

di mahiyyət kəsb edən öhdəliklər isə onun (əmlakın) passiv qismini təşkil edir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun S.Nuriyev və H.Nuriyevanın şikayəti üzrə 2017-ci il 12 iyul tarixli Qərarında bununla bağlı qeyd edilmişdir ki, əmlak anlayışı yalnız əşyanı deyil, həmçinin əmlak hüquqlarını, ərin (arvadın) ümumi mülkiyyət üzərində sərəncam verməsi nəticəsində əmələ gələn vəzifələrini də əhatə edir. Ərin (arvadın) ümumi əmlakının qanuni rejiminin tərkibinə ümumi birgə mülkiyyət əsasında onlara məxsus obyektlər, özündə tələb hüququ ilə yanaşı borcları (aktiv və passiv) ehtiva edən ümumi öhdəliklər də daxildir.

Qanunverici Mülki Məcəllənin 225-ci, Ailə Məcəlləsinin 31 və 32-ci maddələri ilə ər-arvadın birgə nikah dövründə qazandığı əmlakın ümumiliyi prezumpsiyasını müəyyən etdiyindən, onların kimin adına olmasından asılı olmayaraq ailə ehtiyaclarının təmin edilməsi məqsədilə əldə etdiyi əmlak xarakterli öhdəliklər də ümumi birgə əmlaka daxil olmaqla hər ikisi üçün vəzifələr yaradır.

Məhz əmlakın ümumiliyi prezumpsiyasından irəli gələrək hər hansı hüququn və ya öhdəliyin ümumi əmlak siyahısından çıxarılması üçün bu hal qanunda birbaşa nəzərdə tutulmalıdır. Ər-arvadın ümumi əmlakına daxil olmayan, hər birinin mülkiyyətini təşkil edən əmlakın dairəsi Mülki Məcəllənin 225.2 və 225.3-cü maddələri, eləcə də Ailə Məcəlləsinin 34-cü maddəsi ilə müəyyən edilmişdir. Qeyd edilən maddələrə əsasən, nikaha daxil olanadək onlara məxsus olan əmlak, habelə nikah dövründə hədiyyə şəklində və ya vərəsəlik qaydasında, digər əvəzsiz əqdlər üzrə əldə etdikləri əmlak ər-arvadın hər birinin ayrıca mülkiyyətindədir (ər-arvadın hər birinin əmlakıdır). Ziyət əşyaları istisna olmaqla, fərdi istifadə şeyləri (geyim, ayaqqabı və s.) nikah zamanı ər-arvadın ümumi vəsaiti hesabına əldə edilsə də, ər-arvaddan kimin istifadəsində olubsa, ona məxsusdur.

Qeyd olunan qanunvericilik normalarının mənasından çıxış edərək Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu G.Həsənzadənin şikayəti üzrə 2015-ci il 20 aprel tarixli Qərarında qeyd etmişdir ki, ər-arvadın mülkiyyəti iki hüquqi rejimdə mövcud olur: ər-arvadın ümumi birgə mülkiyyəti və onların hər birinin şəxsi mülkiyyəti.

Ər-arvadın ümumi birgə mülkiyyətinin əldə edilməsinin əsas şərti kimi nikah münasibətləri çıxış etdiyi halda, onların hər birinin şəxsi mülkiyyətinin yaranması əsaslarından biri isə müvafiq payın qanun və ya vərəsəlik üzrə keçməsidir.

Öhdəliklərə münasibətdə isə qeyd edilməlidir ki, şəxsi xarakterli öhdəliklər (aliment öhdəliyi, üçüncü şəxslərə vurulmuş ziyan üzrə öhdəliklər və s.) ər-arvadın ümumi əmlakının tərkibinə daxil olmamaqla ərin və ya arvadın şəxsi məsuliyyətinə səbəb olur. Nikah dövründə əldə edilmiş şəxsi xarakter daşımayan əmlak öhdəlikləri isə ər-arvadın ümumi öhdəliklərini təşkil edir. Odur ki, nikah dövründə yaranmış borc işin hallarından asılı olaraq ərin (arvadın) şəxsi öhdəliyi və ya ər-arvadın ümumi birgə öhdəliyi hesab edilir.

Nikah dövründə məhz ailə ehtiyaclarının təmin edilməsi məqsədilə əmələ gəlmiş öhdəliklərin ər-arvadın ümumi öhdəliklərini təşkil etməsi ilə bağlı hüquqi yanaşma bir sıra dövlətlərin, o cümlədən Rusiya Federasiyası, Ukrayna Respublikası, Qazaxstan Respublikasının məhkəmə təcrübəsində də mövcuddur. Belə ki, qeyd edilən ölkələrdə də ərin və ya arvadın əldə etdiyi kreditin məhz ailə ehtiyacları üçün sərf olunduğu müəyyən edildiyi halda həmin kredit üzrə öhdəlik ər-arvadın ümumi əmlakına daxil edilir.

Ailə Məcəlləsinin 33-cü, eləcə də Mülki Məcəllənin 225.6-cı maddələrinə əsasən, ər-arvadın ümumi əmlakı üzərində sahiblik, istifadə və sərəncam hüququ onların qarşılıqlı razılığı əsasında həyata keçirilir.

Ər-arvadın rəsmi reyestrə qeydə alınmalı olmayan ümumi daşınar əmlakı üzərində sərəncam əqdini onlardan biri həyata keçirirsə, bu halda güman edilir ki, o, digərinin razılığı ilə hərəkət edir.

Ər-arvaddan biri digərinin razılığı olmadan onların ümumi əmlakı üzərində sərəncam əqdi bağlamışsa və əqdin iştirakçısı olan digər tərəf bu cür razılığın olmadığını bildirsə və ya bilməli idisə, əqd bağlanmasına razılığı olmayan ər (arvad) tərəfindən mübahisələndirilə bilər.

Ər-arvaddan birinin daşınmaz əmlak üzərində sərəncam vermək barədə notariat qaydasında təsdiq edilən və (və ya) qeydiyyata alınan əqdlər bağlanması üçün digər tərəfin notariat qaydasında təsdiq edilmiş razılığı lazımdır.

Daşınmaz əmlaka birgə hüququ olan ərin (arvadın) razılığı olmadan daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydə alınmış hüquq barədə bağlanmış müqavilə etibarsız hesab edilir.

Göründüyü kimi, ər-arvad ümumi əmlakları üzərində əşya hüquqlarını mülki qanunvericiliyin birgə mülkiyyət qaydalarına uyğun olaraq həyata keçirməlidirlər. Ɖr-arvaddan hər hansı biri daşınar əşyalara münasibətdə sərəncam əqdi bağlayarsa, vicdanlılıq prinsipinə uyğun olaraq bu əqdin bağlanmasına digər tərəfin (ərin və ya arvadın) razılığının olmasına hüquqi ehtimal verilir. Daşınmaz əşyalara dair ərin və ya arvadın bağladığı sərəncam əqdinin etibarlı olması üçün isə digər tərəfin (yəni müvafiq olaraq arvadın və ya ərin) notariat qaydasında təsdiq edilmiş razılığı tələb olunur. Birgə mülkiyyət qaydalarının pozulması ərin (arvadın) digər tərəf qarşısında mülki hüquqi məsuliyyətinə səbəb olur.

Qanunvericilikdə ər-arvadın ümumi əmlakının bölgüsü ilə bağlı mülki hüquq subyektlərinin iradə azadlığına hər hansı məcburi məhdudiyət qoyulmamışdır. Ailə Məcəlləsinin 36-cı maddəsinə uyğun olaraq, ər-arvadın ümumi əmlakı istər nikah dövründə, istərsə də nikah pozulduqdan sonra onlardan birinin tələbi əsasında bölünə bilər.

Həmçinin kreditor ödəməni ər-arvadın ümumi əmlakında olan onlardan birinin payına yönəltmək üçün ümumi əmlakın bölünməsi tələbi barədə ərizə verdikdə əmlakın bölgüsü həyata keçirilir. Qeyd olunduğu kimi, bəzi əsaslar üzrə ərin (arvadın) öhdəliyi şəxsi xarakterli olmaqla fərdi məsuliyyətə səbəb olur. Məhz şəxsi xarakterli öhdəliklərin icrası üçün ərin (arvadın) şəxsi əmlakı kifayət etmədikdə kreditor ödəməni ər-arvadın ümumi əmlakında müvafiq tərəfin payına yönəltmək üçün ümumi əmlakın bölünməsi tələbi barədə ərizə verə bilər. Belə ki, Mülki Məcəllənin 224.1-ci maddəsinə əsasən paylı və ya birgə mülkiyyət mülkiyyətçisinin başqa əmlakı kifayət etmədikdə onun kreditoru borclunun ümumi əmlakdakı payına tutmanın yönəldilməsi üçün həmin payın ayrılmasını tələb edə bilər.

Nəzərə alınmalıdır ki, ümumi əmlakın bölünməsi dedikdə ər-arvadın nikah dövründə birgə ailə təsərrüfatı nəticəsində əldə etdikləri bütün hüquq və öhdəliklərin məcmusunun bölünməsi nəzər-

də tutulur. Nəticə etibarlı ilə maddədə qeyd edilmiş ümumi əmlakın bölünməsi müddəası təkcə mülkiyyət payının bölünməsinə deyil, iqtisadi dəyərə malik olan tələb hüquqlarının və yerinə yetirilməli olan öhdəliklərin bölünməsi hallarını da əhatə edir.

Ailə Məcəlləsinin 37-ci maddəsinə əsasən, ər-arvad arasındakı müqavilədə başqa hal nəzərdə tutulmayıbsa, onların ümumi əmlakının bölünməsi zamanı bu əmlakdakı payları bərabər hesab edilir. Ayrı-ayrı hallarda məhkəmə yetkinlik yaşına çatmayan uşaqların mənafeyini və (və ya) ərin (arvadın) diqqətəlayiq mənafeyini, o cümlədən ər-arvaddan biri üzürsüz səbəbdən gəlir əldə etmədiyi və ya birgə mülkiyyəti ailənin mənafeyinə zidd olaraq sərf etdiyi hallarda nəzərə alıb onların birgə mülkiyyətinin bölünməsi zamanı payları bərabər bölməyə bilər. Ümumi əmlak bölünərkən ər-arvadın ümumi borcları onun payına uyğun olaraq müəyyən edilir.

Qanunverici mülki hüquqi bərabərlik prinsipindən çıxış edərək ümumi əmlakın bölünməsi zamanı bir qayda olaraq ər-arvadın ümumi əmlakdakı paylarının bərabər olduğunu təsbit etmişdir. Əmlak bölgüsü həyata keçirilərkən ər-arvadın ümumi öhdəlikləri də əsasən bərabər bölünür. Ailə Məcəlləsinin 37.2-ci maddəsi ilə müəyyən edilmiş əsaslar üzrə ər-arvadın mülkiyyət payları bərabər bölünmədiyi halda ümumi öhdəliklər də həmin Məcəllənin 37.3-cü maddəsinə uyğun olaraq hər birinin payına mütənasib olaraq bölünür. Lakin ər-arvad arasında ümumi öhdəliklərin bölgüsü kreditora münasibətdə hüquqi təsirə malik olmamaqla kreditor qarşısında onların birgə məsuliyyətini aradan qaldırmır. O da nəzərə alınmalıdır ki, ər-arvadın nikah dövründə qazandıqları əmlak hesabına icra edilmiş öhdəliklərlə bağlı tərəflərin bir-birinə qarşı tələbinin təmin edilməsi istisna edilir. Yəni ümumi öhdəliklərin məhz icra edilməmiş hissəsi üzrə borclar ümumi əmlakın bölgüsü halında ər-arvad arasında onların mülkiyyət paylarına uyğun olaraq bölünür.

Ər-arvadın öhdəlikləri üzrə ödəmənin onların əmlakına yönəldilməsinin şərtləri Ailə Məcəlləsinin 41-ci maddəsi ilə müəyyən edilmişdir. Həmin maddəyə əsasən, ər-arvaddan birinin öhdəlikləri üzrə ödəmə yalnız onun şəxsi əmlakına və ər-arvadın ümumi əmlakı bölünərkən həmin əmlakdan ona çata biləcək paya yönəldilə bilər. Ər-arvadın ümumi öhdəlikləri üzrə, habelə ər-arvaddan birinin

öhdəlikləri üzrə alınmış vəsaitin ailə ehtiyacları üçün istifadə olunduğu məhkəmə tərəfindən müəyyən edildikdə, həmin ərin (arvadın) öhdəlikləri üzrə ödəmə onların ümumi əmlakına yönəldilir. Bu əmlak kifayət olmadıqda, həmin öhdəliklər üzrə ər-arvad onların hər birinin əmlakı ilə birgə məsuliyyət daşıyırlar.

Maddənin məzmunundan görüldüyü kimi, ər-arvad ümumi öhdəlikləri üzrə birgə borclu olduqlarından kreditor qarşısında da ümumi əmlakları ilə birgə məsuliyyət daşıyırlar. Mülki Məcəllənin birgə borcluların və birgə öhdəliklərin anlayışını müəyyən edən 500-cü maddəsinə əsasən, əgər öhdəliyin icrası bir neçə şəxsə onlardan hər birini öhdəliyin tam icrasında iştirak etməyə borclu edən şəkildə həvalə edilirsə, kreditor isə yalnız birdəfəlik icranı tələb etmək hüququna malikdirsə, onlar birgə borclulardır. Birgə öhdəlik müqaviləyə, qanuna və ya öhdəlik predmetinin bölünməzliyinə əsasən əmələ gəlir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu əvvəlki qərarlarında formalaşdırdığı hüquqi mövqeyinə uyğun olaraq vurğulayır ki, ər-arvadın bir-birinə qarşı ümumi öhdəliklər üzrə borcun bölünməsi tələbi ilə bağlı işlərə baxılarkən tərəflər çəkişmə prinsipinə uyğun olaraq tələb və etirazlarının əsası kimi istinad etdiyi halları sübut etməlidirlər. Sübut etmə vəzifəsinin tərəflər arasında bölüşdürülməsinin ümumi qaydalarını Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin 77.1-ci maddəsi müəyyən edir. Bu qaydalar onu ifadə edir ki, işdə iştirak edən hər bir şəxs istinad etdiyi halların mövcudluğunu və doğruluğunu yalnız özü sübut etməlidir və heç kəs, o cümlədən məhkəmə onu bu vəzifədən azad edə bilməz (“Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 125-ci maddəsinin VII hissəsinin Azərbaycan Respublikasının mülki prosessual qanunvericiliyi baxımından şərh edilməsinə dair” 2019-cu il 18 mart tarixli Qərar).

Hər birinin öhdəliyi üzrə isə tərəflər yalnız öz əmlakları ilə kreditor qarşısında fərdi məsuliyyət daşıyırlar. Lakin ər-arvaddan birinin öhdəlikləri üzrə alınmış vəsaitin (məsələn, nikahdan əvvəl alınmış kredit məbləğinin və ya üçüncü şəxslərə zərər yetirilməsi nəticəsində əldə edilmiş vəsaitin və s.) ailə ehtiyacları üçün istifadə

olunduğu məhkəmə tərəfindən müəyyən edilərsə, həmin ərin (arvadın) öhdəlikləri üzrə ödəmə onların ümumi əmlakına yönəldilir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, qanunverici ailə institutunu ər-arvadın şəxsi münasibətlərindən yaranan birgəliyi ilə yanaşı, həm də təsərrüfat birliyi kimi nəzərdən keçirdiyindən onların nikah dövründə əldə etdikləri əmlakın da ər-arvadın birgə təsərrüfat fəaliyyətlərinin nəticəsi olaraq ümumi birgə mülkiyyətlərini təşkil etdiyini qəbul etmişdir. Bu baxımdan ər-arvadın məhz birgə təsərrüfat fəaliyyətinin nəticəsi olaraq əldə etdiyi hüquqlar və öhdəliklər onların ümumi əmlakının dairəsinə daxil olur. Ailə Məcəlləsinin 36.5-ci maddəsinə əsasən, məhkəmə, ər-arvadın ailə münasibətlərinə xitam verdiyi və ayrı yaşadığı dövrdə hər birinin qazandığı əmlakı onların hər birinin mülkiyyəti hesab edə bilər. Bu səbəbdən, hər hansı daşınar və ya daşınmaz əşya üzərində mülkiyyət və s. əşya hüquqlarının, tələb hüquqlarının, habelə mövcud öhdəliklərin ər-arvadın ümumi əmlakına daxil olub-olmaması məsələsi həll edilərkən məhkəmələr formal mülahizələrdən çıxış etməməli, ər-arvadın rəsmi nikah münasibətlərində olsalar da ailə münasibətlərinə xitam verib-verməməsi, birgə təsərrüfat aparıb-aparmaması, götürülmüş borcun ailə məqsədləri üçün istifadə olunub-olunmaması kimi işin əhəmiyyətli hallarını araşdırmalıdır.

Oxşar hüquqi mövqə Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun G.Həsənzadənin şikayəti üzrə yuxarıda qeyd edilmiş Qərarında da ifadə edilmişdir. Həmin Qərada göstərilmişdir ki, mirasa daxil olan əmlakın ər-arvadın nikah dövründə əldə edilən əmlak hesab edilib-edilməməsi, yəni birgə mülkiyyət olub-olmaması məsələlərinin həllində məhkəmələr formal mülahizələrdən çıxış etməmək, bu cür məsələləri qanunvericiliyin onlara verdiyi bütün mümkün vasitələrdən istifadə edərək tam və hərtərəfli araşdırmaq vəzifəsini daşıyırlar.

Həmçinin qeyd olunmalıdır ki, ər-arvad arasında əmlak mübahisələrinin qarşısının alınması üçün məqsədmüvafiq vasitə nikah müqaviləsidir ki, onun vasitəsilə ər və arvad əldə etdikləri əmlaklarının hüquqi rejimini qarşılıqlı razılaşma əsasında müəyyən edirlər. Nikah müqaviləsinin anlayışı Ailə Məcəlləsinin 38.1-ci maddəsində verilmişdir. Nikah müqaviləsi nikaha daxil olan şəxslər

arasında bağlanan, nikah dövründə və (və ya) nikah pozulduqda ər-arvadın əmlak hüquqlarını və vəzifələrini müəyyən edən sazişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu vurğulayır ki, müqavilə azadlığı baxımından nikah müqaviləsinin bağlanması məcburi xarakter daşımasa da, gələcəkdə ər-arvad arasında yarana biləcək əmlak mübahisələrinin qarşısının alınması üçün nikaha ərizə verən şəxslərə nikah müqaviləsinin bağlanılmasının təklif edilməsi müvafiq icra hakimiyyəti orqanına tövsiyə olunur.

Göstərilənləri nəzərə alaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

– Mülki Məcəllənin 225-ci, Ailə Məcəlləsinin 32 və 41.2-ci maddələrinin tələblərinə uyğun olaraq, nikah dövründə ər və ya arvadın ailə ehtiyaclarının təmin edilməsi məqsədi ilə üzərinə götürdüyü öhdəliklər ər-arvadın ümumi əmlakına daxil olmaqla hər ikisi üçün vəzifələr yaradır;

– Ailə Məcəlləsinin 36-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş ər-arvadın ümumi əmlakının bölgüsü müddəası onların mülkiyyət paylarının, iqtisadi dəyərə malik olan tələb hüquqlarının və yerinə yetirilməli olan öhdəliklərinin bölünməsinə ehtiva edir.

Şəxsi xarakterli öhdəliklərin icrası üçün ər (arvadın) şəxsi əmlakı kifayət etmədikdə kreditor ödəməni ər-arvadın ümumi əmlakında müvafiq tərəfin payına yönəltmək üçün ümumi əmlakın bölünməsi tələbi barədə ərizə verə bilər;

– Ailə Məcəlləsinin 37.3-cü maddəsinə müvafiq olaraq, ər-arvadın bir-birinə qarşı əmlak bölgüsü haqqında iddiasına baxılarkən ümumi öhdəliklər üzrə borclar ər-arvadın hər birinin mülkiyyət payına mütənasib olaraq bölünür. Lakin bu bölgü kreditor qarşısında ər-arvadın birgə borclu olması halını aradan qaldırmır;

– ər-arvad arasında yarana biləcək əmlak mübahisələrinin qarşısının alınması üçün nikaha ərizə verən şəxslərə nikah müqaviləsinin bağlanılmasının təklif edilməsi müvafiq icra hakimiyyəti orqanına tövsiyə olunsun.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini və “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini

rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 225-ci, Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 32 və 41.2-ci maddələrinin tələblərinə uyğun olaraq, nikah dövründə ərin və ya arvadın ailə ehtiyaclarının təmin edilməsi məqsədi ilə üzərinə götürdüyü öhdəliklər ər-arvadın ümumi əmlakına daxil olmaqla hər ikisi üçün vəzifələr yaradır.

2. Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 36-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş ər-arvadın ümumi əmlakının bölgüsü müddəası onların mülkiyyət paylarının, iqtisadi dəyəərə malik olan tələb hüquqlarının və yerinə yetirilməli olan öhdəliklərinin bölünməsinə əhəmiyyətli edir.

Şəxsi xarakterli öhdəliklərin icrası üçün ərin (arvadın) şəxsi əmlakı kifayət etmədikdə kreditor ödəməni ər-arvadın ümumi əmlakında müvafiq tərəfin payına yönəltmək üçün ümumi əmlakın bölünməsi tələbi barədə ərizə verə bilər.

3. Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 37.3-cü maddəsinə müvafiq olaraq, ər-arvadın bir-birinə qarşı əmlak bölgüsü haqqında iddiasına baxılarkən ümumi öhdəliklər üzrə borclar ər-arvadın hər birinin mülkiyyət payına mütənasib olaraq bölünür. Lakin bu bölgü kreditor qarşısında ər-arvadın birləşmiş borclu olması halını aradan qaldırmır.

4. Ər-arvad arasında yarana biləcək əmlak mübahisələrinin qarşısının alınması üçün nikaha ərizə verən şəxslərə nikah müqaviləsinin bağlanılmasının təklif edilməsi müvafiq icra hakimiyyəti orqanına tövsiyə olunsun.

5. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

6. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

7. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

**ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**О толковании статьи 37.3 Семейного Кодекса
Азербайджанской Республики с точки зрения
статей 32 и 36 данного Кодекса**

23 июля 2021 года

город Баку

Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой (судья-докладчик), Умай Эфендиевой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда Фараида Алиева,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 27.2 и 33 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном суде” и статьей 39 Внутреннего устава Конституционного суда Азербайджанской Республики на основании обращения Балакенского районного суда в судебном заседании, проведенном в порядке письменной процедуры особого конституционного производства, рассмотрел конституционное дело о толковании статьи 37.3 Семейного Кодекса Азербайджанской Республики с точки зрения статей 32 и 36 данного Кодекса.

Изучив и обсудив доклад судьи С.Салмановой по делу, суждения представителей заинтересованных – субъектов судьи Балакенского районного суда З.Таирова и заведующего отделом социального законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики А.Велиева, специалистов-председателя Гражданской коллегии Верховного суда Азербайджанской Республики С.Гаджиева, судьи Бакинского апелляционного суда Р.Эйвазова, мнения экспертов – доцента кафедры гражданского права юридического факультета Бакинского государственного

университета, доктора философии по праву Ш.Юсифова и доцента кафедры гражданского права юридического факультета Бакинского государственного университета, доктора философии по праву С. Сулейманлы и материалы дела, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

Балакенский районный суд обратился в Конституционный суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный суд) с просьбой дать толкование статьи Семейного кодекса Азербайджанской Республики (далее – Семейный кодекс) 37.3 в отношении статей 32 и 36 данного Кодекса.

Из обращения видно, что З.Ханлаев, обратившись в Балакенский районный суд с исковым заявлением против Н.Ханлаевой, попросил забрать у ответчика и передать ему половину денег, нажитых ими в период брака и взятого кредита. Иск был обоснован тем, что стороны состоят в официальном браке с 27 мая 2001 года и имеют троих детей. В период брака истец, заложив в ипотеку принадлежащую ему квартиру на основании кредитного договора от 3 июля 2019 года взял в Загатальском филиале Закрытого акционерного общества” AccessBank " кредит в размере 30 000 манатов. З.Ханлаев считает, что половина данного кредита, а также денег, нажитых ими в период брака, должна быть отобрана у Н. Ханлаевой и передана ему.

При рассмотрении дела Балакенский районный суд пришел к выводу о наличии как в законодательстве, так и в судебной практике противоречий по вопросу о том, является ли кредит, полученный одним из супругов в период брака в кредитных учреждениях, общей совместной собственностью супругов и предметом раздела общего имущества между сторонами.

В обращении отмечается, что если, согласно некоторым правовым подходам, кредиты, полученные мужем или женой в период брака супругов в кредитных учреждениях, направлены на удовлетворение общих потребностей семьи, то данный кредит на основании статьи 32 Семейного кодекса входит в общую совместную собственность супругов и как общий долг в случае

раздела имущества между супругами подлежит разделу в соответствии с долей каждого из них в имуществе. При рассмотрении иска супругов друг против друга о разделе имущества в соответствии со статьей 37.3 Семейного кодекса должен быть разрешен и вопрос о разделе общих долгов.

Согласно другому правовому подходу, кредит, полученный мужем или женой в период брака в кредитных учреждениях, не входит в их общую совместную собственность. Так, данный кредит включая соответствующие проценты и штрафы должен быть возвращен этому кредитному учреждению в определенные сроки. Следовательно, полученная сумма кредита не является имущественными благами, доходом, движимым и недвижимым имуществом, приобретенным за счет дохода, это долг, подлежащий уплате, который может быть отнесен к общей совместной собственности супругов.

По мнению заявителя, согласно смыслу статьи 32 Семейного кодекса, в общую собственность супругов входят нажитые супругами в период брака доходы, выплаты, пенсии и пособия, пай сбережения, приобретенное за счет общих доходов движимые и недвижимые предметы, то есть фактически заработанные доходы и имущество. В данной статье не установлено входит ли полученный в банке кредит в общую совместную собственность супругов. Поскольку полученный в банке кредит не входит в общую совместную собственность супругов, то этот долг не может быть разделен как общее имущество по выдвинутому супругами друг против друга требованию о разделе имущества. Поэтому, статья 37.3 Семейного кодекса предусматривает раздел общих долгов супругов не по предъявленному супругами друг к другу иску о разделе общего имущества, а именно по иску третьих лиц, в том числе кредитного учреждения, к супругам в связи с выданным кредитом.

В связи с обращением Пленум Конституционного суда отмечает следующее.

В соответствии со статьями 13 и 29 Конституции Азербайджанской Республики (далее – Конституция в Азербайджанской Республике) собственность неприкосновенна и охраняется государством. Конституция предусматривает право собственности каждого, право собственника единолично

или совместно с другими лицами владеть, пользоваться и распоряжаться имуществом, а также гарантирует защиту права собственности, в том числе частной собственности законом. Никто не может быть лишен собственности, иначе как по решению суда.

Статья 34 Конституции устанавливает, что супруги имеют равные личные и имущественные права в семейных отношениях.

Как правило, человек имеет право собственности на вещь, и это называется индивидуальной собственностью. При наличии более чем одного права собственности на вещь возникает общая собственность. На основании статьи 213 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики (далее – Гражданский кодекс), вещь, находящаяся в собственности двух или нескольких лиц, принадлежит им по праву общей собственности. Вещь может находиться в общей собственности с определением доли каждого из собственников в праве собственности (долевая собственность) или без определения таких долей (совместная собственность).

Совместная собственность возникает на основаниях, предусмотренных законодательством. Одним из оснований, обуславливающих возникновение режима совместной собственности, является брак.

Законный режим имущества, находящегося в общей совместной собственности супругов, установлен статьями 225 Гражданского кодекса и 31-37 Семейного кодекса.

На основании статьи 225.1 Гражданского кодекса имущество, нажитое супругами во время брака, является их общей собственностью, если иное не установлено брачным контрактом или соглашением между ними.

Статья 32.1 Семейного кодекса устанавливает, что имущество, нажитое супругами во время брака, признается их общей совместной собственностью.

Как видно, имущество, нажитое и приобретенное супругами в период брака, составляет их общую совместную собственность, за исключением установленных законодательством случаев (взаимное соглашение сторон об этом, а также приобретенные вещи по безвозмездным сделкам). Законным режимом иму-

щества супругов является режим их совместной собственности (ст. 31.1 Семейного кодекса).

К общей совместной собственности супругов относятся доходы от трудовой, предпринимательской деятельности или результатов интеллектуальной деятельности, полученные каждым из них пенсии и пособия, а также иные денежные выплаты, не имеющие специального назначения, приобретенные за счет общих доходов супругов движимые и недвижимые предметы, ценные бумаги, пай, сбережения, вложенные в кредитные учреждения или в иные коммерческие организации, доли в капитале и любое другое имущество, нажитое супругами в период брака. Законодатель установил, что имущество, нажитое сторонами в период брака, составляет их общую совместную собственность независимо от того, на имя кого из супругов оно приобретено либо на имя кого и кем был сделан вклад (статьи 32.2.1 и 32.2.2 Семейного кодекса).

Пленум Конституционного суда считает, что в первую очередь следует уточнить понятие имущества института вещного права в связи с вопросом о том, относится ли к их общей совместной собственности кредит, полученный мужем или женой в кредитных учреждениях в период брака.

Понятие имущества выражает не вещь или конкретное субъективное право имеющее материальную ценность, а совокупность принадлежащих лицу всех субъективных прав и обязанностей. То есть в гражданском праве понятие имущества выражает целостное экономическое состояние человека. Именно этот смысл выражает слово «имущество» и в статье 391 Гражданского кодекса в положении недействительности договора, по которому одна из сторон принимает обязательство передать другой стороне все или часть своего будущего имущества, либо обременить его узуфруктом. Кроме того, в этом смысле выражение «имущество» использовалось и в принципе имущественной независимости участников гражданского оборота, особо отмеченном в числе принципов гражданского законодательства в статье 6.1.3 Гражданского кодекса. Данным принципом, предусмотренным в указанной статье Гражданского кодекса, подчеркивается, что каждое лицо (субъект) отдельно от других лиц и самостоятельно обладает экономическим достат-

ком, как субъект отдельно и независимо является стороной (субъектом) гражданских прав и обязанностей. Логическим результатом этого является то, что в статье 1151.1 Гражданского кодекса именно в этом смысле используется положение о наследственном имуществе, выражающее имущество, оставшееся от умершего.

Таким образом, все принадлежащие лицу (юридическому или физическому) права, имеющие материальную ценность, составляют активную, а обязательства, имеющие экономическую сущность, -пассивную часть имущества.

В Постановлении Пленума Конституционного суда по жалобе С.Нуриева и Х.Нуриевой от 12 июля 2017 года в связи с этим отмечается, что понятие имущества включает не только вещь, но и имущественные права, обязанности мужа (жены), возникающие в результате распоряжения ими общей собственностью. В состав законного режима общего имущества супругов входят объекты, принадлежащие им на основе общей совместной собственности, общие обязательства содержащие, наряду с правом требования долги (активные и пассивные).

Поскольку законодатель статьями 225 Гражданского кодекса, 31 и 32 Семейного кодекса определил презумпцию общности имущества, нажитого супругами в период брака, обязательства имущественного характера, взятые для обеспечения нужд семьи, независимо от того, на имя кого приобретены, также входят в общее совместное имущество и создают обязанности для обоих.

Исходя именно из презумпции общности имущества, для исключения какого-либо права или обязательства из перечня общего имущества данное обстоятельство должно быть напрямую предусмотрено законом. Состав имущества, не входящего в общее имущество супругов, и составляющего собственность каждого из них, определен статьями 225.2 и 225.3 Гражданского кодекса, а также статьей 34 Семейного кодекса. Согласно указанным статьям, имущество, принадлежавшее им до вступления в брак, а также полученное в период брака в дар или в порядке наследования, по другим безвозмездным сделкам, находится в собственности каждого из супругов в отдельности (является имуществом каждого из супругов). Вещи индивиду-

ального пользования (одежда, обувь и т.п.) за исключением украшений, хотя и приобретенные во время брака за счет общих средств супругов, признаются собственностью того супруга, который ими пользовался.

Исходя из смысла указанных законодательных норм, Пленум Конституционного суда в своем Постановлении от 20 апреля 2015 года по жалобе Г.Гасанзаде отметил, что собственность супругов существует в двух правовых режимах: общая совместная собственность супругов и индивидуальная собственность каждого из них. В то время как основным условием приобретения общей совместной собственности супругов выступают брачные отношения, одним из оснований возникновения личной собственности каждого из них является переход соответствующей доли по закону или по наследству.

Что касается обязательств, следует отметить, что обязательства личного характера (алиментное обязательство, обязательства по возмещению вреда, причиненного третьим лицам и др.), не входя в состав общего имущества супругов влечет за собой личную ответственность мужа или жены. А взятые в период брака имущественные обязательства, не носящие личного характера, составляют общие обязательства супругов. Поэтому долг, возникший в период брака, в зависимости от обстоятельств дела считается личным обязательством мужа (жены) или общим совместным обязательством супругов.

Правовой подход к тому, что обязательства, возникшие в период брака именно с целью удовлетворения семейных потребностей, составляют общие обязательства супругов, существует и в судебной практике ряда государств, в том числе Российской Федерации, Украины, Республики Казахстан. Так, в указанных странах, при установлении, что кредит, взятый мужем или женой, расходуется именно на семейные нужды, обязательство по данному кредиту включается в общее имущество супругов.

На основании статьи 33 Семейного кодекса, а также статьи 225.6 Гражданского кодекса право супругов на владение, пользование и распоряжение общим имуществом осуществляется по их взаимному согласию.

Если один из супругов совершает сделку по распоряжению общим движимым имуществом, не подлежащим регистрации в официальном реестре, то предполагается, что он действует с согласия другого.

Если один из супругов без согласия другого совершил сделку по распоряжению их общим имуществом, а другая сторона, являющаяся участником сделки, знала или должна была знать об отсутствии такого согласия, то сделка может быть оспорена мужем (женой), не давшим согласия на ее совершение.

Для совершения одним из супругов нотариально заверенных и (или) зарегистрированных сделок по распоряжению недвижимым имуществом необходимо нотариально заверенное согласие другой стороны.

Без согласия мужа (жены), имеющего совместное право на недвижимое имущество, договор о праве, зарегистрированном в государственном реестре недвижимого имущества, признается недействительным.

Как видно, супруги должны осуществлять вещные права на общее имущество в соответствии с правилами гражданского законодательства о совместной собственности. Если кто-либо из супругов совершает сделку по распоряжению движимой вещью, то в соответствии с принципом добросовестности есть юридическое предположение наличия согласия другой стороны (мужа или жены) на совершение данной сделки. А для действительности заключенной мужем или женой сделки по распоряжению недвижимыми вещами требуется нотариально заверенное согласие другой стороны (то есть, соответственно, жены или мужа). Нарушение правил совместной собственности влечет гражданско-правовую ответственность мужа (жены) перед другой стороной.

Законодательство не предусматривает каких-либо принудительных ограничений свободы воли субъектов гражданского права в связи с разделом общего имущества супругов. В соответствии со статьей 36 Семейного кодекса раздел общего имущества супругов может быть произведен как в период брака, так и после его расторжения по требованию любого из супругов.

Также раздел имущества производится в случае заявления кредитором требования о разделе общего имущества супругов

для обращения взыскания на долю одного из супругов в общем имуществе супругов. Как было отмечено, обязанность мужа (жены) по некоторым основаниям носит личный характер и влечет за собой индивидуальную ответственность. Именно при недостаточности личного имущества мужа (жены) для исполнения обязательств личного характера, кредитор может заявить требование о разделе общего имущества для обращения взыскания на долю соответствующей стороны в общем имуществе супругов. Так, на основании статьи 224.1 Гражданского кодекса, кодекса при недостаточности у собственника долевой или совместной собственности кредитор вправе предъявить требование о выделении этой доли должника в общем имуществе для обращения на него взыскания.

Следует иметь в виду, что под разделом общего имущества подразумевается разделение совокупности всех прав и обязанностей, приобретенных супругами в период брака в результате совместного семейного хозяйства. Следовательно, отмеченное в статье положение о разделе общего имущества включает в себя не только раздел доли собственности, но и случаи раздела прав требования и подлежащих исполнению обязательств, имеющих экономическую ценность.

На основании статьи 37 Семейного Кодекса, при разделе общего имущества супругов их доли в этом имуществе признаются равными, если иное не предусмотрено договором между супругами. В отдельных случаях суд вправе отступить от начала равенства долей супругов в их общем имуществе исходя из интересов несовершеннолетних детей и (или) исходя из заслуживающего внимания интереса одного из супругов, в частности в случаях, если другой супруг не получал доходов по неуважительным причинам или расходовал общее имущество супругов в ущерб интересам семьи. Общие долги супругов при разделе общего имущества распределяются между супругами пропорционально их долям.

Законодатель, исходя из принципа гражданско-правового равенства, установил, что при разделе общего имущества доли супругов в общем имуществе, как правило, равны. При производстве раздела имущества общие обязательства супругов также в основном делятся поровну. В случае если доли супру-

гов в собственности по основаниям, установленным статьей 37.2 Семейного кодекса, разделены не поровну, то общие обязательства в соответствии со статьей 37.3 данного Кодекса также делятся пропорционально доле каждого из них. Однако разделение общих обязательств между супругами, не имея юридического влияния в отношении кредитора не исключает их совместной ответственности перед кредитором. Следует также иметь в виду, что удовлетворение требований супругов друг к другу в связи с обязательствами исполненными за счет имущества, нажитого сторонами в период брака, исключается. То есть в случае раздела общего имущества долги именно по неисполненной части общих обязательств делятся между супругами пропорционально их долям в собственности.

Условия обращения взыскания по обязательствам супругов на их имущество установлены статьей 41 Семейного кодекса. На основании данной статьи по обязательствам одного из супругов взыскание может быть обращено лишь на личное имущество этого супруга и на долю, которая причиталась бы из общего имущества супругов при разделе этого имущества. В случае установления судом, что средства, полученные по общим обязательствам супругов, а также по обязательствам одного из супругов, использованы на нужды семьи, то взыскание по обязательствам того супруга обращается на их общее имущество. Если данного имущества недостаточно, то супруги несут солидарную ответственность по этим обязательствам с имуществом каждого из них.

Как следует из содержания статьи, супруги, будучи солидарными должниками по общим обязательствам, также несут солидарную ответственность своим общим имуществом и перед кредитором. Согласно статье 500 Гражданского Кодекса, определяющей понятие солидарных должников и солидарных обязательств, если исполнение обязательства возложено на нескольких лиц в том виде, в каком обязывает каждого из них участвовать в полном исполнении обязательства, а кредитор имеет право требовать только единовременного исполнения, они считаются солидарными должниками. Солидарное обязательство возникает в силу договора, закона или неделимости предмета обязательства.

Пленум Конституционного суда в соответствии правовой позицией, сформулированной в предыдущих постановлениях, подчеркивает, что при рассмотрении дел, связанных с требованием супругов друг к другу разделе долга по общим обязательствам, стороны в соответствии с принципом состязательности должны доказывать те обстоятельства, на которые ссылаются как на основания своих требований и возражений. Общие правила распределения обязанности доказывания между сторонами определяются статьей 77.1 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики. Данные правила гласят, что каждое лицо, участвующее в деле, только само должно доказать существование и достоверность обстоятельств, на которые ссылается, и никто, в том числе суд, не может освободить его от этой обязанности (Постановление “О толковании части VII статьи 125 Конституции Азербайджанской Республики с точки зрения Гражданского процессуального законодательства Азербайджанской Республики” от 18 марта 2019 года).

А по обязательству каждой из сторон они несут индивидуальную ответственность перед кредитором только своим имуществом. Однако если судом установлено, что средства, полученные по обязательствам одного из супругов (к примеру, сумма кредита, полученная до брака, или средства, полученные в результате причинения вреда третьим лицам и пр.) были использованы на нужды семьи, то взыскание по обязательствам этих супругов направляется на их общее имущество.

Пленум Конституционного суда отмечает, что поскольку законодатель рассматривает институт семьи не только как единство, обусловленное личными отношениями супругов, но и как хозяйственную единицу, то считает, что имущество, нажитое ими в период брака, как результат их совместной хозяйственной деятельности также является общей совместной собственностью супругов.

В этой связи права и обязанности, приобретенные супругами именно в результате совместной хозяйственной деятельности, входят в круг их общего имущества. На основании статьи 36.5 Семейного кодекса суд может считать имущество, нажитое каждым из супругов в период их раздельного проживания при пре-

кращении семейных отношений, собственностью каждого из них. Поэтому при решении вопроса о том, входят ли право собственности и пр. вещные права на любую движимую или недвижимую вещь, право требования, а также существующие обязательства в общее имущество супругов, суды не должны исходить из формальных соображений, им следует рассмотреть такие существенные для дела обстоятельства, как, прекратили ли супруги семейные отношения, даже если состоят в официальных брачных отношениях, ведут ли они совместное хозяйство, использован ли взятый долг на нужды семьи.

Аналогичную правовую позицию Пленум Конституционного суда изложил и в вышеупомянутом Постановлении по жалобе Г.Гасанзаде. В данном Постановлении указано, что при решении вопроса о том, считается ли имущество, включенное в наследство, имуществом, нажитым супругами в период брака, то есть совместной собственностью, суды обязаны не исходить из формальных соображений, а полностью всесторонне исследовать такие вопросы, используя все возможные средства, предоставленные им законодательством.

Следует также отметить, что целесообразным средством предупреждения имущественных споров между супругами является брачный договор, посредством которого супруги на основе взаимного согласия определяют правовой режим нажитого имущества. Понятие брачного договора приведено в статье 38.1 Семейного кодекса. Брачный договор является соглашением, заключаемым между лицами, вступающими в брак, определяющим имущественные права и обязанности супругов в период брака и (или) в случае расторжения брака.

Пленум Конституционного суда подчеркивает, что хотя заключение брачного договора, не является обязательным с точки зрения свободы договора тем не менее во избежание имущественных споров, которые могут возникнуть между супругами в будущем, соответствующему органу исполнительной власти рекомендуется предлагать лицам, подающим заявление на вступление в брак, заключить брачный договор.

Учитывая вышеотмеченное, Пленум Конституционного суда приходит к следующим выводам:

– в соответствии с требованиями статей 225 Гражданского кодекса, 32 и 41.2 Семейного кодекса обязательства, принятые на себя мужем или женой в период брака с целью удовлетворения потребностей семьи, входят в общее имущество супругов и создают обязанности для обоих;

– положение о разделе общего имущества супругов, предусмотренное статьей 36 Семейного кодекса, включает раздел их долей собственности, прав требования, представляющих экономическую ценность, и подлежащих исполнению обязательств.

При недостаточности личного имущества мужа (жены) для исполнения обязательств личного характера кредитор может подать заявление о разделе общего имущества для обращения взыскания на долю соответствующей стороны в общем имуществе супругов;

– В соответствии со статьей 37.3 Семейного кодекса при рассмотрении иска супругов друг другу о разделе имущества долги по общим обязательствам распределяются пропорционально долям собственности каждого из супругов. Однако такое распределение не исключает того, что супруги являются солидарными должниками кредитора;

– в целях предупреждения возможных имущественных споров, которые могут возникнуть между супругами рекомендовать соответствующему органу исполнительной власти предлагать лицам, подающим заявление на вступление в брак заключить брачный договор.

Руководствуясь частями VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном суде”, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. В соответствии с требованиями статей 225 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики, 32 и 41.2 Семейного кодекса Азербайджанской Республики обязательства, принятые на себя мужем или женой в период брака с целью обеспечения

потребностей семьи, входят в общее имущество супругов и создают обязанности для обоих.

2. Положение о разделе общего имущества супругов, предусмотренное статьей 36 Семейного кодекса Азербайджанской Республики, включает раздел их долей собственности, прав требования, представляющих экономическую ценность и подлежащих исполнению обязательств.

При недостаточности личного имущества мужа (жены) для исполнения обязательств личного характера кредитор может подать заявление о разделе общего имущества для обращения взыскания на долю соответствующей стороны в общем имуществе супругов.

3. В соответствии со статьей 37.3 Семейного кодекса Азербайджанской Республики при рассмотрении иска супругов друг к другу о разделе имущества долги по общим обязательствам распределяются пропорционально долям собственности каждого из супругов. Однако такое распределение не исключает того, что супруги являются солидарными должниками кредитора.

4. В целях предупреждения возможных имущественных споров между супругами рекомендовать соответствующему органу исполнительной власти предлагать лицам, подающим заявление на вступление в брак, заключить брачный договор.

5. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

6. Постановление опубликовать в газетах “Азербайджан”, “Республика”, “Халг газети”, “Бакинский рабочий” и “Вестнике Конституционного суда Азербайджанской Республики”.

7. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

**Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin
1291 və 1321.1-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikası
Mülki Prosesual Məcəlləsinin 24.1-ci maddəsi ilə
əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair**

26 iyul 2021-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Humay Əfəndiyeva, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov (məruzəçi-hakim) və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə, “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 33-cü maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, xüsusi konstitusiyaya icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1291 və 1321.1-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 24.1-ci maddəsi ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair konstitusiyaya işinə baxdı.

İş üzrə hakim İ.Nəcəfovun məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi N.Cəfərovun və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İqtisadi qanunvericilik şöbəsinin müdiri M.Bazıqovun, mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının

sədri S.Hacıyevin, Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Qanunvericilik baş idarəsinin rəisi A.Əliyevin, Azərbaycan Notariat Palatasının İdarə Heyətinin sədri H.Məmmədovun mülahizələrini, ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Mülki hüquq kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru S.Süleymanlının rəyini və iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ :

Bakı Apellyasiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) müraciət edərək, vərəsələr arasında mübahisə olduğu halda mirasda vərəsələrin paylarının müəyyən edilməsinin məhkəmənin və ya notariusun səlahiyyətinə aid olması baxımından Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Məcəllə) 1291 və 1321.1-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Prosesual Məcəllə) 24.1-ci maddəsi ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Müraciətdən və ona əlavə edilmiş materiallardan görünür ki, Bakı şəhəri 7 saylı Notariat Ofisinin 10 fevral 2020-ci il tarixli məktubu ilə vərəsələr arasında mirasda payların miqdarına dair razılığın olmaması səbəbindən vərəsəlik hüququ haqqında şəhadətnamənin verilməsindən imtina edildiyindən, S.İslamov E.İslamova və digərlərinə qarşı iddia qaldıraraq miras qalmış evdə və həmin evə aid torpaq sahəsində vərəsələrin paylarının bərabər şəkildə müəyyən edilməsini xahiş etmişdir.

Bakı şəhəri Xəzər Rayon Məhkəməsinin 27 noyabr 2020-ci il tarixli qətnaməsi ilə iddia təmin edilmişdir. Məhkəmə Mülki Məcəllənin 1133, 1134, 1145, 1151, 1159.1.1, 1159.1.3 və 1166-cı maddələrini rəhbər tutaraq belə nəticəyə gəlmişdir ki, miras əmlak vərəsələr arasında bərabər paylarla bölünməlidir.

Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Mülki Kollegiyası işə baxarkən belə qənaətə gəlmişdir ki, vərəsələr arasında mübahisə olduğu təqdirdə mirasda payların müəyyən edilməsinin məhkəmənin və ya notariusun səlahiyyətinə aid olmasına dair təcrübədə qeyri-müəyyənlik mövcuddur. Belə ki, miras qoyanın ölümündən sonra vərəsələr Mülki Məcəllənin 1321.1-ci maddəsində göstərilən qaydada

vərəsəlik şəhadətnaməsi almaq üçün notarius müraciət etdikdə, onların arasında pay bölgüsünə dair mübahisələrin baş verməsi istisna edilmir. Belə olan hallarda notariuslar mübahisə edən şəxslərə “mirasla bağlı mübahisə olduğuna görə məhkəməyə müraciət edin” məzmunlu məktublar verməklə, notariat hərəkətini aparmaqdan (vərəsəlik şəhadətnaməsi verməkdən) imtina edirlər. Vərəsələr bu səbəbdən də mübahisənin həll edilməsi üçün məhkəməyə müraciət edirlər.

Müraciətdənin qənaətinə görə, mirasda vərəsələrin paylarının müəyyən edilməsinə məhkəmə qaydasında baxılmamalı, notariusların belə davranışı notariat hərəkətini aparmaqdan imtina kimi qiymətləndirilməli və iddianın yolverilməzliyinə görə birinci instansiya məhkəmələri Mülki Prosesual Məcəllənin 153.2.1-ci maddəsinə əsasən iddia ərizəsini qəbul etməkdən imtina etməli, əgər iddia ərizəsi qəbul edilmişdirsə, həmin Məcəllənin 261.0.1-ci maddəsinə əsasən iş üzrə icraata xitam verməlidirlər.

Bakı Apellyasiya Məhkəməsi müraciətdə Mülki Məcəllənin 1291-ci maddəsinə istinad edərək həmçinin göstərmişdir ki, qanunvericilik mirasın bölüşdürülməsinə dair mübahisə yarandıqda, həmin mübahisələrə məhkəmələr tərəfindən baxıldığını müəyyən etdiyi halda vərəsələrin miras əmlakda paylarının müəyyən edilməsi üçün məhkəməyə müraciət etməsi Mülki Prosesual Məcəllənin məhkəmə aidiyyətinin əsaslarını müəyyən edən 24.1-ci maddəsinin tələblərinə cavab vermir. Belə ki, həmin maddədə məhkəmənin işə baxmaq səlahiyyətinin əsası kimi barəsində mübahisə edilən hüquq və azadlıqların müdafiəsinin məhkəmədən kənar digər qaydada həyata keçirilməməsi təsbit edilmişdir.

Göstərilənləri nəzərə alaraq, müraciətdən vərəsələr arasında mübahisə olduğu halda, mirasda payların müəyyən edilməsinin məhkəmənin və ya notariusun səlahiyyətinə aid olması baxımından Mülki Məcəllənin 1291 və 1321-ci maddələrinin Mülki Prosesual Məcəllənin 24.1-ci maddəsi ilə müqayisəli şəkildə şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətdə göstərilən məsələyə aydınlıq gətirilməsi üçün mirasın qəbul olunması, mirasın notariat orqanında qəbulu zamanı notariat orqanının yerinə yetirməli olduğu hərəkətlər, vərəsəlik şəhadətnaməsi, mirasda vərəsələrin paylarının müəyyən edilməsi və mirasın bölüşdürülməsinə dair

qanunvericilik normalarının nəzərdən keçirilməsini zəruri hesab edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 29-cu maddəsinin VII hissəsi ilə təminat verilən vərəsəlik hüququ miras qoymağı, yəni bir tərəfdən vəsiyyəət edə bilməyi, digər tərəfdən isə vərəsə olaraq mirası qəbul edib ona sahib olmağı nəzərdə tutur.

Vərəsəlik hüququ ölmüş şəxsin əmlakının qanun üzrə və ya vəsiyyəət üzrə vərəsələrə keçməsi qaydalarını müəyyənləşdirən hüquq normalarının məcmusudur. Mülki qanunvericilik hər bir mülki hüquq münasibətinin yaranmasını müəyyən faktla bağlayır. Vərəsəlik hüquq münasibətinin əmələ gəlməsini (mirasın açılması) mülki qanunvericilik iki hüquqi faktla əlaqələndirmişdir. Bunlar fiziki şəxsin ölümü və ya məhkəmə tərəfindən ölmüş elan edilməsidir (Mülki Məcəllənin 1145-ci maddəsi). Fiziki şəxsin ölümü və ya onun ölmüş elan edilməsi ilə miras açılır, bunun nəticəsində müəyyən dairə şəxslər vərəsəliyə çağırılır, həmin şəxslər mirası qəbul və əldə edirlər. Məhz mirasın açılması, vərəsələr tərəfindən qəbul olunması və əldə edilməsi ilə əlaqədar yaranan münasibətlər vərəsəlik münasibətləridir.

Mirasın açılması (vərəsəlik hüquq münasibətinin yaranması) iki məsələ – mirasın açıldığı vaxt və mirasın açıldığı yerlə bağlıdır. Mirasın açıldığı vaxt vərəsələrin dairəsinin, vərəsələrin fəaliyyət qabiliyyətinin, miras əmlakın tərkibinin (həcmnin), məcburi payın müəyyənləşdirilməsi, iddia müddətinin axımının keçməsi və bu kimi bir çox məsələlərin həlli üçün zəruridir. Bundan əlavə, mirası qəbul etmək və ondan imtina etmək üçün nəzərdə tutulan müddət mirasın açıldığı vaxtdan asılı olaraq müəyyən edilir. Həmçinin miras açıldığı vaxtdan qəbul edilmiş miras vərəsəyə məxsus hesab olunur, yəni vərəsənin mülkiyyəti sayılır (Mülki Məcəllənin 1255-ci maddəsi). Vərəsələrə vərəsəlik şəhadətnaməsinin verilməsi müddətinin müəyyənləşdirilməsi də mirasın açıldığı vaxta bağlıdır (Mülki Məcəllənin 1322-ci maddəsi).

Mülki qanunvericilik mirasın açıldığı yerin tənzimlənməsinə xüsusi diqqət yetirmişdir. Mülki Məcəllənin 1147-ci maddəsinə əsasən, miras qoyanın yaşayış yeri, bu məlum olmadıqda isə mirasın olduğu yer mirasın açıldığı yer sayılır. Əgər miras müxtəlif yerlərdədirsə, mirasın açıldığı yer daşınmaz əmlakın və ya onun

qiymətli hissəsinin olduğu yer, daşınmaz əmlak olmadıqda isə daşınar əmlakın və ya onun əsas hissəsinin olduğu yer sayılır.

Mülki Məcəllənin 1133.2-ci maddəsinə görə, qanun üzrə vərəsəlik (ölmüş şəxsin əmlakının qanunda göstərilmiş şəxslərə keçməsi) o zaman qüvvədə olur ki, miras qoyan vəsiyyətnamə qoymur, yaxud vəsiyyətnamə tamamilə və ya qismən etibarsız sayılır. Mülki Məcəllənin 1159.1-ci maddəsində isə qanun üzrə vərəsəlik zamanı bərabər pay hüquqlu vərəsələrin dairəsi müəyyən edilmişdir.

Vəsiyyət üzrə vərəsəlik zamanı vərəsələr miras qoyanın öldüyü məqamda sağ olmuş şəxslər, habelə miras qoyanın sağlığında mayası bağlanmış və onun ölümündən sonra doğulmuş şəxslər, bu şəxslərin onun uşaqları olub-olmadığına, habelə hüquqi şəxslər olub-olmadığına baxmayaraq ola bilərlər (Mülki Məcəllənin 1134.2-ci maddəsi).

Mülki Məcəllənin mirasın bölüşdürülməsi anlayışı adlanan 1274-cü maddəsinə müvafiq olaraq, miras onu qəbul edən vərəsələrin razılaşması üzrə onlardan hər birinə qanun və ya vəsiyyətnamə üzrə düşən paya uyğun bölüşdürülür. Mirasın bölüşdürülməsi dedikdə, mirasın onu qəbul edən vərəsələrin razılaşması ilə hər birinə qanun və ya vəsiyyətnamə üzrə düşən paya uyğun bölüşdürülməsi anlaşılır.

Qeyd edilməlidir ki, miras əmlak qarşılıqlı razılıq əsasında, notariat qaydasında və məhkəmə qaydasında bölüşdürülür.

Qarşılıqlı razılıq əsasında mirasın bölgüsü ümumi qayda olmaqla vərəsələr arasında birgə sazişə uyğun notariat və ya məhkəmənin iştirakı olmadan miras əmlakın bölüşdürülməsidir. Miras əmlakın bölgüsü barədə vərəsələr arasında mübahisə olmadığı təqdirdə qarşılıqlı razılıq əsasında miras bölgüsü həyata keçirilir.

Mirasın vərəsələr arasında miras qoyan tərəfindən bölüşdürülməsi də mümkündür. Bu halda miras hələ miras qoyanın sağlığında qoyulmuş vəsiyyətnamə üzrə vərəsələr arasında bölüşdürülür. Belə ki, Mülki Məcəllənin 1275-ci maddəsinə əsasən, miras qoyan vəsiyyətnamədə mirasın bölüşdürülməsi qaydasını müəyyənləşdirə bilər.

Mirasın miras qoyanın təyin etdiyi şəxs tərəfindən bölüşdürülməsi halı da qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, Mülki Məcəllənin 1275-ci maddəsinə əsasən, miras qoyan vəsiyyətnamədə mirasın bölüşdürülməsini üçüncü şəxsə etibar edə bilər. Üçüncü

şəxsin qərarı aşkar ədalətsizdirsə, vərəsələr üçün məcburi deyildir. Bu halda bölgü məhkəmənin qərarı ilə aparılır.

Miras əmlak vərəsələrin vərəsəlik hüququnu təsdiq edən sənədin (vərəsəlik şəhadətnaməsinin) alınması məcburi olan hallarda, notarial bölgü yolu ilə bölüşdürülür. Bu bölgüdən yalnız iki şərt olduqda istifadə olunur: vərəsələr arasında miras əmlakın bölüşdürülməsi barədə mübahisə olmamalı; mirasa elə bir əmlak daxil olmalıdır ki, bu əmlakın əldə edilməsi notariat kontorunun vərəsəlik şəhadətnaməsi olmadan qeyri-mümkün olsun.

Miras əmlakın məhkəmənin iştirakı ilə iddia icraatı qaydası əsasında bölünməsindən o halda istifadə olunur ki, miras şərikləri arasında mirasın bölüşdürülməsi haqqında ixtilaflar olsun. Yəni miras əmlakın bölüşdürülməsi barədə vərəsələr arasında razılıq olmadığı hallarda, bölgü məhkəmə qaydasında aparılır. Bu qayda mülki qanunvericilikdə birbaşa nəzərdə tutulmuşdur.

Həmçinin vərəsələr miras qoyan tərəfindən mirasın bölüşdürülməsinə, eləcə də miras qoyanın təyin etdiyi şəxs tərəfindən mirasın bölüşdürülməsinə etiraz etdikləri təqdirdə, məhkəməyə müraciət etməklə mirasın bölgüsünün həyata keçirilməsini xahiş edə bilərlər.

Mülki Məcəllənin əmlakın bölüşdürülməsi zamanı mübahisələrə baxılması adlanan 1291-ci maddəsinə görə, miras şərikləri arasında mirasın bölüşdürülməsi haqqında ixtilaflar olduqda, mübahisəyə məhkəmə baxır. Əmlakın bölüşdürülməsi zamanı məhkəmə bölüşdürülməli əmlakın xarakterini, miras şəriklərindən hər birinin fəaliyyətini və digər konkret halları nəzərə almalıdır.

Mülki Məcəllənin vərəsəlik şəhadətnaməsi anlayışı adlanan 1321-ci maddəsinə görə, vərəsəliyə çağırılmış şəxslər mirasın açıldığı yerdəki notariat orqanından vərəsəlik şəhadətnaməsi tələb edə bilərlər. Qanunda nəzərdə tutulmuş hallarda vərəsəlik şəhadətnaməsinin alınması məcburidir. Həmin Məcəllənin 1325-ci maddəsinə görə, vərəsəlik şəhadətnaməsi həm bütün vərəsələrə birlikdə, həm də ayrılıqda hər birinə arzularına uyğun olaraq verilir. Vərəsələrdən birinə mirasın bir hissəsi üçün vərəsəlik şəhadətnaməsinin verilməsi digər vərəsələri mirasın qalan hissəsi üçün şəhadətnamə almaq hüququndan məhrum etmir.

Vərəsəlik şəhadətnaməsi mirasın qəbulu faktını rəsmiləşdirən sənəd olmaqla, sadəcə hüquqtəsdiqedici xarakter daşıyır və şəhadətnamənin olmaması vərəsənin mirası qəbul etməməsini ifadə

etmir (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 60-cı maddəsi baxımından Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1243-cü maddəsinin və Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin 307.2.9-cu maddəsinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 2020-ci il 16 oktyabr tarixli Qərarı).

Qüvvədə olan qanunvericilik ilə miras əmlakla əlaqədar vərəsəlik işlərinin həyata keçirilməsi sahəsində müvafiq sənədləşdirmənin aparılması səlahiyyəti notariat orqanlarına həvalə edilmişdir.

"Notariat haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra – "Notariat haqqında" Qanun) 9-cu maddəsinin birinci hissəsinə görə, notarius öz vəzifələrini yerinə yetirərkən fiziki və hüquqi şəxslərə aparılan notariat hərəkətləri ilə bağlı onların hüquq və vəzifələrini izah etməli, bu hüquqların həyata keçirilməsi və qanuni mənafehlərinin qorunması üçün köməklik göstərməlidir.

“Notariat haqqında” Qanunun 59-cu maddəsinin tələbinə əsasən, notarius qanun üzrə vərəsəlik hüququ haqqında şəhadətnamə verərkən sübutlar tələb etmək yolu ilə miras qoyanın ölüm faktını, mirasın açıldığı yeri və vaxtı, şəhadətnamə verilməsi barədə ərizə ilə müraciət edən şəxslərin qanun üzrə vərəsəliyə çağırılmaları üçün əsasların olmasını, miras əmlakın tərkibini və olduğu yeri yoxlamaqlıdır. Qanun üzrə vərəsələr vərəsəliyə çağırılmaq üçün əsasların olmasını təsdiq edən sənədləri təqdim etmək imkanından məhrum olduqda mirası qəbul etmiş və miras qoyanla qohumluq, nikah və ya digər münasibətlərə aid sübutları təqdim etmiş bütün digər vərəsələrin yazılı razılığı ilə vərəsəlik hüququ haqqında şəhadətnaməyə daxil edilə bilərlər.

Beləliklə, Mülki Məcəllənin 1291, 1321.1 və 1325-ci maddələrinin mənasına görə, vərəsələr arasında vərəsələrin dairəsi, miras kütləsi, payların həcmi, habelə mirasın bölüşdürülməsi ilə bağlı mübahisə olmadığı təqdirdə mirasın qəbul edilməsi ilə bağlı müraciət etmiş vərəsələrə həmin faktların tanınmasının və ya rəsmiləşdirilməsinin təsdiqi olan şəhadətnamənin verilməsi mütləqdir.

Lakin nəzərə alınmalıdır ki, vərəsə olmaq hüququna malik olan şəxslərin dairəsinin və vərəsəlik paylarının müəyyənləşdirilməsi miras əmlakın bölüşdürülməsindən daha mürəkkəb və əhəmiyyətli hüquqi fəaliyyətdir. Belə ki, şəxsin ləyaqətsiz vərəsə hesab olunub-olunmaması, vəsiyyətnamənin və ya vəsiyyət sərəncamının etibar-

sızlığı, mirasın qəbulu faktının olub-olmaması kimi bir sıra mübahisələr birbaşa vərəsə olmaq hüququna malik olan şəxslərin dairəsinin müəyyənləşdirməsinə aid mübahisələrdir. Həmçinin Mülki Məcəllənin 1297-1299-cu maddələrinə uyğun olaraq, miras payının bərabərləşdirilməsi üçün xüsusi töhfənin nəzərə alınması, miras qoyanın sağlığında bağışlamalar yolu ilə məcburi pay sahibi olan vərəsələrin məcburi paylarının pozulmasına səbəb olması hallarında, kimlərin kimlərə qarşı hansı nisbətdə mülki məsuliyyət daşması və s. bu kimi hallarla bağlı hüquqi mübahisələr vərəsəlik paylarının müəyyən edilməsinə təsir göstərən mübahisələrdir. Odur ki, Mülki Məcəllənin 1291-ci maddəsi ilə yalnız miras əmlakın bölüşdürülməsi ilə bağlı mübahisələrə baxılmasının məhkəmələrə aid edilməsinin nəzərdə tutulmasına əsaslanmaqla, vərəsələrin dairəsi və payların həcmi ilə bağlı mübahisələrə məhkəmələrdə baxılmasının istisna edilməsi hüquqi məntiqə zidd olar.

Qeyd olunan mübahisələrin həll edilməsi səlahiyyəti notariat orqanlarının qanunvericiliklə müəyyən edilmiş təyinat və funksiyasından kənar olmaqla hüquqi mübahisələrin həlli yeri kimi məhkəmələrə aiddir. Əks yanaşma qanunvericiliyin mövcud sistemi ilə uzlaşmamaqla vərəsələrin dairəsinin və vərəsəlik paylarının müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı mübahisələrin həllində qeyri-müəyyənliyin yaranmasına gətirib çıxara bilər.

Bu baxımdan Azərbaycan Respublikasının məhkəmələri, pozulmuş və barəsində mübahisə edilən hüquq və azadlıqların müdafiəsi məhkəmədən kənar digər qaydada həyata keçirilmirsə, bu Məcəlləyə və ya digər qanunlara müvafiq olaraq belə hüquq və azadlıqları müdafiə və təmin edir müddəasını nəzərdə tutan Mülki Prosesual Məcəllənin 24.1-ci maddəsinə əsaslanmaqla vərəsələrin dairəsinin və vərəsəlik paylarının müəyyən edilməsi kimi mübahisələrin həllinin notariat orqanlarına həvalə edilməsi qanunvericiliyin təməl prinsiplərinə uyğun gəlmir.

Göstərilənlərlə yanaşı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd etməyi zəruri hesab edir ki, vərəsələrin dairəsinin və vərəsəlik paylarının müəyyən edilməsi zamanı notariat orqanları məsələyə formal yanaşmamalı, mübahisələrin yaranmasının qarşısının alınmasına və vərəsələr arasında qarşılıqlı razılığın əldə edilməsinə çalışmalıdır. Notariat orqanlarının bu istiqamətdə fəaliyyəti uzun-

müddətli məhkəmə çəkişmələrinin qarşısının alınmasına və məhkəmələrin artıq işlərlə yüklənməməsinə xidmət etmiş olar.

O da qeyd olunmalıdır ki, müraciət edən şəxsin vərəsə olması mübahisə predmeti deyilsə, mübahisə sadəcə vərəsəlik paylarının həcmi ilə bağlıdırsa, notariuslar vərəsəlik payının nisbətini göstərmədən vərəsəlik şəhadətnaməsini verməlidirlər.

Beləliklə, vərəsələr arasında razılıq əldə edilmədiyi təqdirdə vərəsələrin dairəsinin və ya vərəsəlik paylarının müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı mübahisənin həll olunması üçün məhkəməyə müraciət edilməlidir.

Qeyd olunanlara əsasən Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

– Mülki Məcəllənin 1291-ci və Mülki Prosesual Məcəllənin 24.1-ci maddələrinin mənasına görə, vərəsələrin dairəsinin və vərəsəlik paylarının müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı mübahisələrin həlli səlahiyyəti notariat haqqında qanunvericiliyə əsasən notariat orqanlarının hüquqi təyinatı və funksiyasından kənar olduğu üçün məhkəmələrə aiddir;

– Mülki Məcəllənin 1321.1 və 1325-ci maddələrinin tələblərinə uyğun olaraq, notariat orqanları vərəsəlik şəhadətnaməsinin verilməsi ilə bağlı qanunvericilikdə təsbit edilmiş vəzifələrini icra etməli, bu zaman məsələyə formal yanaşmayaraq mübahisələrin yaranmasının qarşısının alınmasına və vərəsələr arasında qarşılıqlı razılığın əldə edilməsinə çalışmalıdır.

Müraciət edən şəxslərin vərəsə olması mübahisə predmeti deyildirsə, mübahisə vərəsəlik paylarının həcmi ilə bağlıdırsa, notariat orqanları vərəsəlik payının nisbətini göstərmədən müvafiq sənədi verməlidirlər.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini, “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I:

1. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1291-ci və Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 24.1-ci

maddələrinin mənasına görə, vərəsələrin dairəsinin və vərəsəlik paylarının müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı mübahisələrin həlli səlahiyyəti notariat haqqında qanunvericiliyə əsasən notariat orqanlarının hüquqi təyinatı və funksiyasından kənar olduğu üçün məhkəmələrə aiddir.

2. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1321.1 və 1325-ci maddələrinin tələblərinə uyğun olaraq, notariat orqanları vərəsəlik şəhadətnaməsinin verilməsi ilə bağlı qanunvericilikdə təsbit edilmiş vəzifələrini icra etməli, bu zaman məsələyə formal yanaşmayaraq mübahisələrin yaranmasının qarşısının alınmasına və vərəsələr arasında qarşılıqlı razılığın əldə edilməsinə çalışmalıdır.

Müraciət edən şəxslərin vərəsə olması mübahisə predmeti deyildirsə, mübahisə vərəsəlik paylarının həcmi ilə bağlıdırsa, notariat orqanları vərəsəlik payının nisbətini göstərmədən müvafiq sənədi verməlidirlər.

3. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

6. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

**ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**О толковании статей 1291 и 1321.1 Гражданского кодекса
Азербайджанской Республики во взаимосвязи со статьей
24.1 Гражданского процессуального кодекса
Азербайджанской Республики**

26 июля 2021 года

город Баку

Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Умай Эфендиевой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Махира Мурадова, Исы Наджафова (судья-докладчик) и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда Фараида Алиева,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 27.2 и 33 Закона Азербайджанской Республики «О Конституционном суде» и статьей 39 Внутреннего устава Конституционного суда Азербайджанской Республики на основании обращения Бакинского апелляционного суда рассмотрел в судебном заседании, проведенном в порядке письменной процедуры особого конституционного производства, конституционное дело о толковании статей 1291 и 1321.1 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики во взаимосвязи со статьей 24.1 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики.

Изучив и обсудив доклад судьи И.Наджафова по делу, суждения представителей заинтересованных субъектов – судьи Бакинского апелляционного суда Н.Джафарова и заведующего отделом экономического законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики М.Базыгова, специалистов – председателя Гражданской коллегии Верховного суда Азербайджанской Республики С.Гаджиева, начальника

Главного управления по вопросам законодательства Министерства юстиции Азербайджанской Республики А.Алиева, председателя Правления Нотариальной палаты Азербайджана Г.Мамедова, мнение эксперта – доцента кафедры гражданского права юридического факультета Бакинского государственного университета, доктора философии по праву С.Сулейманлы и материалы дела, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л:

Бакинский апелляционный суд обратился в Конституционный суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный суд) с просьбой дать толкование статей 1291 и 1321.1 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики (далее – Гражданский кодекс) во взаимосвязи со статьей 24.1 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики (далее – Гражданский процессуальный кодекс) с точки зрения отнесенности установления долей наследников в наследстве при возникновении спора между ними к полномочиям суда или нотариуса.

Как видно из обращения и приложенных к нему материалов, вследствие отказа письмом Нотариального офиса номер 7 города Баку от 10 февраля 2020 года в выдаче свидетельства о праве на наследство из-за отсутствия между наследниками соглашения относительно долей в наследстве С.Исламов подал иск против Э.Исламовой и других с просьбой определения равных долей между наследниками в доме, доставшемся в наследство, и относящемся к этому дому земельном участке.

Решением Хазарского районного суда города Баку от 27 ноября 2020 года иск был удовлетворен. Суд, руководствуясь статьями 1133, 1134, 1145, 1151, 1159.1.1, 1159.1.3 и 1166 Гражданского кодекса, пришел к такому выводу, что наследственное имущество следует разделить между наследниками в равных долях.

Гражданская коллегия Бакинского апелляционного суда при рассмотрении дела пришла к такому выводу, что в практике, связанной с отнесенностью установления долей в наследстве в

случае спора между наследниками к полномочиям суда или нотариуса, имеет место неопределенность. Так, не исключено, что при обращении наследников после смерти наследодателя к нотариусу для получения в порядке, указанном в статье 1321.1 Гражданского кодекса, свидетельства о наследовании между ними может возникнуть спор относительно раздела долей. В таких случаях нотариусы отказывают в проведении нотариальных действий (выдаче свидетельства о наследовании), вручая спорящим лицам письма следующего содержания: “вследствие возникновения спора, связанного с наследством, обратитесь в суд. Поэтому наследники для разрешения спора обращаются в суд.

По мнению обратившегося установление долей наследников в наследстве не следует рассматривать в судебном порядке, такое поведение нотариусов должно расцениваться как отказ в проведении нотариального действия и вследствие недопустимости иска судам первой инстанции на основании статьи 153.2.1 Гражданского процессуального кодекса следует отказать в принятии искового заявления, а если оно уже принято, то на основании статьи 261.0.1 данного кодекса – прекратить производство по делу.

Бакинский апелляционный суд, ссылаясь в обращении на статью 1291 Гражданского кодекса, также указал, что в случае установления законодательством рассмотрения судами споров, возникших в связи с разделом наследства, обращение наследников в суд для определения долей в наследственном имуществе не отвечает требованиям статьи 24.1 Гражданского процессуального кодекса, устанавливающей основы судебной подведомственности. Так, в данной статье в качестве основания полномочий суда по рассмотрению дела закреплено, что суд осуществляет защиту и обеспечивает нарушенные и оспариваемые права и свободы, если их защита не осуществляется в ином, внесудебном порядке.

Учитывая вышеуказанное, обратившийся просил дать толкование статей 1291 и 1321 Гражданского кодекса в сравнении со статьей 24.1 Гражданского процессуального кодекса с точки зрения отнесенности определения доли в наследстве при возникновении спора между наследниками к полномочиям суда или нотариуса.

Для внесения ясности в вопрос, указанный в обращении, Пленум Конституционного суда считает необходимым рассмотреть законодательные нормы относительно принятия наследства, действий, подлежащих выполнению нотариальным органом при принятии наследства в нотариальном органе, свидетельства о наследовании, определения долей наследников в наследстве и раздела наследства.

Право наследования, гарантированное частью VII статьи 29 Конституции Азербайджанской Республики (далее – Конституция), подразумевает оставление наследства, то есть, с одной стороны, иметь возможность завещать, а с другой – будучи наследником, принять наследство и владеть им.

Наследственное право является совокупностью правовых норм, устанавливающих правила перехода имущества умершего лица к наследникам по закону или по завещанию. Гражданское законодательство увязывает возникновение любых гражданско-правовых отношений с определенным фактом. Возникновение наследственного правоотношения (открытие наследства) гражданское законодательство увязало с двумя юридическими фактами. Это – смерть физического лица либо объявление его судом умершим (статья 1145 Гражданского кодекса). Наследство открывается со смертью физического лица либо с объявлением его умершим, в результате чего определенный круг лиц призывается к наследству, данные лица принимают наследство и владеют им. Отношения, возникающие именно в связи с открытием наследства, принятием его наследниками и владением им, являются наследственными отношениями.

Открытие наследства (возникновение наследственного правоотношения) связано с двумя вопросами – временем и местом открытия наследства. Время открытия наследства необходимо для определения круга наследников, их дееспособности, состава (объема) наследственного имущества, обязательной доли, истечения срока исковой давности и решения многих других аналогичных вопросов. Кроме того, срок, предусмотренный для принятия наследства и отказа от него, устанавливается в зависимости от времени открытия наследства. Одновременно принятое наследство со дня его открытия признается принадле-

жащим наследнику, то есть его собственностью (статья 1255 Гражданского кодекса). Установление срока выдачи наследникам свидетельства о наследовании также связано со временем открытия наследства (статья 1322 Гражданского кодекса).

Гражданское законодательство уделяет особое внимание регулированию места открытия наследства. На основании статьи 1147 Гражданского кодекса местом открытия наследства признается место жительства наследодателя, а если оно неизвестно – место нахождения наследства. Если наследство находится в разных местах, местом открытия наследства признается место нахождения недвижимого имущества или его ценной части, а при отсутствии недвижимого имущества – место нахождения движимого имущества или его основной части.

Согласно статье 1133.2 Гражданского кодекса наследование по закону (переход имущества умершего к лицам, указанным в законе) наступает в том случае, если наследодатель не оставил завещания либо завещание полностью или частично признано недействительным. А в статье 1159.1 Гражданского кодекса установлен круг наследников с правом на равные доли при наследовании по закону.

При наследовании по завещанию наследниками могут быть лица, находящиеся в живых к моменту смерти наследодателя, а также зачатые при жизни и родившиеся после смерти наследодателя, независимо от того, являются ли они его детьми и являются ли юридическими лицами (статья 1134.2 Гражданского кодекса).

В соответствии со статьей 1274 Гражданского кодекса, именуемой «Понятие раздела наследства», наследство делится по соглашению между принимающими его наследниками в соответствии с долей, которая причитается каждому из них по закону или по завещанию. Под словами «раздел наследства» подразумевается раздел наследства по соглашению между принимающими его наследниками в соответствии с долей, которая причитается каждому из них по закону или по завещанию.

Следует отметить, что наследство делится по взаимному соглашению, в нотариальном и судебном порядке.

Раздел наследства по взаимному соглашению, как общий порядок, – это раздел наследственного имущества между наследниками в соответствии с совместным соглашением без участия нотариата или суда. При отсутствии между наследниками спора о разделе наследственного имущества раздел наследства производится по взаимному соглашению.

Раздел наследства между наследниками может производиться также наследодателем. При этом наследство делится между наследниками по завещанию, оставленному наследодателем еще при жизни. Так, на основании статьи 1275 Гражданского кодекса в завещании наследодатель может установить порядок раздела наследства.

Законодательство предусматривает также случай раздела наследства назначенным наследодателем лицом. Так, на основании статьи 1275 Гражданского кодекса в завещании наследодатель может доверить раздел наследства третьему лицу. Явно несправедливое решение третьего лица необязательно для наследников. В этом случае раздел производится по решению суда.

В случае обязательного получения наследниками документа, подтверждающего право наследования (свидетельства о наследовании), наследственное имущество делится путем нотариального удостоверения. Такой раздел применяется при наличии лишь двух условий: отсутствие между наследниками спора о разделе наследственного имущества; наследство должно включать такое имущество, чтобы его принятие не представлялось возможным без выданного нотариальной конторой свидетельства на наследство.

Раздел наследственного имущества в порядке искового производства с участием суда применяется в случае наличия между сонаследниками разногласий по поводу раздела наследства. То есть при отсутствии между наследниками соглашения о разделе наследственного имущества раздел производится в судебном порядке. Данный порядок напрямую предусмотрен в законодательстве.

Кроме того, в случае возражения против раздела наследства наследодателем, а также лицом, назначенным наследодателем,

наследники могут обратиться в суд с просьбой производства раздела наследства.

Согласно статье 1291 Гражданского кодекса, именуемой «Рассмотрение споров при разделе имущества», в случае наличия между сонаследниками разногласий по поводу раздела имущества спор рассматривается судом. При разделе имущества суд должен принять во внимание характер имущества, подлежащего разделу, деятельность каждого из сонаследников и иные конкретные обстоятельства.

Согласно статье 1321 Гражданского кодекса, именуемой «Понятие свидетельства о наследовании», лица, призванные к наследованию, вправе требовать от нотариального органа по месту открытия наследства выдачи свидетельства о наследовании. В случаях, предусмотренных законом, получение свидетельства о наследовании обязательно. Согласно статье 1325 данного Кодекса свидетельство выдается как всем наследникам совместно, так и каждому из них в отдельности по их желанию. Выдача свидетельства о наследовании части имущества одному из наследников не лишает других наследников права на получение свидетельства на остальную часть наследства.

Свидетельство на наследование, являясь документом, оформляющим факт принятия наследства, носит просто правоподтверждающий характер, отсутствие свидетельства не выражает непринятия наследником наследства (Постановление Пленума Конституционного суда «О толковании статьи 1243 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики и статьи 307.2.9 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики в их взаимосвязи с точки зрения статьи 60 Конституции Азербайджанской Республики» от 16 октября 2020 года).

Действующим законодательством полномочия на ведение соответствующего документирования в области производства по наследственным делам возложены на нотариальные органы.

Согласно части первой статьи 9 Закона Азербайджанской Республики "О нотариате" (далее – Закон "О нотариате"), выполняя свои обязанности, нотариус должен разъяснять физическим и юридическим лицам их права и обязанности в связи с

совершаемыми нотариальными действиями, оказывать содействие в осуществлении этих прав и защите законных интересов.

На основании требования статьи 59 Закона "О нотариате" нотариус при выдаче свидетельства о праве на наследство по закону проверяет путем истребования доказательств факт смерти наследодателя, место и время открытия наследства, наличие у лиц, обратившихся с заявлением о выдаче свидетельства, оснований для призвания к наследованию по закону, состав и место нахождения наследственного имущества. При отсутствии у наследников по закону возможности предоставления документов, подтверждающих наличие оснований для призвания к наследованию, они могут быть включены в свидетельство о праве на наследство с письменного согласия всех остальных наследников, принявших наследство и представивших доказательства родственных, брачных или иных отношений с наследодателем.

Таким образом, согласно смыслу статей 1291, 1321.1 и 1325 Гражданского кодекса при отсутствии между наследниками спора по поводу круга наследников, наследственной массы, объема долей, а также раздела наследства выдача наследникам, обратившимся в связи с принятием наследства, свидетельства, служащего подтверждением признания или оформления данных фактов, является обязательным.

Однако следует иметь в виду, что определение круга лиц, имеющих право стать наследниками, и наследственных долей является более сложной и важной правовой деятельностью, чем раздел наследственного имущества. Так, ряд споров, связанных с признанием лица недостойным наследником, недействительностью завещания или завещательного распоряжения, наличием или отсутствием факта принятия наследства, и пр., напрямую касается определения круга лиц, имеющих право стать наследниками. Кроме того, в соответствии со статьями 1297-1299 Гражданского кодекса юридические споры, связанные с такими фактами, как, кто перед кем и в каком соотношении несет гражданскую ответственность в случаях учета специального вклада для уравнивания наследственной доли, нарушения наследодателем путем вознаграждения обязательной доли наследников, обладающих правом на обязательную долю, и

других аналогичных случаях, оказывают влияние на определение наследственных долей. Поэтому если, ссылаясь на то, что статья 1291 Гражданского кодекса предусматривает отнесенность к судам рассмотрения споров, связанных лишь с разделом наследственного имущества, исключить рассмотрение в судах споров, связанных с кругом наследников и объемом долей, то это будет противоречить юридической логике.

Полномочие по разрешению упомянутых споров, находясь за пределами назначения и функций нотариальных органов, определенных законодательством, относится к судам, как месту разрешения юридических споров. Иной подход, не сочетаясь с действующей системой законодательства, может привести к возникновению неопределенности в разрешении споров, связанных с определением круга наследников и наследственных долей.

В этом контексте ссылка на статью 24.1 Гражданского процессуального кодекса, предусматривающую положение «Суды Азербайджанской Республики осуществляют защиту и обеспечивают нарушенные и оспариваемые права и свободы, если их защита в соответствии с настоящим Кодексом и иными законами не осуществляется в ином, внесудебном порядке» и возложение на нотариальные органы разрешения таких споров, как определение круга наследников и наследственных долей, не соответствует основополагающим принципам законодательства.

Наряду с вышеуказанным Пленум Конституционного суда считает необходимым отметить, что при определении круга наследников и наследственных долей нотариальным органам не следует подходить к вопросу формально, они должны стараться предотвратить возникновение споров и добиться взаимного соглашения между наследниками. Деятельность нотариальных органов в данном направлении послужила бы предупреждению длительных судебных тяжб и позволила не загружать суды излишними делами.

Следует также отметить, что если тот факт, что обратившееся лицо является наследником, не относится к предмету спора, и спор просто связан с объемом наследственных долей, то нота-

риусы должны выдать свидетельство о наследовании без указания соотношения наследственной доли.

Таким образом, в случае, если между наследниками не достигнуто соглашения, то для разрешения спора, связанного с определением круга наследников или наследственных долей, следует обратиться в суд.

На основании вышеотмеченного Пленум Конституционного суда приходит к следующим выводам:

– согласно смыслу статей 1291 Гражданского кодекса и 24.1 Гражданского процессуального кодекса полномочие по разрешению споров, связанных с определением круга наследников или наследственных долей, на основании законодательства о нотариате находится за пределами юридического назначения и функции нотариальных органов, поэтому относится к судам;

– в соответствии с требованиями статей 1321.1 и 1325 Гражданского кодекса нотариальным органам следует выполнять закрепленные в законодательстве обязанности, связанные с выдачей свидетельства о наследовании, при этом не относиться к данному вопросу формально, стараться предотвратить возникновение споров и добиться взаимного соглашения между наследниками.

Если тот факт, что обратившиеся лица являются наследниками, не относится к предмету спора, и спор связан с объемом наследственных долей, то нотариальные органы должны выдать соответствующий документ без указания соотношения наследственной доли.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном суде”, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. Согласно смыслу статей 1291 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики и 24.1 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики полномочие по разрешению споров, связанных с определением круга наслед-

ников или наследственных долей, на основании законодательства о нотариате находится за пределами юридического назначения и функции нотариальных органов, поэтому относится к судам.

2. В соответствии с требованиями статей 1321.1 и 1325 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики нотариальным органам следует выполнять закрепленные в законодательстве обязанности, связанные с выдачей свидетельства о наследовании, при этом не относиться к данному вопросу формально, стараться предотвратить возникновение споров и добиться взаимного соглашения между наследниками.

Если тот факт, что обратившиеся лица являются наследниками, не относится к предмету спора, и спор связан с объемом наследственных долей, то нотариальные органы должны выдать соответствующий документ без указания соотношения наследственной доли.

3. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

4. Постановление опубликовать в газетах “Азербайджан”, “Республика”, “Халг газети”, “Бакинский рабочий” и “Вестнике Конституционного суда Азербайджанской Республики”.

5. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN Q Ə R A R I

Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 3-cü maddəsinin 1-ci hissəsinin, 294 və 296-cı maddələrinin şərh edilməsinə dair

30 iyul 2021-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Humay Əfəndiyeva, Rövsən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev (məruzəçi-hakim), Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 33-cü maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, xüsusi konstitusiya icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 3-cü maddəsinin 1-ci hissəsinin, 294 və 296-cı maddələrinin şərh edilməsinə dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim C.Qaracayevin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının sədri E.Rəhimovun və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının Sosial qanunvericilik şöbəsinin müdiri A.Vəliyevin, mütəxəssis Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının sədri S.Hacıyevin mülahizələrini, ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Əmək və ekologiya hüququ kafedrasının müdiri, hüquq üzrə elmlər doktoru, professor

A.Qasimovun rəyini və iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ :

Bakı Apellyasiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin (bundan sonra – Əmək Məcəlləsi) 3-cü maddəsinin 1-ci hissəsinin Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Məcəllə) 43.1, 44.1, 53 və 59.1-ci maddələri ilə əlaqəli şəkildə, eləcə də Əmək Məcəlləsinin 294 və 296-cı maddələrinin şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Müraciətdə qeyd olunur ki, məhkəmənin icraatında olan mülki işin materiallarına görə, iddiaçı A.Balayeva cavabdeh “Atabank” Açıq Səhmdar Cəmiyyətinə qarşı iş bərpa və məcburi işburaxmaya görə əmək haqqının ödənilməsi tələbinə dair ərizə ilə Bakı şəhəri Nəsimi Rayon Məhkəməsinə müraciət etmişdir.

İddiaçı ərizəsində bildirmişdir ki, 19 may 2010-cu il tarixindən cavabdehin “Yeni Həyat” filialında müştəri xidməti şöbəsində mütəxəssis kimi əmək fəaliyyətinə başlamış, cavabdehin 11 mart 2019-cu il tarixli əmri ilə əmək fəaliyyətini “Səbail” filialında davam etdirmiş, 22 noyabr 2019-cu il tarixli, 1434 sayılı əmrlə isə onunla bağlanmış əmək müqaviləsinə Əmək Məcəlləsinin 70-ci maddəsinin “a” bəndinə əsasən xitam verilmişdir.

İddiaçı fəaliyyət göstərdiyi filialın ləğv olunmasının cavabdeh tərəfindən əmək müqaviləsinin ləğv edilməsinin əsaslarını müəyyən edən Əmək Məcəlləsinin 70-ci maddəsinin “a” bəndinin təsiri altına düşmədiyini, filialın hüquqi şəxs olmadığını, onunla bağlanmış əmək müqaviləsinin tərəfi olan cavabdehin ləğv olunmadığını, bu səbəbdən də onunla əmək müqaviləsinə istinad olunan əsasla xitam verilməsinin qanunsuz olduğunu bildirərək, həmin əmrin ləğv edilməsi və vəzifəsinə bərpa olunaraq məcburi işburaxmaya görə əmək haqqının ödənilməsini xahiş etmişdir.

Birinci instansiya məhkəməsində aparılan icraat zamanı cavabdeh iddia müddətinin tətbiqinə dair ərizə verərək iddiaçının tələbinə münasibətdə Əmək Məcəlləsinin 296-cı maddəsinin 2-ci hissəsində nəzərdə tutulmuş 1 aylıq müddətin tətbiq edilməsini və

iddia tələbinin rədd edilməsini xahiş etmiş, məhkəmə isə müddəti tətbiq edərək iddianı rədd etmişdir.

İddiaçı qətnamə ilə razılaşmayaraq apellyasiya şikayəti vermişdir.

Bakı Apellyasiya Məhkəməsi işə baxarkən belə qənaətə gəlmişdir ki, Əmək Məcəlləsində müəssisə və filiala verilən anlayışla Mülki Məcəllədə hüquqi şəxslə onun filialına verilən anlayışlar arasında aşkar ziddiyyət mövcuddur.

Eyni zamanda müraciətdən hesab edir ki, əmək mübahisələrinə baxılarkən fərdi əmək mübahisələrinə baxan orqanların dairəsini müəyyən edən Əmək Məcəlləsinin 294-cü maddəsi və bu mübahisələrin həllində tətbiq olunan iddia müddətlərini tənzimləyən Əmək Məcəlləsinin 296-cı maddəsi məhkəmə təcrübəsində fərqli yanaşmalara səbəb olmuşdur.

Belə ki, Əmək Məcəlləsinin 294-cü maddəsinin 4-cü hissəsində nəzərdə tutulmuşdur ki, mübahisə zamanı məhkəməyə müraciət etmək üçün müəyyən edilmiş iddia müddəti məhkəməyə qədər əmək mübahisələrinə baxan orqanın müvafiq qərar qəbul etdiyi gündən başlanır.

Əmək mübahisələri ilə bağlı işlərin təhlili göstərir ki, iş bərpa, əmək haqqı və sair bu qəbildən olan mübahisələrlə bağlı iddiaçılar (işçilər) məhkəməyə müraciət etməzdən öncə, bir qayda olaraq, Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Əmək Müfəttişliyi Xidmətinə (bundan sonra – Dövlət Əmək Müfəttişliyi Xidməti) müraciət edirlər. Bu işə fərdi əmək mübahisələri zamanı qeyd edilən Dövlət Əmək Müfəttişliyi Xidmətinin mübahisələrə məhkəməyə qədər baxan orqan kimi qəbul olunmasını şərtləndirir.

Eyni zamanda Əmək Məcəlləsinin 296-cı maddəsinin 6-cı hissəsinə görə, bu maddədə göstərilən müddətlər üzrlü səbəblərdən – iddiaçının xəstələnməsi, ezamiyyətdə, yaşayış yerindən kənardə məzuniyyətdə olması, yaxın qohumunun ölməsi və digər obyektiv hallarla bağlı səbəblərdən ötürülsə, fərdi əmək mübahisəsinə baxan orqan buraxılmış müddəti bərpa edərək mübahisəyə mahiyyəti üzrə baxa bilər.

Müraciətdən Əmək Məcəlləsinin 296-cı maddəsinin 6-cı hissəsinin hüquqtətbiqetmə təcrübəsində fərqli yanaşmalara səbəb olduğunu bildirmiş və mübahisə doğuran məsələləri 3 qrupa ayırmışdır:

- fərdi əmək mübahisələrinə baxan orqan kimi məhkəmələrin də qəbul edilib-edilməməsi;
- buraxılmış müddətin bərpasına dair iddiaçının ərizə verməsinin tələb olunub-olunmaması;
- fərdi əmək mübahisəsinə baxan orqanın mübahisəyə baxması üçün buraxılmış müddəti bərpa etməli olub-olmaması.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətdə qaldırılan məsələlərlə əlaqədar aşağıdakıların qeyd olunmasını zəruri hesab edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 35-ci maddəsinin I hissəsinə əsasən, əmək fərdi və ictimai rifahın əsasıdır.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 239-cu maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 2011-ci il 15 iyul tarixli Qərarında bu hüquqla bağlı formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə görə, əməyin iqtisadi və sosial ölçüləri vardır. Bu baxımdan əmək hüququ fərdin və onun ailəsinin rifahına və inkişafına, habelə cəmiyyətdə özünü dərk etməsinə təsir edir. Əmək hüququnun bu təyinatları hər kəsin sərbəst surətdə özünə fəaliyyət növü, peşə, məşğuliyyət və iş yeri seçməsi ilə xarakterizə olunur

Ədalətli sosial quruluşun təmin edilməsi prinsipi ədalətli, iqtisadi və sosial qaydalara uyğun olaraq hamının layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsini bəyan edən Konstitusiyanın preambulasından irəli gəlir. Məhz dövlətin effektiv sosial siyasəti cəmiyyətdə rifahın və firavanlığın bərqərar edilməsini təmin edir.

Əmək Məcəlləsinin 2-ci maddəsinin 3-cü hissəsinə müvafiq olaraq, bu Məcəllə əmək münasibətlərində tərəflərin hüquq bərabərliyinin təmin edilməsi, mənafelərinin haqq-ədalətlə və qanunun aliliyinin təmin olunması ilə qorunması, maddi, mənəvi, sosial, iqtisadi və digər həyatı tələbatlarını ödəmək məqsədi ilə əqli, fiziki və maliyyə imkanlarından sərbəst istifadə etməsinin təmin edilməsi, əmək münasibətlərinin mülki hüquqi müqavilələrlə rəsmiləşdirilməsinin yolverilməzliyi, əsasən əmək müqaviləsi (kontrakt) üzrə öhdəliklərinin icrasına hüquqi təminat yaradılması prinsiplərinə əsaslanır.

Bu prinsiplərdən irəli gələrək qanunverici tərəfindən əmək hüquq münasibətlərinin iştirakçıları arasındakı münasibətlərin tənzimlənməsi müvafiq hüquq münasibətlərinin bütün iştirakçıları-

nın hüquq və maraqlarının ədalətli və ağlabatan tarazlığı əsasında həyata keçirilməlidir. Bu məqsədə çatmaq üçün Əmək Məcəlləsi həm işçinin, həm də işəgötürənin hüquqlarını müdafiə edir.

Müraciətdə göstərilən müəssisə və hüquqi şəxs ifadələrinə mülki və əmək qanunvericiliklərində fərqli anlayışların verilməsi səbəbindən hüquqtətbiqetmə təcrübəsində yaranan qeyri-müəyyənliklərin aradan qaldırılması ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, Mülki Məcəllədə müəyyən olunmuş hüquqi şəxs anlayışı hüququn müxtəlif sahələri ilə bağlı müddələrdə geniş şəkildə istifadə edilir (məsələn, əmək münasibətləri, vergi münasibətləri və s.).

Hüquqi təyinatı fərqli olsa da, hüquqi şəxsin yaradılmasının qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydası mövcuddur. Belə ki, mülki qanunvericiliyə əsasən, hüquqi şəxs qanunla müəyyənləşdirilən qaydada dövlət qeydiyyatından keçmiş, xüsusi yaradılmış elə bir qurumdur ki, mülkiyyətində ayrıca əmlakı vardır, öz öhdəlikləri üçün bu əmlakla cavabdehdir, öz adından əmlak və şəxsi qeyri-əmlak hüquqları əldə etmək və həyata keçirmək, vəzifələr daşımaq, məhkəmədə iddiaçı və ya cavabdeh olmaq hüququna malikdir. Hüquqi şəxsin olduğu yerdən kənar yerdə yerləşən və hüquqi şəxsin mənafeələrini təmsil və müdafiə edən ayrıca bölməsi nümayəndəlik sayılır. Hüquqi şəxsin olduğu yerdən kənar yerdə yerləşən və onun funksiyalarının hamısını və ya bir hissəsini, o cümlədən nümayəndəlik funksiyalarını həyata keçirən ayrıca bölməsi filial sayılır. Nümayəndəliklər və filiallar hüquqi şəxs deyildirlər və hüquqi şəxsin təsdiq etdiyi əsasnamələr üzrə fəaliyyət göstərirlər. Nümayəndəliklərin və filialların rəhbərləri hüquqi şəxs tərəfindən təyin edilir və onun etibarnaməsi əsasında fəaliyyət göstərirlər (Mülki Məcəllənin 43.1 və 53-cü maddələri).

Əmək Məcəlləsinin 3-cü maddəsinin 1-ci hissəsində verilən anlayışa görə isə müəssisə mülkiyyətçinin təşkilati-hüquqi formasından, adından və fəaliyyət növündən asılı olmayaraq Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə müvafiq olaraq yaratdığı hüquqi şəxs, onun və xarici hüquqi şəxsin filialı, nümayəndəliyidir.

Göründüyü kimi, qanunverici hüquqi şəxsi, onun və xarici hüquqi şəxsin filial və nümayəndəliklərini əmək hüquq münasibətlərinin bərabərhüquqlu subyektləri hesab etmişdir. Bu cür yanaşma

Əmək Məcəlləsinin və onun tənzimlədiyi əmək hüquq münasibətlərinin səciyyəvi xüsusiyyətlərindən irəli gəlir.

Belə ki, mülki hüquq münasibətlərində hüquqi şəxs müqavilənin istənilən bərabərhüquqlu tərəfi ola bildiyi halda, əmək hüquq münasibətlərində hüquqi şəxs yalnız işəgötürən qismində çıxış edir.

Mülki hüquq münasibətlərindən fərqli olaraq əmək hüquq münasibətlərinin tərəflərindən biri mütləq fiziki şəxs olur və bu münasibətlərin əsasında müstəsna olaraq fiziki şəxsin əməyi durur.

Həmçinin əmək münasibətlərinin bir tərəfi olan fiziki şəxs, yəni işçi müəssisədaxili intizam qaydalarına tabe olmalı və əmək müqaviləsi üzrə şərtləşdirilmiş əmək funksiyalarını şəxsən yerinə yetirməlidir. Münasibətlərin digər subyektivi olan işəgötürən isə işçiyə müvafiq işi təqdim etməli, onun sağlam və təhlükəsiz əmək şəraitində işləməsini təmin etməli və əməyinin qarşılığını ödəməlidir.

Qanunvericinin Əmək Məcəlləsinin 3-cü maddəsinin 3-cü hissəsində işəgötürənə verdiyi anlayışa görə, işəgötürən tam fəaliyyət qabiliyyətli olub işçilərlə əmək müqaviləsi (kontrakt) bağlamaq, ona xitam vermək, yaxud onun şərtlərini dəyişdirmək hüququna malik mülkiyyətçi və ya onun təyin (müvəkkil) etdiyi müəssisənin rəhbəri, səlahiyyətli orqanı, habelə fiziki şəxsdir.

Bununla da qanunverici həm hüquqi şəxs olan mülkiyyətçini, həm də onun struktur bölmələrinin rəhbərlərini işəgötürən olaraq qəbul edir. Lakin filialın və ya nümayəndəliyin rəhbərinin işəgötürən kimi çıxış etməsini hüquqi şəxsin verdiyi etibarnamə ilə şərtləndirir.

Əmək Məcəlləsinin 70-ci maddəsi isə əmək müqaviləsinin məhz işəgötürən tərəfindən ləğv olunmasının əsaslarını müəyyən etmişdir.

Göründüyü kimi, işçi ilə əmək müqaviləsi yalnız onunla əmək müqaviləsini bağlamış işəgötürən tərəfindən qanunvericiliyə müvafiq olaraq ləğv oluna bilər.

Beləliklə, işçi ilə əmək müqaviləsi mülkiyyətçi və ya onun təyin (müvəkkil) etdiyi müəssisənin rəhbəri, habelə səlahiyyətli orqan tərəfindən bağlanmışdırsa, işçinin çalışdığı filial və ya nümayəndəliyin ləğvi zamanı əmək müqaviləsi Əmək Məcəlləsinin 70-ci maddəsinin “b” bəndi ilə, yəni işçilərin sayı və ya ştatların ixtisar edilməsi əsası ilə ləğv edilməlidir. Əmək müqaviləsi işçinin çalışdığı iş yeri üzrə mülkiyyətçinin müvəkkil etdiyi müəssisənin rəhbəri ilə bağlanmışdırsa, işçinin çalışdığı filial və ya nümayəndəlik

ləğv edilərkən həmin müqavilə müəssisənin ləğv edilməsi əsası ilə, yəni Əmək Məcəlləsinin 70-ci maddəsinin “a” bəndi ilə ləğv edilmişdir.

O da qeyd olunmalıdır ki, Əmək Məcəlləsinin 71-ci maddəsinin 1-ci hissəsinə müvafiq olaraq, işçilərin sayı azaldılarkən və ya ştatların ixtisarı həyata keçirilərkən, o cümlədən işçinin tutduğu vəzifəyə uyğun gəlmədiyi barədə səlahiyyətli orqan tərəfindən müvafiq qərar qəbul edilərkən işəgötürən bu Məcəllə ilə müəyyən edilmiş tədbirlər görür.

Əmək Məcəlləsinin 77-ci maddəsinin 1, 2 və 3-cü hissələrinə əsasən, işçilərin sayı azaldıqda və ya ştatları ixtisar olunduqda bu Məcəllənin 70-ci maddəsinin “b” bəndi ilə işəgötürən tərəfindən əmək müqaviləsi ləğv edilməzdən əvvəl işçi işəgötürən tərəfindən həmin işəgötürənlə bağlanmış əmək müqaviləsinə (əmək müqavilələrinə) uyğun olaraq müəyyən olunan əmək stajından asılı olaraq rəsmi xəbərdar edilməlidir. Xəbərdarlıq müddəti ərzində hər iş həftəsində əmək haqqı saxlanılmaqla iş axtarmağa imkan yaradılması məqsədi ilə işçi azı bir iş günü əmək funksiyasının icrasından azad edilir. Əmək müqaviləsi bu Məcəllənin 70-ci maddəsinin “a” və “b” bəndləri ilə ləğv edilərkən işçiyə işəgötürən tərəfindən həmin işəgötürənlə bağlanmış əmək müqaviləsinə (əmək müqavilələrinə) uyğun olaraq müəyyən olunan əmək stajından asılı olaraq işdənçıxarma müavinəti ödənilir.

Həmin Məcəllənin 78-ci maddəsinin 1-ci hissəsinə görə işə müvafiq hallarda işçilərin sayı azaldılarkən və ya ştatların ixtisarı həyata keçirilərkən müəyyən vəzifələr üzrə əmək funksiyasının icrası üçün tələb olunan ixtisasın (peşəsinin) və peşəkarlıq səviyyəsinin daha yüksəyinə malik olan işçilər işdə saxlanılır. İşçinin peşəkarlıq səviyyəsini işəgötürən müəyyən edir.

Göründüyü kimi, işçilərin əmək hüquqlarının müdafiəsi məqsədi ilə qanunvericilikdə işəgötürən tərəfindən əmək müqaviləsi Əmək Məcəlləsinin 70-ci maddəsinin “a” və “b” bəndləri ilə ləğv edilərkən bir sıra təminatlar nəzərdə tutulmuşdur. Əmək hüquqlarının müdafiəsinə və əhalinin məşğulluğunun təmin olunmasına yönəlmiş dövlət siyasətini nəzərə alaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd etməyi vacib hesab edir ki, işəgötürən tərəfindən əmək müqaviləsi yuxarıda göstərilən əsaslarla ləğv edilərkən əmək

qanunvericiliyinin göstərilən normalarının tələblərinə ciddi əməl edilməlidir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətdə göstərilən Dövlət Əmək Müfəttişliyi Xidmətinin fərdi əmək mübahisələrinə məhkəməyə qədər baxan orqan kimi qəbul edilməsinin mümkünlüyünə dair əmək qanunvericiliyinin bəzi normalarının nəzərdən keçirilməsini məqsədmüvafiq hesab edir.

Qanunverici fərdi əmək mübahisələrinə məhkəməyə qədər və məhkəmələrdə baxılmasını müəyyən etmişdir. Əmək Məcəlləsinin 294-cü maddəsinin 1-ci hissəsinə əsasən, bu maddənin ikinci hissəsində nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla bütün fərdi əmək mübahisələrinə bilavasitə məhkəmələr tərəfindən baxılır. Əmək Məcəlləsinin 294-cü maddəsinin 2-ci hissəsinə əsasən isə kollektiv müqavilələrdə nəzərdə tutulmuş hallarda müəssisələrdə həmkarlar ittifaqları təşkilatının nəzdində fərdi əmək mübahisələrinə məhkəməyə qədər baxan orqanın yaradılması nəzərdə tutula bilər. Bu orqanın yaradılması və fəaliyyət qaydası kollektiv müqavilələrlə nizama salınır. Həmin maddənin 3-cü hissəsində qeyd olunur ki, əmək müqaviləsində fərdi əmək mübahisələrinin bu Məcəllə ilə müəyyən edilmiş həlli qaydalarından fərqli olan, tərəflərin hüquq bərabərliyi prinsipini və bu Məcəllə ilə nəzərdə tutulmuş əmək, sosial və iqtisadi hüquqlarını pozmayan qaydalar nəzərdə tutula bilər.

Göründüyü kimi, qanunverici bütün fərdi əmək mübahisələrinin məhkəmə qaydasında həllini müəyyən etsə də, bundan istisna olaraq fərdi əmək mübahisələrinə kollektiv müqavilələrdə nəzərdə tutulmuş hallarda müəssisələrdə həmkarlar ittifaqları təşkilatının nəzdində yaradılan müvafiq orqan tərəfindən məhkəməyə qədər baxılmasını da nəzərdə tutmuşdur.

Beləliklə, fərdi əmək mübahisələrinə məhkəməyə qədər baxan orqanı səciyyələndirən şərtlər aşağıdakılardır:

- yaradılmasının kollektiv müqavilədə nəzərdə tutulması;
- müəssisələrdə həmkarlar ittifaqları təşkilatının nəzdində yaradılması;

Əgər müəssisədə kollektiv müqavilə bağlanmamışsa və ya bağlanmış kollektiv müqavilədə belə bir orqanın yaradılması nəzərdə tutulmamışdırsa, bu zaman Əmək Məcəlləsinin 294-cü maddəsinin 1-ci hissəsinə müvafiq olaraq fərdi əmək mübahisələrinə yalnız məhkəmələrdə baxıla bilər.

Müraciətdə göstərilmişdir ki, əmək mübahisələri ilə bağlı işlərdə iddiaçıların (işçilərin) məhkəməyə müraciət etməzdən əvvəl əksər hallarda Dövlət Əmək Müfəttişliyi Xidmətinə müraciət etmələri bu Xidmətin mübahisələrə məhkəməyə qədər baxan orqan kimi qəbul olunmasını şərtləndirmişdir.

Qeyd olunmalıdır ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında” 2011-ci il 16 fevral tarixli 386 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Əmək Müfəttişliyi Xidməti haqqında” Əsasnamənin 1.1-ci bəndinə əsasən, Dövlət Əmək Müfəttişliyi Xidməti mülkiyyət və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq Azərbaycan Respublikasının ərazisində fəaliyyət göstərən Azərbaycan Respublikasının hüquqi şəxsləri, xarici hüquqi şəxslərin filial və nümayəndəlikləri və fiziki şəxslər tərəfindən Əmək Məcəlləsinə və Azərbaycan Respublikasının əmək qanunvericiliyi sisteminə daxil olan digər normativ hüquqi aktların tələblərinə əməl olunmasına dövlət nəzarətini həyata keçirən icra hakimiyyəti orqanıdır.

Bununla bağlı Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu vurğulamağı vacib hesab edir ki, Dövlət Əmək Müfəttişliyi Xidməti əmək qanunvericiliyində fərdi əmək mübahisələrinə baxan orqanların dairəsinə daxil edilmədiyindən, həmçinin yuxarıda qeyd olunan Əsasnaməyə görə təyinatı əmək qanunvericiliyi sisteminə daxil olan normativ hüquqi aktların tələblərinə əməl olunmasına dövlət nəzarətini həyata keçirmək olduğundan, o, fərdi əmək mübahisələrinə məhkəməyə qədər baxan orqan kimi qəbul edilə bilməz.

Fərdi əmək mübahisələrinin həllində iddia müddətinin tətbiqi ilə bağlı təcrübədə yaranan qeyri-müəyyənliklərlə bağlı isə qeyd olunmalıdır ki, Əmək Məcəlləsinin 296-cı maddəsində fərdi əmək mübahisələrinin həm məhkəməyə qədər baxan orqan tərəfindən, həm də məhkəmələr tərəfindən həlli zamanı tətbiq olunan müddətlər nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, Əmək Məcəlləsinin 296-cı maddəsinin 1-ci hissəsində işçinin fərdi əmək mübahisələrinin həll edilməsi ilə bağlı məhkəməyə qədər orqana müraciət etməsi üçün 3 aylıq, həmin maddənin 2-ci hissəsində isə məhkəməyə müraciət etməsi üçün 1 aylıq müddət müəyyən edilmişdir.

Eyni zamanda Əmək Məcəlləsinin 296-cı maddəsinin 4-cü hissəsində göstərilmişdir ki, pul və digər əmlak tələbləri ilə əlaqədar, həmçinin ziyan vurulmaqla bağlı yaranmış əmək mübahisələrinin həlli üçün işçi, hüququnun pozulduğunu aşkar etdiyi gündən etibarən 1 il ərzində məhkəməyə müraciət edə bilər. İşçilərin həyatına və sağlamlığına vurulmuş zərərin ödənilməsi haqqında tələblərə iddia müddəti şamil edilmir.

Qanunverici həmçinin işəgötürənin məhkəməyə müraciət etməsi ilə bağlı müddətləri tənzimləmişdir. Əmək Məcəlləsinin 296-cı maddəsinin 5-ci hissəsinə əsasən, işəgötürən bu Məcəllə ilə müəyyən edilmiş hallarda işçiyə qarşı iddia ərizəsi ilə məhkəməyə hüquqlarının və qanuni mənafelərinin pozulduğu gündən 1 təqvim ayı müddətində, ona maddi ziyan vurulması məsələləri ilə əlaqədar isə ziyanın vurulmasını aşkar etdiyi gündən 1 il müddətində müraciət edə bilər.

Əmək Məcəlləsinin 294-cü maddəsinin 4-cü hissəsinə görə isə məhkəməyə qədər əmək mübahisələrinə baxan orqanın çıxardığı qərar işçini və ya işəgötürəni qane etməzsə, həmin mübahisənin həlli üçün onlar məhkəməyə müraciət edə bilərlər. Bu halda məhkəməyə müraciət etmək üçün müəyyən edilmiş iddia müddəti məhkəməyə qədər əmək mübahisələrinə baxan orqanın müvafiq qərar qəbul etdiyi gündən başlanır.

Bununla yanaşı Əmək Məcəlləsinin 296-cı maddəsinin 6-cı hissəsinə müvafiq olaraq, bu maddədə göstərilən müddətlər üzrlü səbəblərdən – iddiaçının xəstələnməsi, ezamiyyətdə, yaşayış yerindən kənarda məzuniyyətdə olması, yaxın qohumunun ölməsi və digər obyektiv hallarla bağlı səbəblərdən ötürülsə, fərdi əmək mübahisəsinə baxan orqan buraxılmış müddəti bərpa edərək mübahisəyə mahiyyəti üzrə baxa bilər.

Müraciətedənin qənaətinə görə, Əmək Məcəlləsinin 296-cı maddəsinin 6-cı hissəsində fərdi əmək mübahisələrinə baxan orqan dedikdə, yalnız fərdi əmək mübahisələrinə məhkəməyədək baxan orqanlar başa düşülür.

Lakin Əmək Məcəlləsinin fərdi əmək mübahisələrinin həlli qaydalarını tənzimləyən və həmin Məcəllənin qırx beşinci fəslində yerləşən normalarının təhlilindən müəyyən olunur ki, qanunverici bütün hallarda fərdi əmək mübahisələrinə məhkəməyədək baxan orqanla məhkəmələri bir-birindən fərqləndirmişdir.

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, qanunverici fərdi əmək mübahisələrinə baxılmasının məhkəməyə qədər və məhkəmə qaydasını müəyyən etmiş, həmçinin fərdi əmək mübahisələrinə məhkəməyə qədər baxılmasının yalnız kollektiv müqavilələrdə nəzərdə tutulduğu təqdirdə mümkün hesab etmişdir.

Eyni zamanda Əmək Məcəlləsinin 296-cı maddəsində əmək mübahisələrinin həm məhkəməyə qədər, həm də məhkəmə qaydasında həlli zamanı tətbiq olunan iddia müddətləri nəzərdə tutulmuşdur.

Göstərilənlərə əsaslanaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, qanunverici Əmək Məcəlləsinin 296-cı maddəsinin 6-cı hissəsində “fərdi əmək mübahisəsinə baxan orqan” dedikdə, əmək mübahisələrinə həm məhkəməyə qədər baxan orqanı, həm də məhkəmələri nəzərdə tutmuşdur.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu fərdi əmək mübahisələrinin həlli zamanı tətbiq olunan iddia müddəti ilə əlaqədar müraciətdə qaldırılan məsələlərə aydınlıq gətirilməsi məqsədilə aşağıdakıların qeyd olunmasını zəruri hesab edir.

Mülki Məcəllənin 375-ci maddəsinə əsasən, hüququn müdafiəsi haqqında tələb iddia müddətinin keçməsindən asılı olmayaraq məhkəmə tərəfindən baxılmağa qəbul edilir. Məhkəmə tərəfindən iddia müddəti yalnız mübahisə tərəfinin məhkəmə qərarı çıxarılanadək verdiyi ərizə əsasında tətbiq edilir. Mübahisə tərəfinin tətbiq edilməsi barədə ərizə verdiyi iddia müddətinin keçməsi məhkəmənin iddiadan imtina barəsində qərar çıxarması üçün əsasdır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu “Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 373.2 və 384.0.4-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair” 2013-cü il 3 iyun tarixli Qərarında qeyd etmişdir ki, işin məhkəmə baxışına hazırlığı zamanı hakimin tərəflərdən hər hansı birindən iddia müddətinin keçməsi ilə bağlı sübutları təqdim etməyi və ya izahat verməyi tələb etməsi yolverilməzdir. Əgər maraqlı tərəf, yəni cavabdeh iddia ərizəsinə qarşı verdiyi etirazda iddia müddətinin keçməsinə istinad edərsə, hakim işin məhkəmə baxışına hazırlığı qaydasında işin düzgün və vaxtında həllini təmin etmək üçün tərəflərin hər birinə iddia müddəti ilə bağlı müvafiq sübutların təqdim olunmasını təklif edə bilər.

Beləliklə, məhkəmənin öz təşəbbüsü ilə iddia müddətini tətbiq etmək səlahiyyəti olmadığından, iddiaçıdan ötürülmüş müddətin bərpasına dair ərizə verməsini tələb etmək səlahiyyəti də yoxdur.

Bu cür ərizənin verilməsi yalnız iddiaçının şəxsi təşəbbüsü ola bilər və bu zaman məhkəmə iddiaçı tərəfindən iddia ərizəsi ilə birlikdə iddia müddətinin üzrlü səbəbdən ötürülməsinə dair təqdim edilmiş sübutları araşdırıb qiymətləndirməlidir.

Həmçinin fərdi əmək mübahisəsinə məhkəməyə qədər baxan orqana müraciət edildikdə bu cür ərizənin verilməsi işçinin şəxsi təşəbbüsü olmalıdır. Mübahisəyə baxan orqan iddia müddətinin ötürüldüyünü müəyyən etdikdə, müvafiq sübutların təqdim olunmasını işçiyə təklif edə bilər.

Qeyd olunanlara əsasən Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

– əmək müqaviləsi işçi ilə mülkiyyətçi və ya onun təyin (müvəkkil) etdiyi müəssisənin rəhbəri, habelə səlahiyyətli orqan tərəfindən bağlanmışdırsa, işçinin çalışdığı filial və ya nümayəndəliyin ləğvi zamanı əmək müqaviləsi Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 70-ci maddəsinin “b” bəndində nəzərdə tutulan işçilərin sayı və ya ştatların ixtisar edilməsi əsası ilə ləğv edilməlidir.

Əmək müqaviləsi işçinin çalışdığı iş yeri üzrə mülkiyyətçinin müvəkkil etdiyi müəssisənin rəhbəri ilə bağlanmışdırsa, işçinin çalışdığı filial və ya nümayəndəlik ləğv edilərkən həmin müqavilə Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 70-ci maddəsinin “a” bəndində nəzərdə tutulan müəssisənin ləğv edilməsi əsası ilə ləğv edilməlidir;

– Əmək Məcəlləsinin 294-cü maddəsinin 2-ci hissəsinin tələbinə görə, fərdi əmək mübahisələrinə məhkəməyə qədər baxan orqanın yaradılması yalnız kollektiv müqavilələrdə nəzərdə tutulmalı və bu orqan müəssisələrdə həmkarlar ittifaqları təşkilatının nəzdində yaradılmalıdır;

– fərdi əmək mübahisələrinə məhkəməyə qədər baxan orqan və məhkəmələr mübahisələrin həllində Əmək Məcəlləsinin 296-cı maddəsində müəyyən edilən iddia müddətlərini tətbiq edərkən bu Qərarın təsviri-əsaslandırıcı hissəsində əks olunan hüquqi mövqeləri nəzərə almalıdırlar.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini, “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Əmək müqaviləsi işçi ilə mülkiyyətçi və ya onun təyin (müvəkkil) etdiyi müəssisənin rəhbəri, habelə səlahiyyətli orqan tərəfindən bağlanmışdırsa, işçinin çalışdığı filial və ya nümayəndəliyin ləğvi zamanı əmək müqaviləsi Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 70-ci maddəsinin “b” bəndində nəzərdə tutulan işçilərin sayı və ya ştatların ixtisar edilməsi əsası ilə ləğv edilməlidir.

Əmək müqaviləsi işçinin çalışdığı iş yeri üzrə mülkiyyətçinin müvəkkil etdiyi müəssisənin rəhbəri ilə bağlanmışdırsa, işçinin çalışdığı filial və ya nümayəndəlik ləğv edilərkən həmin müqavilə Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 70-ci maddəsinin “a” bəndində nəzərdə tutulan müəssisənin ləğv edilməsi əsası ilə ləğv edilməlidir.

2. Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 294-cü maddəsinin 2-ci hissəsinin tələbinə görə, fərdi əmək mübahisələrinə məhkəməyə qədər baxan orqanın yaradılması yalnız kollektiv müqavilələrdə nəzərdə tutulmalı və bu orqan müəssisələrdə həmkarlar ittifaqları təşkilatının nəzdində yaradılmalıdır.

3. Fərdi əmək mübahisələrinə məhkəməyə qədər baxan orqan və məhkəmələr mübahisələrin həllində Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 296-cı maddəsində müəyyən edilən iddia müddətlərini tətbiq edərkən bu Qərarın təsviri-əsaslandırıcı hissəsində əks olunan hüquqi mövqeləri nəzərə almalıdırlar.

4. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

5. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

6. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

П О С Т А Н О В Л Е Н И Е
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

**О толковании части 1 статьи 3, статей 294 и 296 Трудового
Кодекса Азербайджанской Республики**

30 июля 2021 года

город Баку

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Умай Эфендиевой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева (судья-докладчик), Рафаэля Гваладзе, Махира Мурадова, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда Фараида Алиева,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 27.2 и 33 Закона Азербайджанской Республики «О Конституционном Суде» и статьей 39 Внутреннего Устава Конституционного Суда Азербайджанской Республики на основе обращения Бакинского Апелляционного Суда рассмотрел в судебном заседании, проведенном в порядке письменной процедуры особого конституционного производства, конституционное дело о толковании части 1 статьи 3, статей 294 и 296 Трудового Кодекса Азербайджанской Республики .

Изучив и обсудив доклад судьи Дж.Гараджаева по делу, суждения представителей заинтересованных субъектов – председателя Уголовной Коллегии Бакинского Апелляционного Суда Э.Рагимова и заведующего отделом социального законодательства аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики А.Велиева, специалиста – председателя Гражданской Коллегии Верховного Суда Азербайджанской Республики С.Гаджиева, эксперта – заведующего кафедрой Трудового и экологического права Юридического факультета Бакинского Государственного Университета, доктора юридических наук, профессора

У С Т А Н О В И Л :

Бакинский апелляционный суд, обратившись в Конституционный суд Азербайджанской Республики (далее Конституционный суд), попросил дать толкование части 1 статьи 3 Трудового кодекса Азербайджанской Республики (далее – Трудовой кодекс) во взаимосвязи со статьями 43.1, 44.1, 53 и 59.1 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики (далее-Гражданский кодекс), а также статьей 294 и 296 Трудового кодекса.

В обращении отмечается, что согласно материалам гражданского дела, находящегося в производстве суда, истец А.Балаева обратилась в Насиминский районный суд города Баку с заявлением против ответчика Открытого акционерного общества – “АтаБанк”, требуя восстановления на работе и выплаты заработной платы за вынужденный прогул.

В своем заявлении истец сообщила, что с 19 мая 2010 года приступила к трудовой деятельности в качестве специалиста отдела обслуживания клиентов в филиале “Ени Хаят” ответчика, его приказом от 11 марта 2019 года продолжила трудовую деятельность в филиале “Сабаил”, а приказом от 22 ноября 2019 года № 1434 заключенный с ней трудовой договор был расторгнут в соответствии с пунктом “а” статьи 70 Трудового кодекса.

В связи с тем, что ликвидация филиала, в котором она работала, не подпадает под действие пункта «а» статьи 70 Трудового кодекса, устанавливающего основания для расторжения ответчиком трудового договора, а филиал, являющийся стороной заключенного с ней трудового договора не является юридическим лицом и не был ликвидирован, истец, заявив, что по этой причине расторжение заключенного с ней трудового договора на тех основаниях, на которые ссылает ответчик, является незаконным, попросила отменить данный приказ, восстановив ее в должности и выплатив заработную плату за вынужденный прогул.

В ходе производства в суде первой инстанции ответчик, подав заявление о применении срока исковой давности, ходатайствовал о применении в отношении требования истца месячного срока, предусмотренного частью 2 статьи 296 Трудового кодекса и отклонении искового требования, а суд, применив срок, отклонил иск.

Истец подал апелляционную жалобу, не согласившись с решением.

Бакинский апелляционный суд при рассмотрении дела пришел к такому выводу, что между понятиями предприятия и филиала в Трудовом кодексе и понятиями юридического лица и его филиала в Гражданском кодексе существует явное противоречие.

Вместе с тем заявитель считает, что при рассмотрении трудовых споров статья 294 Трудового кодекса, определяющая круг органов, рассматривающих индивидуальные трудовые споры и статья 296 Трудового кодекса, регулирующая сроки иска, в разрешении этих споров привели к различным подходам в судебной практике.

Так, в части 4 статьи 294 Трудового кодекса предусмотрено, что срок подачи иска, определенный для обращения в суд, при разрешении спора начинается со дня принятия соответствующего решения органом по досудебному рассмотрению трудовых споров до суда.

Анализ дел, связанных с трудовыми спорами, показывает, что прежде чем обратиться в суд в связи с восстановлением на работе, заработной платой и другими аналогичными спорами, истцы (работники), как правило, обращаются в Государственную службу инспекции труда при Министерстве труда и социальной защиты населения Азербайджанской Республики (далее – Государственная Служба Инспекции Труда). А это обуславливает признание обозначенной при индивидуальных трудовых спорах Государственной Службы Инспекции Труда в качестве досудебного органа по рассмотрению споров..

В то же время, согласно части 6 статьи 296 трудового кодекса, если указанные в настоящей статье сроки будут просрочены по уважительной причине – из-за болезни истца, пребывания в

командировке, в отпуске вне места жительства, смерти близкого родственника и в других объективных случаях, орган по рассмотрению индивидуального трудового спора может рассмотреть спор по существу, восстановив просроченные сроки.

Обратившийся отметил что, часть 6 статьи 296 Трудового кодекса приводит к различным подходам в правоприменительной практике, и разделил спорные вопросы на 3 группы:

- признаются ли суды в качестве органа по рассмотрению индивидуальных трудовых споров;
- требуется ли истцу подать заявление о восстановлении пропущенного срока;
- должен ли орган, рассматривающий индивидуальный трудовой спор, восстановить пропущенный срок для рассмотрения спора.

Пленум Конституционного суда в связи с поставленными в обращении вопросами считает необходимым отметить следующее.

На основании части I статьи 35 Конституции Азербайджанской Республики (далее – Конституция), труд является основой личного и общественного благосостояния.

Согласно правовой позиции, сформулированной Пленумом Конституционного суда в Постановлении от 15 июля 2011 года “О толковании некоторых положений статьи 239 Трудового кодекса Азербайджанской Республики” в связи с данным правом, труд имеет экономические и социальные измерения. В этом контексте право на труд влияет на благосостояние и развитие индивида и его семьи, а также на самоосознание в обществе. Такие назначения права на труд характеризуются свободным выбором вида деятельности, профессии, занятий и места работы

Принцип обеспечения справедливого социального устройства вытекает из преамбулы Конституции, провозглашающей обеспечение всем достойного уровня жизни в соответствии со справедливым экономическим и социальным порядком. Именно эффективная социальная политика государства обеспечивает утверждение в обществе благополучия и достатка.

В соответствии с частью 3 статьи 2 Трудового кодекса данный Кодекс основывается на принципах обеспечения равноправия сторон трудовых отношений, защиты интересов путем обеспечения справедливости и верховенства закона, обеспечения свободного использования умственных, физических и финансовых возможностей в целях удовлетворения материальных, моральных, социальных, экономических и других жизненных потребностей, недопустимости оформления трудовых отношений гражданско-правовыми договорами, создания правовой гарантии исполнения обязательств на основании трудового договора (контракта).

Исходя из данных принципов, регулирование законодателем отношений между участниками трудовых правоотношений должно осуществляться на основе справедливого и разумного баланса прав и интересов всех участников соответствующих правоотношений. Для достижения этой цели Трудовой кодекс защищает права как работника, так и работодателя.

Что касается устранения неопределенностей, возникающих в правоприменительной практике в связи с обозначением указанных в обращении выражений «предприятие» и «юридическое лицо» различными понятиями в гражданском и трудовом законодательстве, Пленум Конституционного суда отмечает, что понятие юридического лица, определенное в Гражданском кодексе, широко используется в положениях, касающихся различных отраслей права (к примеру, трудовые отношения, налоговые отношения и пр).

Несмотря на иное юридическое назначение, создание юридического лица имеет порядок законодательно установленный порядок. Несмотря на иное юридическое назначение, создание юридического лица имеет порядок законодательно установленный порядок. Так, на основании гражданского законодательства, юридическим лицом является специально созданная и прошедшая государственную регистрацию в установленном законом порядке структура, которая имеет в собственности и отвечает по своим обязательствам этим имуществом, может от своего имени приобретать и осуществлять имущественные и личные неимущественные права, нести обязанности, быть ист-

цом или ответчиком в суде. Представительством считается обособленное подразделение юридического лица, расположенное вне места его нахождения, которое представляет интересы юридического лица. Филиалом считается обособленное подразделение юридического лица, расположенное вне места его нахождения и осуществляющее все его функции или их часть, в том числе функции представительства. Представительства и филиалы не являются юридическими лицами и действуют на основании положений, утвержденных юридическим лицом. Руководители представительств и филиалов назначаются юридическим лицом и действуют на основании его доверенности (ст. 43.1 и 53 Гражданский кодекс).

Согласно понятию, данному в части 1 статьи 3 Трудового кодекса, предприятие, создаваемое собственником в соответствии с законодательством Азербайджанской Республики независимо от организационно-правовой формы, наименования и вида деятельности юридическим лицом его филиал представительство иностранного юридического лица.

Как видно, законодатель признает равноправными субъектами трудовых правоотношений юридическое лицо, его филиалы и представительства иностранного юридического лица. Такой подход вытекает из характерных особенностей Трудового кодекса и регулируемых им трудовых правоотношений.

Так, если в гражданско-правовых отношениях юридическое лицо может являться любой равноправной стороной договора, то в трудовых правоотношениях юридическое лицо выступает только в качестве работодателя.

В отличие от гражданских правоотношений, одной из сторон трудовых правоотношений непременно является физическое лицо, и в основе данных отношений лежит труд исключительно физического лица.

Кроме того физическое лицо, то есть работник, являющееся стороной трудовых отношений, должно подчиняться правилам внутреннего распорядка предприятия и лично выполнять обусловленные трудовым договором трудовые функции. А работодатель, являющийся другим субъектом отношений, обязан предоставить работнику соответствующую работу, обеспе-

чить ему здоровые и безопасные условия труда и оплачивать его труд.

Согласно понятию, данному законодателем работодателю в части 3 статьи 3 Трудового кодекса, работодатель – полностью дееспособный собственник или назначенный (уполномоченный) им руководитель предприятия, полномочный орган, имеющий право заключать, расторгать или изменять условия трудового договора (контракта) с работниками, а также физическое лицо.

Тем самым законодатель признает в качестве работодателя как собственника, являющегося юридическим лицом, так и руководителей его структурных подразделений. Однако обуславливает выступление представительства руководителя филиала или в качестве работодателя доверенностью выданной юридическим лицом.

А статья 70 Трудового кодекса определила основания расторжения трудового договора именно работодателем.

Как видно, трудовой договор с работником может быть расторгнут только работодателем, заключившим с ним трудовой договор в соответствии с законодательством.

Таким образом, если трудовой договор с работником заключен собственником или назначенным (уполномоченным) им руководителем предприятия, а также полномочным органом, то трудовой договор при ликвидации филиала или представительства, где трудится работник, подлежит расторжению пунктом “б” статьи 70 Трудового кодекса, то есть на основании сокращения численности или штатов работников. Если трудовой договор заключен с уполномоченным собственником руководителем предприятия по месту работы работника, то при ликвидации филиала или представительства, где трудится работник, данный договор подлежит расторжению ликвидации предприятия, то есть пунктом «а» статьи 70 Трудового кодекса.

Следует также отметить, что в соответствии с частью 1 статьи 71 Трудового кодекса при уменьшении численности работников или проведении сокращения штатов, в том числе в случае принятия полномочным органом соответствующего решения о несоответствии работника занимаемой должности,

работодатель принимает установленные настоящим Кодексом меры.

На основании частей 1, 2 и 3 статьи 77 Трудового кодекса при уменьшении численности работников или сокращении штатов, до прекращения работодателем трудового договора по пункту “б” статьи 70 настоящего Кодекса работник должен быть официально уведомлен работодателем в зависимости от трудового стажа, установленного в соответствии с трудовым договором (трудовыми договорами), заключенным с этим работодателем. В течение уведомительного срока в целях создания условий для поиска работы работник не менее одного рабочего дня в неделю должен быть освобожден от исполнения трудовой функции с сохранением заработной платы.

При расторжении трудового договора по пунктам “а” и “б” статьи 70 настоящего Кодекса работодатель выплачивает работнику трудовое пособие в зависимости от трудового стажа, установленного в соответствии с трудовым договором (трудовыми договорами), заключенным с этим работодателем.

Согласно части 1 статьи 78 данного Кодекса при уменьшении в соответствующих случаях численности работников или осуществлении сокращения штатов на работе сохраняются работники, имеющие более высокую квалификацию (профессию) и профессиональный уровень, которые требуются для исполнения трудовой функции по определенным должностям. Профессиональный уровень работника определяет работодатель.

Как видно, в целях защиты трудовых прав работников законодательством предусмотрен ряд гарантий, при расторжении работодателем трудового договора по пунктам “а” и “б” статьи 70 Трудового кодекса. Учитывая государственную политику, направленную на защиту трудовых прав и обеспечение занятости населения, Пленум Конституционного суда считает важным отметить, что при расторжении работодателем трудового договора по вышеуказанным основаниям должны строго соблюдаться требования указанных норм трудового законодательства.

Пленум Конституционного суда считает целесообразным рассмотрение некоторых норм трудового законодательства о возможности признания Государственной службы инспекции

труда, указанной в обращении, в качестве органа досудебного рассмотрения индивидуальных трудовых споров.

Законодатель установил досудебное и судебное рассмотрение индивидуальных трудовых споров. На основании части 1 статьи 294 Трудового кодекса все индивидуальные трудовые споры рассматриваются непосредственно судами, за исключением случаев, предусмотренных во второй части настоящей статьи. На основании же части 2 статьи 294 Трудового кодекса в случаях, предусмотренных в коллективных договорах, может быть предусмотрено создание органа по досудебному рассмотрению индивидуальных трудовых споров при профсоюзной организации предприятия. Порядок создания и действия этого органа регулируется коллективными договорами.

В части 3 данной статьи отмечается, что в трудовом договоре в отличие от определенного настоящим Кодексом порядка разрешения индивидуальных трудовых споров может предусматриваться порядок, не нарушающий принципа равноправия сторон и их предусмотренных настоящим Кодексом трудовых, социальных и экономических прав.

Как видно, хотя законодатель установил разрешение всех индивидуальных трудовых споров в судебном порядке, тем не менее в виде исключения в случаях предусмотренных коллективными договорами предусмотрел досудебное рассмотрение индивидуальных трудовых споров соответствующим органом, созданным при профсоюзной организации.

Таким образом, к условиям, характеризующим орган по досудебному рассмотрению индивидуальных трудовых споров относятся:

- предусмотрение его создания в коллективном договоре;
- создание организации профсоюзов на предприятиях;

Если на предприятии не заключен коллективный договор или заключенный коллективный договор не предусматривает создания такого органа, то в соответствии с частью 1 статьи 294 Трудового Кодекса индивидуальные трудовые споры могут рассматриваться только судами.

В обращении указано, что до обращения в суд в связи с делами касающимися трудовых споров истцы (работники) случаев

по делам, связанным с трудовыми спорами, в большинстве случаев обращаются в Государственную службу инспекции труда, что обусловило признание этой службы в качестве органа по досудебному рассмотрению споров.

Следует отметить, что на основании пункта 1.1 Положения "О Государственной службе инспекции труда при Министерстве труда и Социальной Защиты населения Азербайджанской Республики", утвержденного Указом Президента Азербайджанской Республики "О мерах, связанных с совершенствованием деятельности Министерства труда и социальной защиты населения Азербайджанской Республики" от 16 февраля 2011 года номер 386 Государственная служба инспекции труда является органом исполнительной власти, осуществляющим государственный контроль за соблюдением осуществляющими деятельность на территории Азербайджанской Республики юридическими лицами Азербайджанской Республики, филиалами и представительствами иностранных юридических лиц независимо от формы собственности и организационно-правовой формы и физическими лицами, требований Трудового кодекса и других нормативных правовых актов, входящих в систему трудового законодательства Азербайджанской Республики.

В этом контексте Пленум Конституционного суда считает важным подчеркнуть, что поскольку Государственная служба инспекции труда в трудовом законодательстве не входит в число органов, по рассмотрению индивидуальных трудовых споров, а также поскольку ее предназначением согласно вышеотмеченному положению является осуществление государственного контроля за соблюдением требований нормативных правовых актов, входящих в систему трудового законодательства, она не может быть признана в качестве органа по досудебному рассмотрению индивидуальных трудовых споров.

В связи с неопределенностью, возникающей в практике применения сроков иска в разрешении индивидуальных трудовых споров, следует отметить, что в статье 296 Трудового кодекса предусмотрены сроки, применяемые в разрешении индивидуальных трудовых споров как органом по досудебному рассмотрению, так и судами. Так, в части 1 статьи 296 Трудового кодек-

са установлено, что работник может обратиться в орган по досудебному рассмотрению индивидуальных трудовых споров в течение 3 месяцев, а в части 2 данной статьи может обратиться в суд в течение 1 месяца.

Вместе с тем в части 4 статьи 296 Трудового Кодекса указано, что для решения трудовых споров, связанных с денежным и другим имущественным требованием, а также возникших в связи с причиненным ущербом, работник может обратиться в суд в течение одного года со дня, когда он узнал о нарушении своего права.

На требования о возмещении вреда, причиненного жизни и здоровью работников, срок претензии не распространяется.

Законодатель также урегулировал сроки обращения работодателя в суд. На основании части 5 статьи 296 Трудового кодекса работодатель в случаях, определенных настоящим Кодексом, может обратиться со встречным иском к работнику в суд в течение 1 календарного месяца со дня нарушения его прав и законных интересов, а в связи с нанесением ему материального ущерба – в течение 1 года со дня, когда он узнал о нанесении ему ущерба.

Согласно части 4 статьи 294 Трудового кодекса, если решение вынесенное органом по досудебному рассмотрению трудовых споров, не удовлетворяет работника или работодателя, они могут для разрешения данного спора обратиться в суд. В этом случае срок подачи иска, определенный для обращения в суд, начинается со дня принятия соответствующего решения органом по досудебному рассмотрению трудовых споров.

Вместе с тем, если в соответствии с частью 6 статьи 296 Трудового кодекса указанные в настоящей статье сроки будут просрочены по уважительной причине – из-за болезни истца, пребывания в командировке, в отпуске вне места жительства, смерти близкого родственника и в других объективных случаях, орган по рассмотрению индивидуального трудового спора может рассмотреть трудовой спор по существу, восстановив просроченные сроки.

Обратившийся считает, что в части 6 статьи 296 Трудового кодекса под органом по рассмотрению индивидуального трудо-

вого спора подразумеваются только органы по досудебному рассмотрению индивидуальных трудовых споров.

Однако из анализа норм Трудового кодекса, регулирующих порядок разрешения индивидуальных трудовых споров и содержащихся в сорок пятой главе данного кодекса, следует, что законодатель во всех случаях проводит различия между органом досудебного рассмотрения индивидуальных трудовых споров и судами.

Как отмечалось выше, законодатель установил досудебный и судебный порядок рассмотрения индивидуальных трудовых споров, а также признал возможным досудебное рассмотрение индивидуальных трудовых споров только в том случае, если это предусмотрено коллективными договорами.

В то же время в статье 296 Трудового кодекса предусмотрены сроки иска в разрешении трудовых споров как в досудебном, так и в судебном порядке.

Исходя из вышеизложенного, Пленум Конституционного суда считает, что законодатель в части 6 статьи 296 Трудового кодекса под словами “орган по рассмотрению индивидуального трудового спора” подразумевает как орган по досудебному рассмотрению трудовых споров, так и суды.

В целях разъяснения вопросов, поставленных в обращении в связи со сроками иска в разрешении индивидуальных трудовых споров, Пленум конституционного суда считает необходимым отметить следующее.

На основании статьи 375 Гражданского кодекса требование о защите права принимается к рассмотрению судом независимо от истечения срока исковой давности. Исковая давность применяется судом только по заявлению стороны в споре, сделанному до вынесения судом решения. Истечение срока исковой давности, о применении которой заявлено стороной в споре, является основанием к вынесению судом решения об отказе в иске.

Пленум Конституционного суда в Постановлении о толковании статей 373.2 и 384.0.4 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики от 3 июня 2013 года отметил, что при подготовке дела к судебному рассмотрению требование судьи о представлении сторонами доказательств или разъяснений в связи с

истечением срока исковой давности недопустимо. Если заинтересованная сторона, то есть ответчик, в протесте, поданом на исковое заявление, ссылается на истечение срока исковой давности, судья для обеспечения правильного и своевременного разрешения дела может в порядке подготовки дела к судебному разбирательству предложить каждой из сторон представить соответствующие доказательства в связи со сроком исковой давности.

Таким образом, поскольку суд не уполномочен применять исковый срок по собственной инициативе, он не вправе требовать от истца подачи заявления о восстановлении просроченных сроков. Такое заявление может быть подано только по личной инициативе истца, при этом суд вместе с исковым заявлением должен изучить и оценить представленные истцом доказательства того, что сроки иска просрочены по уважительной причине.

Кроме того, при обращении в орган по досудебному рассмотрению индивидуального трудового спора, подача такого заявления должна являться личной инициативой работника. Если орган по рассмотрению спора, установит, что сроки иска просрочены, он может предложить работнику представить соответствующие доказательства.

На основании вышеизложенного Пленум Конституционного суда приходит к следующим выводам:

– если трудовой договор с работником заключен собственником или назначенным (уполномоченным) им руководителем предприятия, а также полномочным органом, то при ликвидации филиала или представительства, в котором трудится работник, трудовой договор должен быть расторгнут по основанию сокращения численности или штатов работников, предусмотренному пунктом “б” статьи 70 Трудового кодекса Азербайджанской Республики.

Если трудовой договор заключен с уполномоченным собственником руководителем предприятия по месту работы, где трудится работник, то при ликвидации филиала или представительства, в котором трудится работник, данный договор должен быть расторгнут по основанию ликвидации предприятия, пред-

усмотренному пунктом “а” статьи 70 Трудового кодекса Азербайджанской Республики;

– согласно требованию части 2 статьи 294 Трудового кодекса, создание органа по досудебному рассмотрению индивидуальных трудовых споров предусматривается только коллективными договорами, причем данный орган должен быть создан при профсоюзной организации предприятия;

– органы по досудебному рассмотрению индивидуальных трудовых споров и суды при применении сроков иска установленных статьей 296 Трудового кодекса в разрешении споров должны учитывать правовые позиции, отраженные в описательно-мотивировочной части настоящего Постановления.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном суде”, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. Если трудовой договор с работником заключен собственником или назначенным (уполномоченным) им руководителем предприятия, а также полномочным органом, то при ликвидации филиала или представительства, в котором трудится работник, трудовой договор должен быть расторгнут по основанию сокращения численности или штатов работников, предусмотренному пунктом «б» статьи 70 Трудового кодекса Азербайджанской Республики.

Если трудовой договор заключен с уполномоченным собственником руководителем предприятия по месту работы, где трудится работник, то при ликвидации филиала или представительства, где трудится работник, данный договор должен быть расторгнут по основанию ликвидации предприятия, предусмотренному пунктом «а» статьи 70 Трудового кодекса Азербайджанской Республики.

2. Согласно требованию части 2 статьи 294 Трудового кодекса Азербайджанской Республики, создание органа по досудебному рассмотрению индивидуальных трудовых споров должно

быть предусмотрено только в коллективных договорах, причем данный орган должен быть создан при профсоюзной организации предприятия.

3. Органы по досудебному рассмотрению индивидуальных трудовых споров и суды при применении установленных статьей 296 Трудового кодекса Азербайджанской Республики сроков иска в разрешении споров, должны учитывать правовые позиции, отраженные в описательно-мотивировочной части настоящего Постановления.

4. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

5. Постановление опубликовать в газетах «Азербайджан», «Республика», «Халг газети», «Бакинский рабочий» и «Вестнике Конституционного суда Азербайджанской Республики».

6. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

SƏFƏRLƏR, TƏDBİRLƏR

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Sədri Fərhad Abdullayev Strasburq şəhərinə işgüzar səfər etmişdir

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Sədri Fərhad Abdullayev İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin sədri Robert Spanonun dəvəti ilə iyun ayının 24-də “Pandemiya dövründə insan hüquqlarının müdafiəsi: yeni çağırışlar və yeni perspektivlər” mövzusunda keçirilmiş Məhkəmə Seminarında iştirak etmək üçün Fransanın Strasburq şəhərində səfərdə olmuşdur.

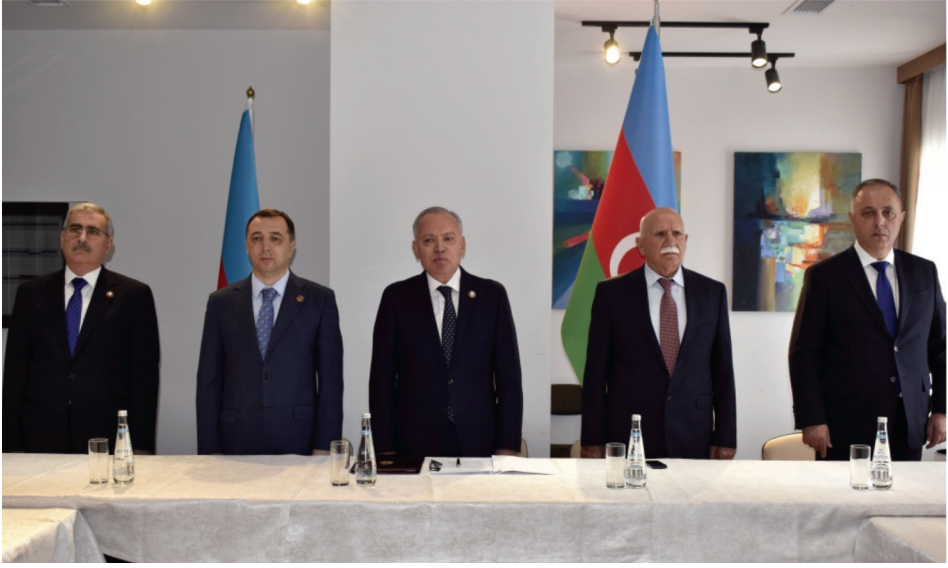
Məhkəmə Seminarında pandemiya dövründə Avropa Şurasına üzv olan ölkələrdə insan hüquqlarına qoyulan məhdudiyətlər, pandemiya zamanı dövlətlərin üzərinə düşən pozitiv öhdəliklər, milli məhkəmələrdə aparılan icraatlar və digər hüquqi məsələlər ətrafında məruzələr dinlənilmiş, müzakirələr aparılmışdır.

Səfər zamanı bir sıra Avropa ölkələrinin Konstitusiyaya Məhkəmələrinin sədrləri və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin hakimləri ilə işgüzar görüşlər keçirilmiş, qarşılıqlı məhkəmə hüquq əməkdaşlığının praktiki məsələləri müzakirə edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin kollektivi Şuşa şəhərinə səfər edib

Ulu öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə yaradılmış və 1998-ci il iyulun 14-də fəaliyyətə başlamış Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin bu gün 24 ili tamam olur.

Bununla əlaqədar sədr Fərhad Abdullayevin başçılıq etdiyi Konstitusiyaya Məhkəməsinin hakimləri və məsul əməkdaşlarından ibarət nümayəndə heyəti Məhkəmənin Plenumunda baxılmış üç iş üzrə qərarlarının elan olunması üçün Şuşa şəhərinə səfər edib. Konstitusiyaya Məhkəməsinin iclasını açan Sədr Fərhad Abdullayev bildirib ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2022-ci il 5 yanvar tarixli Sərəncamı ilə Şuşanın Azərbaycan xalqı

üçün tarixi əhəmiyyəti, yüksək mədəni-mənəvi dəyəri nəzərə alınaraq Azərbaycan Respublikasında 2022-ci il “Şuşa İli” elan edilib. Sədr Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı elan edilən Şuşa şəhərinin tarixi simasının bərpası istiqamətində nəhəng layihələrin həyata keçirilməsi haqqında danışıb.

Diqqətə çatdırılıb ki, Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı olan 270 yaşlı Şuşa daim mədəniyyətimizin çiçəkləndiyi şəhər kimi tanınıb. Sənətkarlığın və incəsənətin müxtəlif sahələrinin inkişafı nəinki Azərbaycanın Qarabağ bölgəsinin, bütövlükdə ölkəmizin tərəqqisində mühüm rol oynayıb, şöhrətinə şöhrət qatıb. Şuşa Azərbaycan ədəbiyyat və mədəniyyətinin inkişafına misilsiz töhfələr vermiş görkəmli şəxsiyyətlərin yurduudur.

Sədr vurğulayıb ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin həm siyasi arenada, həm də döyüş meydanındakı gücü, qüdrəti sayəsində Azərbaycan tarixi ədaləti bərpa etdi. Ölkəmiz bütün dünyaya öz siyasi və hərbi gücünü nümayiş etdirdi. Qırx dörd gün davam edən hərbi əməliyyatlar nəticəsində Azərbaycan xalqı tarixi Qələbə qazandı, ölkəmizin ərazi bütövlüyü bərpa olundu.

Bildirilib ki, müəllifi ulu öndər Heydər Əliyevin olduğu Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının hüquqi qüvvəsi işğaldan azad olunmuş torpaqlarımızda bərpa edilmişdir. İşğal altındakı torpaqlarımızın azad olunması həm də vətəndaşların konstitusiya

hüquqlarının bərpasını təmin etmişdir. Sədr qeyd edib ki, qazanılan şanlı Qələbə hər birimizi ruhlandırır, daha da məsuliyyətli çalışmağa sövq edir. Konstitusiyaya Məhkəməsi isə öz fəaliyyəti ilə gələcəkdə də Konstitusiyanın aliliyinin təmin edilməsi və dövlətimizin başçısının Məhkəmə qarşısında müəyyən etdiyi vəzifələri daim yerinə yetirməyə çalışacaq. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi hər zaman olduğu kimi, Konstitusiyaya müddəalarının müdafiəsi, müstəqil dövlətimizin möhkəmlənməsi, xalqımızın maddi-mənəvi rifahının daha da yaxşılaşdırılması istiqamətində Prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi mütərəqqi fəaliyyətə dəstək olacaq.

Çıxışının sonunda sədr tədbir iştirakçılarına müraciət edərək deyib ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi, Məhkəmənin Plenumu tərəfindən baxılan Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun sorğusu əsasında Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 73-1-ci, 178-ci maddələrinin və 312-ci maddəsinin qeyd hissəsinin əlaqəli şəkildə şərh olunmasına dair Qərarı, Bakı şəhəri Yasamal Rayon Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 66.5-ci və 67-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair Qərarı və Birinci Qarabağ müharibəsinin qazisi olan N.Hüseynbəyovun şikayəti üzrə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyasının 2020-ci il 24 noyabr tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair Qərarı elan etdi.

Daha sonra Konstitusiyaya Məhkəməsinin kollektivi Şuşa qalası, Natəvan bulağı, Şuşanın mərkəzi meydanında Üzeyir Hacıbəyli, Xurşidbanu Natəvan və Bülbülün güllələnmiş heykəlləri, Yuxarı Gövhər Ağa məscidi, Bülbülün ev-muzeyi, Molla Pənah Vaqifin muzey-məqbərə kompleksi, Cıdır düzü kimi tarixi məkanları ziyarət edib, mədəniyyət paytaxtı elan edilən Şuşa şəhəri ilə əyani tanış olub.

**Fərhad Abdullayev: Konstitusiya Məhkəməsinin
kollektivi olaraq bu gün Şuşa şəhərində
olmaqdan böyük qürur hissi duyuruq**

Bildiyiniz kimi, 2022-ci il yanvar ayının 5-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Sərəncamı ilə ölkəmizdə “Şuşa İli” elan olunub. Konstitusiya Məhkəməsinin kollektivi olaraq bu gün Şuşa şəhərindəyik və bundan böyük qürur hissi duyuruq. Belə qərara gəldik ki, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən qəbul edilmiş üç mühüm qərarı bu gün Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı olan Şuşa şəhərində elan edək. Bizim üçün çox böyük əhəmiyyət daşıyan bu qərarları tərcümə edərək bütün dünya ölkələrinin konstitusiya orqanlarına yollayacağıq. Bu fikri Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev Məhkəmənin yaradılmasının 24-cü ildönümü münasibətilə iyul ayının 14-də Şuşaya təşkil olunan səfər zamanı müsahibəsində bildirib.

“Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı Şuşa şəhərinin bu gün azad olması bizim üçün çox böyük önəm daşıyır”, – deyən Konstitusiya Məhkəməsinin sədri qeyd etmişdir ki, otuz il işğal altında qalan torpaqlarımız 44 günlük Vətən müharibəsində Prezident, Müzəffər Ali Baş Komandanımız İlham Əliyevin xüsusi fədakarlığı, sərkərdəlik məharəti və rəşadətli Azərbaycan Ordusunun qəhrəmanlığı

sayəsində azad olunmuşdur. “Qarabağın mərkəzi Şuşa şəhəridir. Ona görə biz bu gün Konstitusiya Məhkəməsi olaraq bütün tərkibdə buradakı tədbirdə iştirak etdik. Doğma torpaqlarımıza gəlmək bu gün bizə də qismət oldu. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının hüquqi qüvvəsinin işğaldan azad olunmuş torpaqlarda bərpa edilməsi bizim üçün böyük əhəmiyyət daşıyır”, – deyə Fərhad Abdullayev vurğulayıb.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun növbəti iclası Şuşada keçirilib

Fərhad Abdullayevin sədrliyi ilə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun növbəti iclası Şuşada keçirilib. İclasda Bakı şəhəri Yasamal Rayon Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 66.5-ci və 67-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə, Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun sorğusu əsasında Cinayət Məcəlləsinin 73-1, 178-ci maddələrinin və 312-ci maddəsinin Qeyd hissəsinin əlaqəli şəkildə şərh olunmasına və N.Hüseynbəyovun şikayəti üzrə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyasının 2020-ci il 24 noyabr tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair konstitusiya işlərinə baxılıb. Konstitusiya

Məhkəməsinin Plenumu iş üzrə hakimlərin məruzələrini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin, mütəxəssislərin çıxışlarını, rəylərini, ərizəçinin şikayətini və işin materiallarını araşdırıb müzakirə edərək qərarlar qəbul edib.

Birinci işlə bağlı qərarla deyilir ki, Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 74.2.2-ci maddəsinin mənasına görə, davam edən cinayətin birinci epizodunun şəxs tərəfindən başqa cinayət üzrə hökm çıxarılmazdan əvvəl törədildiyi və həmin hökm qanuni qüvvəyə mindikdən sonra davam edərək başa çatdırıldığı halda, cinayət hökm qanuni qüvvəyə mindikdən sonra törədilmiş hesab edilməli və cəza Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 67-ci maddəsinə müvafiq olaraq hökmlərin məcmusu üzrə təyin olunmalıdır. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 66.5-ci maddəsinin tələbinə görə, şəxsin hökmlə təyin edilmiş cəzanı çəkib qurtardıqdan sonra bu hökm çıxarılmazdan əvvəl törədilmiş başqa cinayətdə təqsirli olması müəyyən edildiyi halda, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 66.1-66.4-cü maddələrinə uyğun olaraq cinayətlərin məcmusu üzrə cəza təyin edilməli və birinci hökmə əsasən çəkilmiş cəza qəti cəza müddətinə hesablanmalıdır.

Digər iş üzrə Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun qərarında qeyd olunur ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 63-cü maddəsində təsbit edilmiş təqsirsizlik prezumpsiyası prinsipi baxımından rüşvət verən şəxs Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 312-ci maddəsinin Qeyd hissəsinə uyğun olaraq rüşvət vermə haqqında müvafiq dövlət orqanına könüllü məlumat verdiyinə görə cinayət məsuliyyətindən azad edildiyindən, barəsində törədilmiş dələduzluq cinayət işi üzrə onun zərərçəkmiş qismində tanınması mümkün hesab edilməlidir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun bu Qərarının 1-ci bəndinə əsasən şəxs cinayət prosesində zərərçəkmiş şəxs qismində tanındığı halda, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 73-1-ci maddəsinə müvafiq olaraq ona qarşı dələduzluq cinayətini törətmiş şəxs onunla barışdıqda və dəymiş ziyanı tamamilə ödədikdə, cinayət məsuliyyətindən azad edilə bilər.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu üçüncü iş üzrə qərara alıb ki, N.Hüseynbəyovun Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tabeliyində Dövlət Sosial Müdafiə Fon-

dunun Xüsusi Şərtlərlə Təyinat İdarəsinə qarşı əlilliyə görə təyin edilmiş əmək pensiyasının yenidən hesablanması tələbinə dair iş üzrə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyasının 24 noyabr 2020-ci il tarixli qərarı Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 38-ci maddəsinin I və III hissələrinə və 60-cı maddəsinin I hissəsinə, Azərbaycan Respublikası İnzibati Prosesual Məcəlləsinin 91-ci və 96.5.1-ci maddələrinə uyğun olmayan hesab edilsin, müvafiq məhkəmə aktı icra edilməsin və iş bu Qərarla əks olunmuş hüquqi mövqelərə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının inzibati və mülki prosesual qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada yenidən baxılsın. Qərarlar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir oluna bilməz.

Konstitusiya Məhkəməsində Vətən müharibəsi şəhidlərinin xatirəsi anılıb

Sentyabrın 27-də Konstitusiya Məhkəməsi Aparatının məsul əməkdaşları İkinci Fəxri xiyabanda Vətən müharibəsi şəhidlərinin məzarlarını ziyarət ediblər.

Daha sonra Konstitusiya Məhkəməsində Anım Günü ilə bağlı tədbir keçirilmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin hakimlərinin və Aparatının məsul əməkdaşlarının iştirakı ilə keçirilən tədbirin əvvəlində Vətən müharibəsi şəhidlərinin xatirəsi bir dəqiqəlik sükutla yad edilib. Tədbirdə çıxış edən Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri Fərhad Abdullayev vurğulayıb ki, Vətən müharibəsində qəhrəmancasına döyüşmüş, işğaldan azad edilən torpaqlarımızda Azərbaycan Bayrağını dalğalandırmış, ölkəmizin ərəzi bütövlüyü uğrunda canlarını fəda etmiş əsgər və zabitlərimizə, bütün şəhidlərimizə dərin ehtiram əlaməti olaraq, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2020-ci il 2 dekabr tarixli Sərəncamı ilə hər il sentyabrın 27-si Azərbaycan Respublikasında Anım Günü kimi elan olunmuşdur.

Sədr diqqətə çatdırıb ki, 2020-ci il sentyabrın 27-də Ermənistan Respublikası silahlı qüvvələrinin ölkəmizə qarşı törətdiyi növbəti hərbi təxribata cavab olaraq, Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan Respublikasının Silahlı

Qüvvələri qətiyyətli əks-hücum əməliyyatlarına başlayaraq, 30 ilə yaxın işğal altında qalan ərazilərimizi azad etmişdir.

Sədr vurğulayıb ki, Vətən müharibəsi bizim şanlı tariximiz, şəhidlər və qazilər qürur mənbəyimizdir. Respublikamızın suverenliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda gedən mübarizədə qəhrəmanlıq göstərən əsgər və zabitlərimiz, arxa cəbhədə çalışan mülki insanlarımız, dövlətimizin başçısı İlham Əliyevin ətrafında dəmir yumruq kimi birləşən xalqımız birlik və həmrəylik nümayiş etdirərək, düşməyə sarsıdıcı zərbələr endirib. Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən hərbi əməliyyatlar nəticəsində müasir silahla təchiz edilmiş rəşadətli Ordumuz 44 gün ərzində 300-ə yaxın yaşayış məntəqəsini, həmçinin 5 şəhər və 4 qəsəbəni, bir sıra strateji yüksəklikləri işğaldan azad etdi. Azərbaycan Ordusunun hərbi uğurları müharibənin nəticəsini müəyyənləşdirdi və uzun illər davam edən işğala son qoyulmasına nail olundu. 2020-ci il noyabr ayının 10-da Azərbaycanın Qələbəsini təsdiqləyən üçtərəfli Bəyanat imzalandı. Sədr çıxışında bildirib ki, Azərbaycanın müzəffər Ordusu dünya miqyasında güclü ordular sırasındadır. Əsas ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan və sonradan Prezident İlham Əliyevin uğurla həyata keçirdiyi ordu quruculuğu siyasəti nəticəsində Silahlı Qüvvələrimiz ən müasir

silahlar, döyüş texnikası ilə təchiz olunub. İstər hərbi texnika, istərsə də canlı qüvvə baxımından Azərbaycan Ordusu düşmən ordusunu dəfələrlə qabaqlayaraq, öz gücü və qüdrətini ərazi bütövlüyümüz uğrunda gedən haqlı mübarizəmizdə torpaqlarımızı düşmənin tapdağından azad etməklə sübuta yetirdi.

Fərhad Abdullayev rəşadətli Azərbaycan Ordusunun Zəfər yürüşünə tab gətirə bilməyən düşmənin təxribatlara əl ataraq, respublikanın bir sıra şəhər və rayonlarını, yaşayış məntəqələrini ballistik raket və ağır artilleriya qurğularından istifadə edərək atəşə tutduğunu, günahsız mülki insanları hədəfə almaqla müharibə cinayətləri törətdiyini qeyd edib və bu qanlı cinayətlərin təşkilatçılarının layiqli cəzalarını almalarının vacibliyini vurğulayıb. Qeyd olunub ki, Prezident İlham Əliyev BMT Baş Assambleyasının 76-cı sessiyasının illik ümumi müzakirələrində videoformatda çıxışı zamanı BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinin icrasını Azərbaycanın özü təmin etdiyini xüsusi vurğulayıb. Bildirilib ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyev Vətən uğrunda canından keçən şəhidlərimizin xatirəsinə dəim yüksək ehtiram göstərir, onların xatirəsinin əbədiləşdirilməsini, eləcə də qazilərimizin müalicəsini və sağlamlılıqlarının bərpasını diqqət mərkəzində saxlayır. 2020-ci il dekabrın 8-də Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün müdafiəsi ilə əlaqədar yaralananların və şəhid ailələrinin təminatına dəstək fondunun – “YAŞAT” Fondunun yaradılması ilə bağlı Fərman imzalayıb. Bu da öz növbəsində, şəhid ailələrinin, qazilərin və Qarabağ müharibəsi iştirakçılarının sosial vəziyyətinin yaxşılaşmasına dəstək verilməsinə imkan yaradıb. Respublikamızda hər zaman hərbiçilərə, şəhid ailələrinə, qazilərə həm dövlət, həm də xalq tərəfindən yüksək diqqət və davamlı qayğı göstərilir, sosial ehtiyacları təmin edilir və onların rifahının yaxşılaşdırılması Azərbaycan Respublikası Prezidentinin həyata keçirdiyi dövlət siyasətinin prioritetlərindən biridir. Bununla bağlı, dövlətimizin başçısı tərəfindən bir sıra fərman və sərəncamlar imzalanıb, təsirli tədbirlər həyata keçirilib. Sədr qeyd edib ki, Azərbaycanın Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyeva da şəhidlərimizin xatirəsinin əbədiləşdirilməsi, şəhid ailələrinin, qazilərin hərtərəfli qayğı ilə əhatə olunmasına xüsusi diqqət yetirir. Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərliyi ilə Heydər Əliyev Fondu tərəfindən bu istiqamətdə genişmiqyaslı tədbirlər həyata keçirilir, şəhid və qazi ailələrinə xüsusi həssaslıq,

qayğı və mərhəmət hissi ilə yanaşılır, onların problemlərinin həlli daim diqqət mərkəzində saxlanılır. Çıxış zamanı bildirilib ki, Vətən müharibəsində qazanılan parlaq Qələbə sayəsində azad olunan ərazilərdə bu gün genişmiqyaslı bərpa və quruculuq işləri həyata keçirilir, mühüm layihələr reallaşdırılır. Dövlətimizin başçısı bu ərazilərdə strateji obyektlərin, müəssisələrin təməlini qoyur, tikinti işlərinin geniş vüsət almasını, yüksək texnologiyaların tətbiqini diqqət mərkəzində saxlayır. Bu tikinti-quruculuq işləri, şəhər və kəndlərimizin sürətlə bərpası bütün dünyaya Azərbaycanın gücünü nümayiş etdirir.

Həmçinin qeyd olunmuşdur ki, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə düşməyə sarsıdıcı zərbələr endirən rəşadətli Ordumuzun böyük Qələbəsi Azərbaycan tarixində daim xüsusi yer tutacaq. 44 günlük Vətən müharibəsi Ermənistanın işğalçılıq siyasətinə son qoydu, düşməyə unutmayaacağı tarixi dərs verdi. Qəhrəman hərbiçilərimizin misilsiz rəşadəti hesabına, şəhidlərimizin qanı bahasına bütün dünya Azərbaycanın şanlı Qələbəsinin şahidi oldu.

Sədr bildirib ki, Ermənistan müasir beynəlxalq münasibətlər sisteminin dalan dövlətinə çevrilib. Prezident İlham Əliyevin regionda sülh çağırışlarına rəğmən, rəsmi İrəvanın Ermənistanda revanşizm əhvalının dəstəklənməsi faktı ədalətli mövqelərdən və beynəlxalq hüququn normalarından çıxış edən Azərbaycanın tərəfdaş ölkələrinin sayını artırmalıdır. Beynəlxalq ictimaiyyət sülhə və tərəqqiyə dəvət edən Azərbaycan ilə beynəlxalq terror və yeni münaqişələr üçün zəmin yaradan, habelə millətçilik əhvalını yayan Ermənistan arasında seçim etməlidir. Diqqətə çatdırılıb ki, sentyabrın 12-si gecə və 13-ü səhər saatlarında Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycan-Ermənistan dövlət sərhədinin Daşkəsən, Kəlbəcər, Laçın və Zəngilan istiqamətlərində genişmiqyaslı təxribatın qarşısı alınarkən Azərbaycan Silahlı Qüvvələrin 80 hərbi qulluqçusu şəhid olub. Lakin şəhidlərimizin qanı yerdə qalmadı. Azərbaycan Ordusu ərazi bütövlüyümüzü qorumaq üçün düşməyə qətiyyətli cavab verib. 13 sentyabr tarixində yaşanmış hadisələr bilavasitə siyasi motivli hərbi təxribatdır. Ermənistanın insidentləri və təxribatları ölkəmizdə həmrəylik mühitini daha da bərkidir. Azərbaycan xalqı ölkədə siyasi sabitliyin qorunması üçün əsl birlik nümayiş etdirir. Ermənistan tərəfinin Azərbaycana qarşı növbəti təcavüzü beynəlxalq hüququn fundamental norma və prin-

siplərinin, habelə Azərbaycan, Ermənistan və Rusiya liderləri arasında imzalanmış üçtərəfli bəyanatların müddəalarının və Azərbaycanla Ermənistan arasında əldə edilmiş razılıqların kobud şəkildə pozulmasıdır. Ermənistanın bu addımları aparılan normallaşma və sülh prosesinə tamamilə ziddir. Azərbaycan dövləti işğaldan azad edilmiş ərazilərində genişmiqyaslı bərpa və quruculuq işləri apardığı halda, Ermənistan təcavüzə yol verməklə bu prosese hər vasitə ilə mane olduğunu növbəti dəfə göstərdi. Sədr onu da qeyd etdi ki, müharibənin parlaq Qələbəmizlə başa çatmasından iki ilə yaxın vaxt keçməyinə baxmayaraq, doğma torpaqlarından Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən zorla qovulan Azərbaycan vətəndaşlarının geri qayıtmasının qarşısını almaq məqsədilə Azərbaycan Respublikasının azad olunmuş əraziləri erməni silahlı birləşmələri tərəfindən minalandığından dinc şəraitdə mülki şəxslər həlak olmağa davam edir.

Tədbirin sonunda Fərhad Abdullayev ərazi bütövlüyümüzün qorunması, torpaqlarımızın işğaldan azad olunması yolunda şəhid olanların qəhrəmanlığı xalqımız və gələcək nəsillər üçün həmişə örnək olacağına əmin olduğunu bildirib. Sədr düşmənin son təxribatı nəticəsində həlak olmuş əsgər və zabitlərimizin öz canlarını doğma torpağımızın müdafiəsi, düşmənin yeni təcavüz planlarına imkan verməmək üçün qurban verən bütün şəhidlərimizin, Vətəni sevmə, dövlətinə sadıq qalan, öz vəzifələrini yüksək səviyyədə yerinə yetirən igid oğulların ruhları qarşısında baş əydiyini bildirib, onların doğmalarına Allahdan səbir diləyib. F.Abdullayev bildirib ki, hər bir azərbaycanlı onlarla qürur duyduğumuz bildir. Eyni zamanda, şəhid ailələrinə, Qarabağ müharibəsi əlillərinə və onların ailə üzvlərinə xüsusi həssaslıq, yüksək diqqət və qayğı ilə yanaşılması tapşırıqlaraq, Məhkəməyə müraciəti zamanı zəruri hüquqi yardımın göstərilməsinin və onları maraqlandıran məsələdə köməkliliyin göstərilməsinin prioritet olması bir daha nəzərə çatdırılıb.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİNİN
MƏLUMATI

Redaktorlar:
Kamran Yusifov
Tələt Binnətzadə
Orxan Rzayev
Fidan Əlixanova
Cəmilə Məmmədova
Nigar Yusubova
Aytən Quliyeva
Fidan Mövsümova
Günəl Kərimova-Səmədova

Çapa imzalanmışdır 25.11.2022. Kağız formatı 70x100 1/16.
Fiziki çap vərəqi 9,10.